din universul
gândirii legionare

FAUST BRĂDESCU

STUDII LEGIONARE POSTBELICE

EDITURA GORDIAN
TIMIȘOARA 1994

Faust BRĂDESCU

STUDII LEGIONARE POSTBELICE

Neutralitate și supraviețuire

*

Ideea de libertate în epoca umanistă

EDITURA GORDIAN

TIMIȘOARA 1994

EDITURA GORDIAN
TIMIȘOARA 1993

Director: Ovidiu GULEȘ
Consilier: Radu Dan VLAD

Tipografia GORDIAN
Bun de tipar: Septembrie 1993.
Apărut: Ianuarie 1994.
Tiraj: 3000 exemplare.

ISBN 973-95818-6-2

Preț: 950 Lei.

Motto

"Războiul total între comunism și capitalism este inevitabil. Astăzi, natural, noi nu suntem suficient de puternici pentru a ataca. Timpul nostru va veni în 20 sau 30 de ani.

Politica noastră este de a adormi America burgheză, lansând cea mai spectaculoasă mișcare a păcii ce poate fi.

Vor exista deschideri uimitoare și neașteptate concesii. Țările capitaliste - **stupide** și **decadente** - se vor bucura colaborând la propria lor distrugere. Ele vor sesiza șansa de a fi prietenii noștri, dar de îndată ce mijloacele lor de apărare vor fi la pământ, noi le vom lovi cu pumnul nostru strâns".

Dimitri MANUILSKI - Prof. la Școala LENIN, de război politic - 1931

*

NEUTRALISMO NAS PREZENTES CIRCUMSTANCIAS NAO SIGNIFICA SENAO COVARDIA, DESERCAO = TRAICAO.

(Manifestul Frontului de Eliberare a popoarelor subjugate de comunism) Sao Paulo - 1961

INTRODUCERE

În atmosfera rebarbativă și totuși grandioasă a epocii noastre, în care umbra amenințătoare a totalitarismului însoțește visul entuziast al unei mulțimi de națiuni, în care rivalitățile ideologice se amestecă și formează urzeala tuturor conflictelor eventuale, problema existenței și a progresului unui stat apare ca un autentic efort de supraviețuire. Amenințate din toate părțile, solicitate de către toate sistemele politice, ispitite de atâtea posibilități particulare, națiunile sunt legănate de incertitudini mai numeroase decât în alte momente istorice. Îndoiala și speranța clatină fondul lor spiritual și provoacă această stare de neliniște și de nemulțumire, caracteristică perioadelor tulburi.

În acest ansamblu instabil, fiecare stat caută ceea ce i-ar fi mai convenabil, ceea ce i-ar putea pune la adăpost de cataclismele posibile ori i-ar asigura o poziție preeminentă. A găsi cheia echilibrului politic, a prestigiului și a prosperității naționale în mijlocul unei insecurități generale constituie punctul de onoare al oricărui guvern. De altfel, există nenumărate rațiuni pentru ca un guvern să ducă o anume politică externă mai degrabă decât alta. În general, nu-i nimic de repetat aici, această politică se înscrie într-un ansamblu care nu poate în nici un fel să ruineze sau să bulverseze definitiv viitorul națiunii. Putem totuși anticipa o remarcă: în orice problemă și orice atitudine politică, reamintind de o judecată de valori, de o apreciere între bine și rău, este anevoios să susții ideea unui neutralism sub pretextul de

a nu voi să fii antrenat pe o cale indezirabilă; căci procedând astfel, se dă mână liberă acțiunilor periculoase și, ceea ce e mai vătămător, li se oferă un sprijin moral indirect.

Față de înaintarea neliniștitoare a totalitarismului, față de politica imperialistă a comunismului și de față de amenințarea continuă a unui conflict mondial între aceste forțe și acelea ale națiunilor care apără ordinea și libertatea, multe guverne și-au pus chestiunea de a ști care ar fi cea mai bună modalitate de a nu se compromite sau de a nu se angaja prea mult față de unii sau de alții.

Fiind date circumstanțele care înconjură politica internațională actuală, poziția de adoptat apare drept o problemă de viață sau de moarte. Ceea ce nu e departe de adevăr. Dar, întrebarea e dacă soluția astfel adoptată nu e mai aproape de moarte decât de viață, în pofida perspectivelor promițătoare pe care ea le lasă să se întrevadă .

Întreaga problemă este de a se ști dacă neutralismul în discuție e un mijloc de supraviețuire ori un pas decisiv spre o decădere sigură.

SENSUL EPOCII NOASTRE

Epoca noastră, din punct de vedere politic și social, este o epocă de tranziție, o epocă care caută răspuns la niște probleme grave și urgente. Drept corolar al angoasei ce domină spiritele, se ridică în fața noastră spectrul amenințător al războiului atomic. Nu există putere care să-și facă vreun scrupul în a-l întrebuința ca șantaj permanent pentru paralizarea oricărei voințe de rezistență ori măcar de simplă opoziție din partea națiunilor slabe. Acestea, în disperare de cauză, nu mai

știu cum să procedeze. Vechile mijloace de apărare sunt neputincioase înaintea înspăimântătoarei perspective. Războiul rece dintre cele două concepții de viață se prelungește în timp și se continuă pe toată suprafața globului. Nu există răgaz, nici posibilitate de înțelegere. E o aluzie absurdă de a se crede că rivalitatea aceasta va înceta într-o zi printr-un acord cordial. Și este o naivitate de neiertat de a gândi că, rămânând în expectativă sau abținându-se de a da sprijin unuia sau altuia dintre competitori, s-ar putea juisa la infinit grație oarecarei liniști fără nori.

Lupta la care asistăm, este o luptă între concepții de viață, între idei sociale ce zdruncină din temelii nu numai poziția guvernului la putere, ci și infrastructura societăților. Să nu uităm: ceea ce se caută din partea comunistă este distrugerea totală a unui mod de a privi societatea, și înlocuirea lui cu un altul. Mijloacele pentru a se ajunge acolo n-au importanță. Orice procedeu e legitim, cu condiția ca el să ajute cauza. Nu mai e nici indulgență pentru acela ce i se opune deschis ori nu i se supune cu docilitate.

Victoria unui asemenea regim, în nu importă care țară, înseamnă nimicirea oricărei tradiții, a oricărei vieți libere, a oricărei manifestări de independență. Exemplele abundă în istoria recentă: toate țările căzute sub dominația moscovită au suferit un adevărat **capitis deminutio**, cu atât mai oribil cu cât a fost realizat sub ochii amabili ai națiunilor libere. În aceste condiții, este conformă bunului simț credința că starea de neutralism în acest moment, va fi respectată de către imperialismul rusesc o dată ce acesta va învinge la scara globului pământesc? Dacă Statele Unite nu sunt capabile să îndiguiască iureșul comunist în această ofensivă continuă

și mereu mai puternică, care altă națiune, ce alt bloc de națiuni, care altă ”A treia Forță Neutralistă” va putea să privească în față o asemenea paradă? E absurd de a se crede așa ceva, pentru a nu spune stupid și grotesc! ...

Pentru moment, doar aceste două națiuni sunt în stare de a se înfrunta la egalitate pe câmpul de bătaie. De aceea întreaga propagandă moscovită e dirijată împotriva Statelor Unite. Minciuni, infamii, toată gama de acuzații gratuite ce se poate inventa, sunt azvârlite în obrazul acestei națiuni, campioane a libertății care - în ciuda defectelor și greșelilor ei inerente - constituie unicul veritabil bastion contra dominației roșii în lume.

Se ajunge chiar, datorită unei propagande susținute și cu ajutorul coloanei a 5-a comunistă din țările libere, la o modificare a opiniei publice mondiale asupra faptelor pe care se întemeiază istoria și cad, în chip normal, sub apăsarea bunului simț al individului cel mai puțin familiarizat cu chestiunile internaționale: s-a creat, mai ales în țările latino-americane, convingerea că Statele Unite sunt o țară imperialistă și colonialistă, în vreme ce URSS-ul apare drept o liberatoare a popoarelor aservite. Noțiune neadevărată dacă se ține cont de realitatea faptelor. Dar nimeni nu vrea să știe care e această situație de fapt; sloganul roșu e suficient...

NEUTRALITATE ȘI NEUTRALISM

Starea de ”neutru” în relațiile internaționale este de origine relativ recentă, intră în practica națiunilor după ce s-a produs o alterație profundă în conceptul de **război drept**. Câtă vreme acest concept, de origine teologică, a ocupat o poziție dominantă, impunându-se fără dificultate în relațiile dintre națiuni, n-au existat

probleme privind atitudinea statelor în fața unui conflict armat. Doctrina războiului just impunea intervenția tuturor națiunilor împotriva aceluia care tulbura liniștea altora. Neutralitatea nu putea fi concepută, căci "Războiul dintre două state era considerat, în principiu, o problemă de interes general" (1) (N. Politis - "La neutralite et la paix" , Paris, 1935, p. 28).

Fiind de interes general,războiul drept obliga toate națiunile să se găsească - chiar dacă această atitudine le nemulțumea - de partea dreptății; în orice caz, să adopte o poziție netă.

Cu alterarea conceptului și augumentarea prestigiului statului, se observă apariția unor derogări de la regula generală. Biserica nu mai poate să impună un punct de vedere unic asupra atitudinii de luat privind statul "nedrept" atacat. Fiecare stat își rezervă acest drept de apreciere, abținându-se de a interveni de fiecare dată ce aceasta e posibil sau profitabil. Astfel, conflictele dintre două națiuni își pierd din interesul general și devin conflicte de interes limitat ori particular. Neutralitatea apare nu doar posibilă, însă începe să joace un rol important.

Neutralismul duce eforturi astăzi să reînnoiască acest rol, în raport cu conjunctura secolului nostru, fără a ține seama că într-o comparare fidelă de situații, noi suntem acuma mai aproape de atmosfera medievală, decât de aceea a Renașterii. Conflictul ce se conturează în această jumătate de veac are cu dreptate cele mai izbitoare caracteristici ale unei probleme generale și nicidecum particulare.

Neutralitatea este cel mai adesea un termen contractual sau convențional, în vreme ce **neutralismul** e o atitudine politică voluntară activă. Primul termen face parte din nomenclatura juridică clasică; al doilea și-a

făurit un sens propriu acestor timpuri ultime. Iată de ce înțelesul de **neutru** diferă profund de acela de **neutralist**. Neutrul se înfășoară într-o atitudine negativă, căutând să convingă lumea de inactivitatea sa totală în raport cu agitațiile altora. El vrea să rămână indiferent și inactiv în mijlocul nu importă cărui gen de răsturnare politică. Lumea îi e străină; el fuge de orice responsabilitate internațională, profitând din belșug de pe urma dezacordurilor și războaielor (reci sau calde) care-l înconjoară.

Neutralismul păstrează cea mai mare parte din aceste caracteristici. Dar, în plus, el ia o poziție mai activă și caută să influențeze jocul politic, desigur fără să-și asume mari răspunderi. El voiește să se găsească în mijlocul evenimentelor, însă nu într-o poziție directă. Îi place tangența, preferă al treilea termen, pe acela de expectativă intervenționistă în nădejdea de a juca într-o zi rolul de arbitru între fracțiunile aflate în conflict. În realitate, teama de a se compromite cu una din părți, atunci când balanța politică nu s-a pronunțat încă. Într-un cuvânt, neutralistul este un oportunist.

De ce, așadar, neutralismul de-azi nu poate fi apropiat, nici confundat cu neutralitatea de ieri?

Mai întâi, pentru că neutralitatea e o atitudine în fața unui conflict armat, un război, purtat după canoanele clasice, în timp ce neutralismul vrea să contrabalanseze un conflict bazat pe elemente de ordin social, a cărui miză nu este cucerirea unui teritoriu ci a lumii întregi.

Apoi fiindcă neutralitatea e o declarație formală de non-intervenție cu titlul de reciprocitate, în vreme ce neutralismul este luarea unei poziții care poate merge de la non-acțiune totală, până la voința de a crea o unitate politică activă într-o postură echidistantă în raport cu cele două blocuri.

De asemenea, pentru că neutralitatea a existat întotdeauna sub o formă sau alta, în vreme ce neutralismul e un fenomen recent, specific epocii actuale.

În fine, deoarece neutralitatea avea în vedere o anume țară, în timp ce neutralismul are tendința de a angaja o serie întreagă de state într-o mișcare de coaliție plurilaterală.

Deci neutralitatea era o declarație formală, în vreme ce neutralismul este o tendință de înțelegere. S-ar putea chiar adăuga aici diferența remarcată de DENIS HEALEY, care afirmă că:

"El neutralismo difiere de la neutralidad puesto que primordialmente es una actitud del individuo mas bien que una politica de los Estados" (2) (Denis Healey - "Neutralismo" - p. 11, Editorial Agora, Col. "Temas actuales", nr.10, 1956).

Aceasta doar cu titlul de complement, căci, în epoca noastră, o dată cu nesăbuita creștere a puterii statului - îndeosebi în partea comunistă - nu se vede mai bine în ce ar putea sta influența neutralistă într-o mișcare particulară.

După părerea noastră, deși o mișcare particulară ar putea avea o anumită influență asupra conduitei internaționale a unui guvern, nu se răpește niciodată puterii publice prioritatea în deciziile de acest gen. Conduita politicii unui stat este indiscutabil în mâinile guvernului. De aceea, responsabilitatea lui față de națiune și de istorie e incomensurabilă. Căci, dacă opinia publică poate să constituie un element de reper vizând sentimentele sau mentalitatea poporului, autoritatea executivă este aceea care totdeauna trebuie să știe a interpreta situația creată și a hotărâ calea pe care națiunea va fi angajată.

DEFINIȚIA NEUTRALISMULUI

A defini o noțiune presupune a exprima esența conținutului ei, înseamnă a descoperi elementele care o caracterizează sau o individualizează în cadrul ei existențial.

În cazul neutralismului, ar trebui stabilită o definiție destul de largă, pentru a îngloba cel mai mare număr de națiuni. În același timp, aceste definiții se adeveresc în mod îngust și nesigur, mergând de la ideea de independență față de marile puteri, până la aceea de creare a unui spirit de comunitate de interese, fără să reușească a convinge asupra unui conținut pur juridic de aplicare și de acceptare universale.

Confuzia este enormă în câmpul definițiilor. Se ajunge în a se afirma că neutralismul ”nu implică cu necesitate conceptul de **a treia poziție** ori de **a treia forță**”, în timp ce alți autori își întemeiază cu dreptate concepția neutralismului activ pe existența acestei **a treia forțe**.

În fond, care este cea mai bună definiție a neutralismului? E dificil de a răspunde, căci fiecare poate a o interpreta într-o manieră diferită. ROBERTO DE OLIVEIRA CAMPOS, într-un studiu publicat în ”Correiro da Manha” (3) - numai asupra conceptului de neutralism - consideră că acesta:

”poate semnifica o simplă renunțare la angajament în favoarea unuia sau altuia din competitori, fără preocuparea de a constitui un nou bloc de forță, capabil să altereze impasul existent” (subl. noastră).

În același timp, unul dintre purtătorii de cuvânt ai Conferinței Neutraliștilor precizează că:

”cum lumea este ”inevitabil” divizată în două blocuri

de puteri antagoniste față de numeroase țări ce rămân în afara acestor blocuri, lor nu le rămâne altă alternativă decât aceea de a forma propriul lor bloc, al treilea, în cazul în care ele ar dori să influențeze evenimentele mondiale și să fortifice colaborarea dintre ele". (4) Declarații: Correiro da Manha (Rio de Janeiro) - 13.08. 1961 - subl. noastră).

În sfârșit, ADOLPHO BEZERRA DE MENZES precizează că:

(5) "ceea ce trebuie este o imediată înțelegere a blocului orientalo - arabo - latino - american unit, și poate a Angliei (n. b.: una din marile puteri actuale), fiindcă, singure, o uniune restrânsă și o respingere peremptorie a politicii actuale ruso - americane, putea-vor să ne salveze de rolul de cobai... " (Diario de Noticias), (Rio de Janeiro - Suplemento literario, 30.04.1961).

Toate acestea pentru a vedea două luni mai târziu pe VLADIMIR REISKI DE DUBNIC, că susține într-un studiu asupra politicii externe a Braziliei, publicat în revista "Sintese" (Rio de Janeiro) - Iunie 1961, nr. 9, p. 77, că neutralismul este:

"politica evitării de legături strânse cu nu importă care mare putere". (6)

Această definiție, mai ales, ne apare ca extrem de limitativă și incompletă, pentru că o atare politică nu-i o noțiune nouă în comportamentul internațional al națiunilor. A existat întotdeauna din partea statelor de rang secund o incontestabilă neîncredere față de marile puteri, care le-a împins să nu strângă prea tare legăturile politice cu partenerii lor vânjoși. Indiscutabil, raporturile stabilite între marile și micile puteri au avut totdeauna drept bază respectul reciproc conform preceptelor înscrise în convenții sau tratate internaționale. Totuși, să remarcăm că îngustimea legăturilor politice cel mai

adesea a fost o binecvântare pentru micile puteri și o sursă de neplăceri pentru cele mari.

Logica cea mai elementară ne demonstrează că tocmai o putere mică are, în general, nevoie de o alianță politică cu una mare. Mai mult, obligațiile ce decurg de aici sunt reciproce și nu în sens unic. Astfel, într-un regim liberal, influența marilor puteri doar rareori ajunge să depășească prescripțiile contractuale. În același timp, o mică putere poate ușor să rupă, să transforme, să respingă sau să confirme relațiile sale cu alte națiuni, fără ca pentru aceasta să fie considerată un dușman oarecare al cuiva. Viața ei internațională nu e sudată politicii unei alte puteri, căci poate schimba conduita ori alianța când vrea.

Dacă uneori există o anumită uniformitate de vederi și de acțiuni, aceasta se datorește faptului că fiecare națiune, mare sau mică, angrenată în politică, dorește înadins așa. Deci, legăturile politice strânse ce se stabilesc nu sunt forțate, ci cu bunăvoie determinate.

De unde, putem conchide că definiția menționată nu corespunde la nimic; e un simplu pleonasm, întrucât ea nu face decât să formuleze o stare de fapt.

Strânsele legături, când ele se formează, derivă dintr-o necesitate politică, la fel de importantă pentru mica precum și marea putere, dacă ele nu s-au cristalizat îndeajuns. Drept consecință a acestei definiții rezultă că orice țară care n-are strânse legături cu o alta se află în stare de neutralism în raport cu aceasta. Ceea ce e absurd din punct de vedere internațional.

Pentru noi, neutralismul este o formulă politică temperată și de circumstanță, prin care anumite națiuni încearcă a se proteja pe un plan superior al politicii internaționale și de a obține beneficii materiale rezultate din acest imbroglio și din incertitudinea epocii.

Aceasta nu reprezintă, cum s-ar putea crede la o prmă privire, o poziție de apărare împotriva unui eventual conflict între blocurile occidental și oriental, ci mai degrabă o decizie interesată, ceea ce determină în bună măsură pierderea poziției sale morale. Mai mult decât o convingere politico-spirituală, neutralismul e un oportunism deoarece el are în vedere, în special, avantajele politice și materiale ce s-ar trage din rivalitatea Est-Vest și dintr-un eventual conflict între două concepții rivale, maniera cea mai bună pentru a le pune capăt. Dacă îi conferim oricum o nuanță morală, e pentru că în calitate de noțiune nouă, el se sprijină pe ideea de demnitate umană și națională. Ceea ce nu-l va salva de s-ar afla singur înaintea imperialismului sovietic.

Există o însemnată problemă de surmontat între neutralismul teoretic și neutralismul aplicat. Pentru că, teoretic, el se bucură de sprijinul ideilor de pacifism, de armonie, de demnitate, care-l protejează în circuitul politic nu ca un ”rău necesar”, dar drept o expresie a unui viitor bogat în potențialități. Cu toate acestea, în realitate, el se limitează să joace rolul mediocru de simplu **tehnician politic**, exploatat sub cele mai diverse forme de către cele mai neasemănătoare țări, sub unghiul constituției interioare, al afiliației ideologice, al aspirațiilor politico-sociale, treaptă de evoluție și importanță .internațională. Astfel, ceea ce ar putea semăna cu o mișcare generalizată nu este, de fapt, decât o coincidență de interese **momentane**, sortite în cele din urmă dezacordului sau dezagregării. Noi calificăm neutralismul de simplă tendință morală și nu ca noțiune juridică, întrucât el are atâtea definiții câte țări vor să se servească de acest termen. Ceea ce ne arată cât trebuie să evităm generalizarea și să-l facem panaceul epocii noastre.

CAUZELE NEUTRALISMULUI

Care sunt motivele ce pot determina anumite state să se îndrepte spre această nouă formă de comportament politic? Căci, trebuie să recunoaștem, ideea neutralistă e forjată în mijlocul unui număr considerabil de țări; mai ales în sânul noilor state. Acestea sunt, de altminteri, singurele care-l privesc drept o formulă viabilă și îi acordă un credit sensibil.

Eroare sau nu din partea lor, se va vedea la urmă. Pentru moment, ceea ce ne interesează este de a verifica care sunt rațiunile cele mai generale ce împing aceste țări să îmbrățișeze neutralismul. Indiscutabil, aceste cauze sunt numeroase. Se pot totuși reduce la câteva grupe de bază, a căror simplă enunțare va elucida ansamblul. Iată-le:

1) **Ura** contra vechilor stăpâni, combinată cu teama de a se vedea într-o zi iarăși căzuți sub dominația lor, în cazul în care, aliindu-se cu ei, ar trăi din nou, într-un fel mai mult sau mai puțin strict cu aceste puteri. Sentimente, fără îndoială, legitime pentru națiunile abia ieșite din statutul colonial, slab organizate, slab cultivate, viețuind încă sub obsesia trecutului recent.

2) **Convingerea**, pentru mulți simpatizanți neutraliști, că ar fi ales drumul de mijloc, câștigând o luptă prestigioasă, susceptibilă de a le asigura o mai bună poziție pe eșichierul mondial.

3) **Teama** de a se vedea antrenați într-un conflict "care nu-i privește" joacă de asemenea un important rol în atitudinea internațională a numeroase țări. Posibilitatea unei întrebuințări radicale a armelor termo-nucleare îi terorizează. Această frică îi paralizează până la pierderea contactului cu realitatea, făcându-i să nu-și

dea seama de unde vine amenințarea, nici veritabila ei intensitate.

4) Se poate plasa printre dovezile provocatoare de tendințe neutraliste și **propaganda îndrăzneață** a comuniștilor și **atitudinea nehotărâtă**, aproape timorată, a țărilor libere. Spiritul uman este foarte susceptibil la aceste variațiuni de capacitate politică și, cel mai adeseori, lui îi place să aibă impresia de a se afla de partea celui mai puternic. De n-are această certitudine, preferă să se situeze în afară de oricine, chiar dacă această poziție poate favoriza un eventual adversar ori dușman. Individul are nevoie de o certitudine, chiar dacă aceasta-i vătămătoare.

5) **Dorința** de a ieși din stadiul de țară marginală incită anumite guverne să ia hotărâri nesocotite. Se are în vedere momentul propice atitudinilor capabile să proiecteze națiunea dincolo de cercul de simplu satelit ori de simplu client al celor Mari.

6) Menționăm totodată **supraestimarea** propriilor lor posibilități în calitate de națiuni libere și independente, combinată cu o lamentabilă **subestimare** a capacității sovietice de penetrare, de înșelare, de dominare...

7) În fine, drept ultimă cauză principală, **spiritul de câștig** a fost totdeauna unul din factorii cei mai puternici în deciziile luate de guverne. Desigur, comerțul constituie o resursă extraordinară de prosperitate atât pentru stat, cât și pentru individ, fapt care îndeamnă adesea guvernele să neglijeze alți factori importanți.

De multă vreme, atitudinea "neutră" față de un conflict parțial sau generalizat a dat statelor ocazia să se îmbogățească, favorizând în consecință o sporire a prestigiului și a puterii politice. E un lucru stabilit că starea de neutru în timpul unui conflict armat devine o sursă de prosperitate. Toate popoarele care n-au participat

direct la ultimul conflict au adunat bogății. Neutraliștii au în vedere cu răceală o asemenea posibilitate, scontând pe un viitor război între cele două blocuri, occidental și oriental. Dar, acest spirit de profit, mărturisit cu cinism, ar putea să le fie fatal. Dacă, sub imperiul războaielor clasice, **statul neutru** putea fi sigur că la sfârșitul ostilităților el n-are de ce să se teamă, devorând în liniște ”banii strânși la ciorap”, în zilele noastre, **statul neutralist** se află în fața unei competiții de o cu totul altă natură, în care unul dintre adversari plănuiește distrugerea oricărei forme de stat independent. În aceste condiții, existența viitoare a statului neutralist devine problematică. Lui nu-i rămâne decât alternativa: de a se pune de partea blocului ce-i apără independența, ori de a-și asuma riscul îmbogățirii, compromițându-și în schimb, definitiv, viitorul. Or, aceste decizii, ”coroana sau numărul”, sunt în afara oricărui criteriu științific. Dorința de câștig nu se cuvine a întuneca până într-acolo judecata acelora ce au răspunderea hotărârilor.

Acest gen de neutralism, izvorât din dorința rapace de a se îmbogăți pe seama despuierii altora, este cel mai meschin și mai deplorabil. Meschin, pentru că el se sprijină pe un materialism nu mai puțin feroce decât acela al capitalismului internațional și acela al comunismului acaparator; deplorabil, căci ei refuză orice contact cu morala ca bază supremă a relațiilor internaționale.

Aceste câteva cauze ne arată cu claritate că neutralismul nu are un temei nici ideologic, nici juridic. El este pur și simplu urmarea unui dezechilibru de forțe, corolarul tulbure și instabil al unei mentalități haotice. De aceea, nu există UN SINGUR TIP de neutralism, ci ATÂTEA TIPURI câte guverne voiesc a-l practica.

FELURI DE NEUTRALISM

JAUME MIRAVITLLES, în ale sale cronici scrise cu prilejul discuțiilor ce-au avut loc la Geneva pe marginea păcii din Laos, încercase să precizeze genurile de neutralism care există deja în lume. În elanul său de jurnalist, el a găsit expresii pitorești, însă care nu corespund defel realității juridice; mai mult, el nu diferențiază cum trebuie neutralitatea de neutralism. Astfel vorbește de **neutru-neutru** (Elveția, Austria, Suedia, Finlanda), de **neutru-masculin** (Iugoslavia, Egiptul, Tailanda, Vietnamul) și de **neutru-feminin** (India, Laos, Cambodgia, Birmania, Indonezia), vrând să dovedească prin aceasta o atitudine mai mult ori mai puțin vicleană a competitorilor, înaintea celor două blocuri antagoniste. În realitate, nu se pot considera pozițiile respective ale acestor țări drept consecința uneia sau mai multor filosofii politice, încadrate în normele juridice din epoca noastră. Nu-i la mijloc o nouă concepție de viață politică, ci tendințe de un ordin cu totul diferit. Iată de ce, altminteri, ne aflăm în fața numeroaselor feluri de neutralism care n-au nimic de-a face cu **feminitatea** lui Nehru ori cu **masculinitatea** unui Nasser sau Tito.

Neutralismul, ca o concepție politică aplicată, e obligat să se manifeste prin alte resorturi, de altfel destul de prozaice, și lipsit de vederi largi sau de sentimente înalte. Îi lipsește suflul unei măreții conceptuale, metafizice, armătura ideologică în stare de a cristaliza un curent de idei permanent și dinamic. **Neutralismul epocii noastre este produsul circumstanțelor**, și, prin aceasta, el e condamnat să se schimbe și să piară odată cu ele. Din aceleași rațiuni, se poate afirma că neutralismul îmbracă forme diferite, conform cu starea de spirit a națiunii ori a guvernului, precum și cu finalitățile pe care acestea le urmăresc.

a) Există, mai întâi, tipul de neutrlism generat de frică. Apropierea de un focar imperialist apasă în permanență asupra existenței precare a unei țări care, în disperare de cauză, caută un paliativ de securitate în afirmarea unui neutralism general. Se trage nădejde în solemna promisiune a națiunii expansibile de a nu coaliza cu alte națiuni amenințate. Ceea ce constituie în realitate o anticipată acceptare a unei decăderi viitoare, când statul imperialist nu va mai avea nimic de cucerit. Aceste țări, înspăimântate, incerte în ceea ce privește viitorul, sunt gata să accepte coexistența, neutralismul, sau orice alt compromis, cu condiția ca imperialismul primejdios să se prefacă a le ignora cât mai mult timp posibil. Folosind un eufemism, numim această atitudine **neutralism al indeciziei**, ceea ce nu e nici mai măgulitor, nici mai acceptabil decât celelalte genuri de neutralism.

b) Un al doilea tip de neutralism înglobează țările care văd într-o atare atitudine cea mai bună ocazie de a profita de pe urma disputei dintre blocurile ideologice, **fie** șantajându-le pe amândouă prin amenințarea afilierii la celălalt bloc dacă nu li se dă tot ceea ce cer, **fie** scontând pe beneficiile de război, în caz de conflict între blocuri.

Dintr-un spirit mai mult mercantil decât politic, diriguitorii acestei specii nu aspiră decât la o rapidă îmbogățire prin intermediul șiretlicurilor mai mult sau mai puțin scrupuloase. Întreaga lor atenție, voința lor toată, sunt îndreptate către un profit imediat, mai curând decât spre evoluția politico-socială a epocii, susceptibilă de a produce într-o zi un cataclism devastator, în care ei înșiși ar putea să fie înghițiți. Mânați de un egoism exaltat, ei sunt incapabili de a discerne adevărata față a luptei la care refuză să ia parte. Acest **neutralism**

al profitului este, poate, cea mai mârșavă formă de tendință neutralistă.

c) Cuvine-se a considera apoi **neutralismul de prestigiu**, născut din speranța de a situa națiunea într-o poziție de prim rang. Cele două blocuri fiind strâns angrenate în rivalitățile lor de dominare, nimic nu pare mai propice, pentru ca o națiune, având calitățile necesare, să se poată ridica pe scară internațională la locul râvnit. Neutralismul dă impresia adepților săi de a fi pe picior de egalitate cu marile puteri și, întrucât s-ar afla, într-un fel, în afara unui posibil conflict, de a se găsi într-o poziție privilegiată. Nu există stat de o anume importanță care să nu se gândească la această cucerire a notorietății și a gloriei, pentru care să se angajeze alături de un bloc, în loc să-și caute șansa prin mijloace proprii.

d) În fine, ne mai ciocnim și de **neutralism de emancipare**, caracteristic țărilor recent ajunse în starea de independență și pentru care ideea de suveranitate națională constituie prerogativa supremă. Acesta-i un autentic fetișism, de înțeles în sine... Obținând tardiv independența, națiunile acestea se tem tare să nu se vadă iarăși despuiate de ceea ce ele au dorit atât de mult. A rămâne departe de orice focar de conflict le apare drept cea mai sigură cale pentru cimentarea și garantarea statutului lor interior. Cea mai mare parte a acestor națiuni, ca și guvernele lor, sunt de altminteri incapabile de a sesiza importanța partidei politice ce se joacă în lume și din care ei înșiși sunt parte și miză.

e) Acestea sunt principalele tipuri de neutralism, deși mai există și altele, precum și variante. Ultimul ce se poate cita este genul mixt în care frica și cupiditatea pot coabita cu dorința de prestigiu ori sentimentul de emancipare, în proporții variabile.

Ceea ce e remarcabil în nu importă care din aceste tipuri, este că ele se pliază unor motive particulare dacă nu chiar egoiste, că ele urmăresc finalități disparate sub acoperământul unei idei de bază unice. Există, putem zice, un acord în ansamblu, susținut de aspirații neasemănătoare. Și dacă ideea generală a unui neutralism activ poate împinge pe adepți spre o încercare de înțelegere și de coordonare a vederilor și mijloacelor lor, această neasemuire de aspirații le va împiedica mereu și mereu să formeze o forță reală, dinamică și combativă.

Însuși faptul de a fi **toate** părți ale unei noțiuni negative, pasive, arată că șansele lor de a deveni un element activ (în sensul politic al cuvântului) sunt extrem de reduse.

După aceea, confuzia ce domină în spiritul lor pe tema "pericolului" veritabil ce amenință blajina lor poziție neutralistă, e specifică unei lumi care se clatină, bănuitoare și îndobitocit de încăpățânată.

Pentru unii, primejdia o constituie cele două blocuri; pentru alții, vechile națiuni colonialiste, luate împreună sau separat; pentru o a treia categorie, capitalismul american, resurecția Germaniei, expansionismul chinezesc sau Uniunea Franceză. În sfârșit, alții văd pericolul peste tot, în orice acțiune care nu le este favorabilă.

După opinia noastră, primejdia cea mare ce amenință pe toți acești sperioși adepți ai neutralismului e aceea de a nu fi vrednici de a discerne de unde vine sau unde se află adevăratul pericol al epocii noastre; epocă anormală, care nu mai e dirijată de canoanele clasice, de această atmosferă ce permite existența mai multor probleme importante și a mai multor soluții eșalonate. **Epoca noastră e dominată de presiunea ideologiei**

comuniste care constituie ea însăși o permanentă și generală amenințare, depășind în însemnătate orice altă chestiune, orice altă problemă capitală ce-ar putea părea. Imperialismul său notoriu este probat de toate acțiunile marelui bloc răsăritean, de mesianismul lui aproape religios cu care caută să inculce pe toți adepții drept o primă lege, de metodele de infiltrare și de eliminare a adversarilor întrebuințate în toate țările râvnite sau deja căzute sub regim comunist etc. Acestea sunt tot atâtea dovezi care demonstrează pericolul moral pe care-l reprezintă comunismul totalitar pentru națiunile libere. Dacă aceste probe nu sunt în stare a convinge dintr-o dată, ele ar trebui măcar să nască în sprijinul politicienilor responsabili îndoiala și teama.

A pune **chestiunea** înseamnă a trăi în actual; a căuta o soluție înseamnă a înțelege esența primejdiei. Ignoranța acestei axiome pare a fi caracteristica visătorilor neutraliști de toate soiurile. Neajunsul lor e de a voi să trăiască în afara realității. Pentru a încerca să-și realizeze intențiile mai mult sau mai puțin mărturisite, prin mijlocirea neutralismului, aceste țări neglijează voit ori neagă pur și simplu pericolul epocii în care viețuim.

PERICOLUL VERITABIL

Cel mai prost lucru, pe care pot să-l urmeze țările susceptibile de neutralism, e acela de a ajunge la convingerea că, pentru ele, comunismul totalitar și imperialist nu reprezintă nici un pericol, și că, adoptând ideea neutralistă, ele se găsesc la adăpostul oricărei amenințări extremiste. Din nenorocire, puține națiuni ori guverne gândesc astfel. Cea mai mare parte dintre

ele, pătrunse de o suferință nelimitată, sunt convinse că abilitatea lor, diplomatică sau de altă natură, va fi îndestulătoare pentru a deturna eventualele tentative ale penetrației comuniste. Care om politic ar recunoaște că un altul e mai subtil și mai dibaci decât el!?... Cine ar voi să vadă că, în cazul actual, în această gigantică confruntare, n-ar fi vorba nici pe departe de a pune în relief calitățile politice, ci de a folosi forța brutală? **Și în materie de forță, neutralismul va fi întotdeauna handicapat.**

De-aici, speculând această slăbiciune psihologică, comunismul amplifică aria candidaților neutraliști. Cu abilitate, el instigă predispozițiile egocentrice ale oamenilor politici sau ale națiunilor ajunse curând în arena politică, pentru a le detașa de cadrul lor natural, de climatul lor spiritual. Căci, dacă, paradoxal, ceea ce poate părea pentru națiunile recent emancipate, tutelă occidentală, manifestările lor sunt și vor fi încă, pentru multă vreme, legate de viața, de maniera de a gândi și de existența acestui Occident. O dată îndepărtată de căminul său, izolată în ambiții și năzuințe excentrice, fiecare dintre aceste țări noi va deveni o pradă ușoară pentru comunism.

Se poate crede că neutralismul va fi o garanție sigură pentru independența unei țări?

Se poate crede asta, firește, dar, până acum, realitatea a dezmițit în mod sistematic o atare optică.

Memoria omenească scurtă și comunismul internațional profită de pe urma acestui fapt, pentru a-și realiza scopurile imperialiste. După sfârșitul celui de-al doilea război mondial, Coreea se declarase într-un fel **neutră** - formă primitivă de neutralism. Datorită poziției sale între colosul chinez și Japonia, era nevoie de un statut special care să protejeze această țară martiră,

pentru a o pune la adăpost de atâtea cupidități. Care fu urmarea acestei decizii? Atacul chinezesc cu consecințele care se cunosc.

Același lucru cu Tibetul. Se poate crede că această țară slab populată atenta la securitatea uriașului chinez? Totuși, a fost anexată de lumea roșie. Și exemplele ar putea continua, numeroase și triste ca tot ce atinge domeniul comunist... Indochina, Laosul, Berlinul etc....

De ce, așadar, să fim în această privință orbi și să credem că adepții neutralismului actual ar fi îndepărtat ziua în care conjunctura internațională ar pune pe una din aceste țări în contact direct cu URSS sau cu China și în care acestea n-ar avea să se teamă de lumea liberă? Căci în lumea apuseană n-are încredere grupul răsăritean, nicidecum în ceilalți membri ai unui posibil grup neutralist. Se cunoaște bine că unica organizație care poate să se opună puterii și imperialismului său e lumea liberă a grupului occidental. Contra lui se duce lupta. El este dușmanul. Alt grup în formare - oricât de numeros ar fi - nu e altceva decât un mod derizoriu de a face să intre în sfera comunistă de îndată ce se va ivi prilejul.

Cu dificultate s-ar putea vădi în curentul neutralist de astăzi avantajul enorm pe care-l constituie acesta pentru imperialismul comunist. Poporul, mai cu seamă, e incapabil să vadă alt lucru decât un mijloc de dezrobire și de mărire, de prosperitate și de bunăstare generală. Tocmai de aceea neutralismul reprezintă în mod indirect o armă a totalitarismului, sau mai degrabă, calea pe care fircare țară se pune la discreția lui. Voind progresul, guvernul cu tendință neutralistă distruge singura posibilitate pentru națiunea sa de a atinge grandoarea.

Nu distanța geografică poate împiedica atacul comunismului asupra unei națiuni, în momentul în care

el o va simți izolată din punct de vedere material și din punct de vedere spiritual. Fără îndoială, atacurile lui nu sunt totdeauna directe, dar ele sunt tocmai de acea mai redutabile. Propaganda, penetrația ocultă, ipocrizia sunt la fel de periculoase, dacă nu mai mult, decât armele nucleare pe care le posedă. Cuba este exemplul cel mai recent și cel mai caracteristic. Cine ar fi putut crede, la începutul și chiar la finele revoluției castriste, că penetrația comunistă era atât de avansată în rangurile acelora care voiau să se debaraseze de o ”tiranie”?!... Simpatia tuturor republicilor americane, și chiar a lumii întregi, se îndrepta spre bărboșii din Sierra Madre. Mii de oameni onești li s-au afiliat în speranța unei reînnoiri pentru patria lor. Rezultat final: implantarea primului nucleu sovietic pe sol american.

Când te gândești că mai sunt o mulțime de **patrioți** și de **liberali** care laudă prima mare revoluție **”anticolonialistă”** (!) din emisfera americană! S-ar zice că o pânză opacă le acoperă ochii și urechile, îi împiedică să vadă realitatea crudă a penetrației comuniste în Cuba și să asculte împușcăturile care, acolo ca pretutindeni unde hoardele comuniste au pătruns, acompaniază tot timpul revoluțiile zise proletare. Un soi de inconștiență, de abrutizare, a acaparat o bună parte din elitele responsabile, împiedicându-le să judece evenimentele la rece și să tragă lecții profitabile din nefericitele experiențe ale altora. **Ceea ce-i înșelător, ceea ce te face să suferi, ceea ce omoară, este faptul de a crede că ceea ce a pățit altul nu ți se poate întâmpla și ție.** Nimic mai vătămător decât acest orgoliu, ce se dispensează de necesara prevedere, această incapacitate de a aprecia realitatea politică, această vanitate calculată.

Dacă ne imaginăm sau suntem convinși că nu

constituie nici un pericol comunismul pentru neamul nostru, fie pentru faptul că Rusia sau China se află geografic departe de noi, fie pentru că declarațiile conducătorilor sovietici au fost întotdeauna liniștitoare sau măgulitoare, atunci ne mai rămâne doar să creăm sau să facilităm atmosfera de coexistență, preludiu al unei aproximații economice și diplomatice, urmată de întreaga gamă de promisiuni posibile pentru a determina basculares statului vizat pe orbita moscovită. A crede în onestitate, în raporturile internaționale ale țărilor comuniste, înseamnă, într-adevăr, a da dovada unei **naivităţi politice vătămătoare** pentru o țară independentă și suverană; sau de o **ură feroce** și sterilă împotriva blocului occidental; sau de o **inconștiență** ce depășește limitele bunului simț și chiar ale simplului instinct de conservare.

E păcat că toate aceste țări, care **vor** să se integreze blocului neutralist, **nu voiesc** să privească de-aproape evoluția din jurul lor și, lăsând de o parte predispozițiile lor afective, să ia în considerare exemplul plin de înțelepciune și de bun simț politic al națiunilor cele mai experimentate.

De pildă acela al Angliei.

Atitudinea acestei țări ilustrează sensul veritabil al realității în politica internațională; nici o altă țară nu e mai bine așezată - prin situația ei insulară, bogăție, putere militară, legături comerciale, "commonwealth" - pentru a realiza, în înțelesul cel mai strict al cuvântului, un izolaționism aproape perfect și a constitui statul neutralist tipic. Și totuși, chiar Anglia e aceea care și-a zdruncinat din temelii politica sa tradițională și s-a lansat în compromisuri politice ce o plasează la antipozii "splendidei izolări".

Înainte de toate, permanența sa în Pactul

Antlanticului de Nord arată că ea înțelesese pericolul continuu și excepțional pe care-l constituie comunismul totalitar. Anglia nu e o țară ce s-ar angaja cu ușurință într-un asemenea proiect, fără ca în prealabil să nu fi cântărit importanța și necesitatea gestului făcut. Pe urmă, recenta ei adeziune la **Piața Comună** constituie un al doilea gest cu o mare semnificație politică; el fortifică economia blocului occidental, ca și relațiile politice ale membrilor săi. Se cimentează o solidaritate de care Rusia va trebui să țină cont în intențiile ei imperialiste.

În aceste condiții, se poate crede că bătrânul Albion, cu experiența sa, cu orgoliul și trecutul său, ar accepta o similară aproximație compromițătoare, dacă n-ar fi judecat ”neutralismul” ca pe un pericol mortal pentru viitorul ei?

Dar Anglia a simțit și a realizat de unde venea amenințarea cea mai redutabilă a secolului și a vrut să o devanseze. Și nu credem că sentimentele de amiciție și de simpatie ale Angliei față de celelalte națiuni occidentale sunt așa de imperioase! Adoptând asemenea decizii, Marea Britanie renunța la mândra ei atitudine izolaționistă care-i reușise atât de bine până acuma. Cu toate acestea, pragmatismul său tradițional și indubitabilul simț al realităților nu puteau să nu-i arate cu claritate din care parte vine pericolul, în care parte se află interesul ei și salvarea sa. Mai mult decât oricare altă țară, Anglia putea să trăiască și să prospere în ”neutralism”; căci, într-un caz extrem, ea era în stare să opună singură o rezistență distructivă imperialismului comunist. Care dintre candidații neutraliști de astăzi ar fi în stare de a spune la fel?

Dacă marea și puternica Anglie a considerat că nu-i o posibilă salvare, pentru ea, prin politica neutralistă, cu

atât mai mult, aceasta e lipsită de viitor politic pentru națiunile care flirtează azi cu această noțiune înșelătoare și se încred în promițătoarele declarații de pacifism, de prietenie, de respect, pentru independența și suveranitatea altor popoare, debitate, într-una și oriunde, de către "marii" și responsabilii lumii, comuniștii. Această insistență, de a voi să convingă pe ceilalți de onestele lor intenții, ar trebui să pară suspectă și să atragă atenția asupra ipocriziei fundamentale a procedeelor lor.

Mesajul trimis de Hrusciov Președintelui Braziliei cu prilejul vizitei lui Yuri Gagarin este un model al geniului. Hrusciov vorbește de calități specifice, de contacte amicale, între popoare, de pace, de dezarmare, de dorința sinceră (!) a Sovietelor de a trăi în pace și în armonie cu poporul brazilian și cu toate popoarele pământului... Și aceasta, în momentul în care, pe alte latitudini, același Hrusciov amenință cu război pe cei care nu vor să se supună voinței sovietice, el declară că numai cinci bombe atomice sovietice vor fi suficiente pentru a nimici Anglia, când el promite cu aceeași dezinvoltură și cu aceeași inconștiență caracteristice, distrugerea a 200.000.000 de indivizi, dacă Aliații (foștii Aliați) nu abandonează imediat Berlinul lumii comuniste, unde el trimite arme comuniștilor lui Castro și ațâță peste tot revoluții...

Duplicitatea e o regulă în diplomația sovietică și țările de dincolo de cortina de fier au resimțit-o în propria carne și spirit. Ar trebui să fi cu adevărat prea obtuz sau prea temerar pentru a mai crede, după atâtea exemple trăite, după atâtea experiențe efectuate, în promisiunile comuniste, în declarațiile solemne ale oamenilor lor de stat.

Pericolul pe care imperialismul rus îl reprezintă este incomensurabil și general, doar prin faptul că el

vizează întreaga omenire. Nu există insulă, colțișor ascuns, nu există țară, continent care să nu fie râvnit și înscris în programul de cucerire. Dacă nu se pune capăt agitațiilor lui, toată lumea i se va supune: țări dușmane sau prietene, țări neutre sau neutraliste, nimeni nu va scăpa...

Atitudinea actuală a națiunilor libere - încă libere - va determina viitorul statut al omenirii. Între mâinile lor rezidă libertatea sau sclavia. De poziția lor politică, în raport cu cele două concepții de viață ce împart lumea, depinde victoria sau nimicirea flagelului comunist. Bizară și lamentabilă poziție din partea celor din lumea liberă, trăind și dorind să viețuiască într-o lume liberă, care se întreabă încă dacă neutralismul nu este cea mai bună formulă pentru ei! Neutralismul care, în realitate, nu poate decât să-i izoleze de vatra lor și îi precipită fără milă în ghiarele celui mai rău dușman al lor. În epoca avioanelor cu reacție, a bombelor teleghidate, a submarinelor atomice, nu există colț din lume care să se găsească la adăpost de un atac.

Lumea devine mică și, chiar prin aceasta, ea trebuie să devină mai solidară. Amenințările de cataclism, pericolele de ordin politic sau social, privesc ansamblul națiunilor, chiar dacă sâmburele problemei afectează doar o mică regiune geografică.

Absurdul epocii noastre este de a vedea lumea liberă divizată în două concepții, pe care teoretic, fiecare o păstrează ca bază al propriului mod de viață, dar din care una se îndepărtează periculos de linia ce ar trebui să garanteze unitatea de vederi în domeniul internațional. Această atitudine nu poate decât să slăbească poziția lumii libere în marele conflict al veacului, și neutraliștii se expun a fi primele victime ale neprevederii lor.

FALSA IMPRESIE

Impresia tuturor acelora ce se declară actualmente neutraliști este că, din moment ce ei evită să se pronunțe pentru una sau alta din părți, ei nu pot fi acuzați de a fi întreprins vreo acțiune reprobabilă. Pentru ei, neutralismul înseamnă a rămâne în afara războiului rece ce ar putea deveni într-o zi cald. Ei estimează că nu-i afectează conflictul latent care împarte epoca noastră în două lagăre tot mai etanșe. Din contră, ei sunt convinși că, cu cât se vor fi arătat mai indiferenți, cu atât vor avea posibilitatea de a se izola de cele două mari puteri care-și dispută lumea. Deci, această atitudine - s-ar putea zice de indiferență - e privită drept cea mai conformă cu binele respectivelor popoare. E ceea ce se cheamă **neutralism**.

Indiscutabil, aceasta este o atitudine. Dar e justă? Este cel mai bun drum pentru a cruța națiunile de ororile războiului și umilințele dominației străine? Întreaga chestiune constă în aceasta.

De unde vine, așadar, această confuzie înfricoșătoare de a considera războiul rece, ce se desfășoară în toate colțurile lumii, ca o problemă particulară, caracteristică unei rivalități între două imperialisme? În epoca noastră, problemele ce privesc politica internațională nu mai au un caracter local ori bilateral; ele ating securitatea **tuturor** națiunilor, interesează **toate** națiunile și trebuie să provoace preocuparea efectivă a **tuturor** națiunilor.

A lua ca principiu și ca linie de conduită această nouă interpretare a neutralității statelor, e a voi să scapi de răspunderea pe care o impune epoca noastră. Căci, e vorba poate de un conflict între blocuri antagoniste,

între două imperialisme dezlănțuite, dar faptul este că noi ne găsim între ele, ca între două maxilare a unui monstru gigantic. Și, ceea ce contează într-un asemenea caz, nu este declarația formală de neutralitate, ci mai degrabă aproximația uneia dintre părți - ceea ce se consideră ca fiind pe calea cea dreaptă - pentru a-i consolida reputația și a o ajuta să-și restabilească echilibrul politic precar. A fugi de această responsabilitate înseamnă a demonstra o lamentabilă imaturitate de viziune politică și o atitudine meschină față de destinul propriei națiuni.

În ceea ce privește epoca noastră, noi nu ne aflăm în fața unei simple rivalități teritoriale, economice sau de prestigiu politic. Realitatea acestei lumi este o realitate profundă care depășește simplele neînțelegeri dintre două guverne. Noi asistăm la un proces care atinge intimitatea spirituală a individului.

Nu mai e vorba de a afecta idei politice pure, ci de a face să triumfe idei sociale. De aceea lupta fără întrerupere care se desfășoară nu e un conflict între state, ci o nemiloasă sfâșiere între două societăți. Dacă, într-o luptă clasică, se puteau obține victorii și nenorociri, și însăși victoria unuia fără distrugerea celuilalt, în cazul prezent, datele sunt total răsturnate. **Lupta nu va lua sfârșit decât prin distrugerea totală a unuia dintre combatanți.**

În aceste condiții, care ar putea să fie poziția sigură a acelora ce nu sunt angajați într-o anumită parte sau nu se găsesc la proximitatea focarelor periculoase? Trebuie ca ei să plonjeze într-un neutralism promițător sau să ia cu hotărâre o atitudine temerară, plasându-se deschis de partea aceluia ce li se pare cel mai drept?

E dificil de a zice, căci interesele cele mai neprevăzute intră în joc și denaturează judecata politicienilor

responsabili. Neutraliștii de astăzi se sforțează să generalizeze o stare de spirit nouă. Ei au convingerea că acest curent de idei neutraliste atrage un mare număr de națiuni, această ambianță nouă fiind capabilă să cristalizeze un curent de opinii activ și puternic, care contracarează pretențiile dominatoare ale celor două blocuri.

Atitudinea **neutrală** este o atitudine curentă în societățile omenești. Atâta vreme cât o societate nu e amenințată direct, de o manieră iminentă, membrii ei resimt o propensiune naturală pentru starea de **neutral**. În același mod, o societate bogată, fără probleme demografice ori de altă natură, n-are nici o poftă de a se amesteca în cearta altor națiuni mai puțin avute și nu agreează să aibă în atenție o oarecare amenințare ulterioară, ce ar putea într-o zi să-i tulbure fericirea ei. Tot ce este departe în timp sau în spațiu se înconjoară cu un nimb de irealitate ori chiar de imposibil. E mai ușor și mai comod **să crezi** în inexistența pericolului, decât **să faci** cel mai mic efort de a judeca și de a aprecia, ce ne relevă incertitudinea ori catastrofa viitoare. Individul, în genere, se teme de adevăruri, de realități și, mai ales, de ceea ce l-ar obliga să adopte o atitudine netă sau să ia o decizie imediată pentru a salva un viitor nesigur și îndepărtat. E suficient să piști coarda **non-acțiunii**, a lui **"fără mine"** sau **"fără noi"**, a lui **"asta nu mă privește"** etc. ... pentru ca să ai lesne adeziunea unui număr zdrobitor de indivizi.

Se poate răspunde că, dacă această coardă e în stare să producă un asemenea efect, faptul ar trebui să fie socotit drept un autentic noroc, din care oamenii politici ar trebui să facă o regulă generală. Prin această atitudine provocată, de a se ajunge la generalizarea sentimentelor oamenilor, s-ar putea crea această atmosferă universală,

care asigură națiunilor globului, pacea. Evident, dacă lucrul acesta era posibil și onest practicat de toate guvernele, n-ar mai exista probleme de soluționat. Or, în realitate, se constată că această atitudine neutralistă e cerută doar de anumite națiuni, numai de acelea ce vor putea constitui furajul totalitarismului rusesc într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat.

Nimeni n-a cerut încă țărilor aflate dincolo de cortina de fier, de bambus ori de trestie de zahăr, adeziunea la marele curent neutralist. Pentru ce, deci, ar trebui doar Coreea de Sud să i se afilieze și nu și cea de Nord? De ce această adeziune pentru Vietnam (partea de sud a Indochinei) și nu pentru Vietminh (partea de nord a aceleiași țări) ar fi binefacere? Pentru ce neutralismul ar interesa mai curând noile state din Africa decât vechile țări din Europa Centrală și Răsăriteană supuse tiraniei roșii? De ce se ațâță pe calea neutralistă țările musulmane din lumea arabă liberă și nu pe acele națiuni musulmane care gem sub stăpânire sovietică? N-ar fi mai logic și mai ușor să veghem în acest sens, dând importanța pe care Kremlinul o conferă neutralismului?

Noi trăim indiscutabil o criză extraordinară, ale cărei consecințe pot afecta profund structurile politico-sociale ale lumii noastre. În același timp, s-ar spune că puțini oameni țin seama și se silesc s-o remedieze. Copilărește, majoritatea politicienilor din epoca noastră estimează că ei întrebuințează cea mai bună tactică posibilă, evitând o poziție formală pe marginea conflictului latent ce se perpetuează de la finele celui de-al doilea război mondial. Ei găsesc că s-au distanțat atât cât e posibil de cele două lagăre, și-au îndeplinit așadar datoria față de popoarele lor și, totodată, au probat o mare abilitate diplomatică.

După părerea noastră, avem de-a face cu o tristă scleroză a metodelor diplomatice. Este exagerarea unui principiu care s-a practicat cu succes în lumea politică, după care, acolo unde sunt în dispută două forțe, două concepții, două blocuri opuse, înțelepciunea te învață că trebuie să creezi o formațiune intermediară, un termen de mijloc, ori să te raliezi acestuia. În vârtejurile politice ce-au bulversat istoria modernă, această a treia poziție a fost aproape totdeauna o punte de salvare pentru națiunea care a adoptat-o. În anumite cazuri, **neutralitatea** declarată a putut să împiedice generalizarea conflictelor și, câteodată, ea însăși a jucat un rol de echilibru între forțe antagoniste. Aceasta-i însă de domeniul istoriei.

Dar, există diferență mare între ambiția spirituală de altădată și aceea din zilele noastre. Și tocmai în aceasta rezidă întreaga eroare a politicienilor moderni. Ghiftuiți cu idei clasice asupra conduitei internaționale, ei insistă în comportamentul lor pe principii depășite, învechite, ce nu-și mai au rațiunea de a fi în lumea noastră totalmente bulversată din punct de vedere spiritual și social.

Odinioară, se punea problema de a se lua o poziție de non-intervenție activă sau vizibilă în conflicte într-un fel materiale, locale, limitate în timp și spațiu, limitate în sacrificii și urmări. Politica de neutralitate constituia o tehnică abilă și eficace în sânul unei societăți în care acordurile, înțelegerile, coalițiile statelor încă mai vizau, într-o manieră clasică, cucerirea unui teritoriu, a unei piețe economice sau deșarta vanitate a unui oarecare suveran. Într-o astfel de societate, politica de neutralitate putea să joace, incontestabil, un important rol, un rol de echilibru ori de arbitru. Amenințarea imperialismului la scară universală nu exista, neutrii puteau cu bună

credință și realmente să spere într-o influență salutară a atitudinii lor deliberate. De altfel, concepția neutralității nu era numai apanajul statelor mici. Cum această poziție constituia un mijloc tactic, multe dintre puterile mari o utilizau în politica lor de echilibru al forțelor. Nu era deci un fel de **"cazul cel mai prost"**, de extremul **"se salvează cine poate"**, dar, mai cu seamă, un veritabil mijloc tehnic în arsenalul politicii internaționale.

Concepția neutralistă îmbracă, în zilele noastre, un cu totul alt aspect. Altminteri, faptul că o vocabulă nouă a îmbogățit lexicul politic, ne demonstrează că nu mai e vorba de același lucru. Neutraliștii țin cont, în chip vag, de faptul că o schimbare structurală s-a produs în relațiile inter-statale, schimbare ce infirmă vechea formulă a neutralității, o aruncă în panierul obiectelor depășite, învechite, inutile. Ei n-au realizat încă perspectivele ce se deschid grație acestei mutații adânci în dinamica internațională, nici primejdia pe care ei o înlesnesc pentru națiunile lor, susținând o formulă nouă - strict verbală - prin argumente revolute, excelente în alte situații și pentru alte epoci.

Înainte, se declara neutru (sau era solicitat de a rămâne neutru) față de un conflict, zicându-se: "nu vreau să mă amestec în conflictul vostru". "Ceea ce mă interesează, e ca teritoriul meu să nu fie antrenat într-un război. Mă declar neutru, sau vreau să fiu considerat neutru". Actualmente, argumentația s-a schimbat un pic. Te declari ori voiești să te declari neutralist nu în raport cu o stare de lucruri materiale, ci cu o stare de spirit, spunând: "nu vreau să ader la maniera de a vedea lucrurile, la maniera voastră de viață, la maniera voastră de a fi".

Problema a devenit mai curând morală și, în orice caz, mult mai rațională decât odinioară. Ceea ce pune în

indubitabilă evidență modificarea capitală survenită, atât în realitatea faptelor, cât și în mentalitatea oamenilor. Acești oameni, desigur, simt că epoca noastră este o epocă indefinită, tranzitorie, plină de incertitudini și de pericole, și ei caută în mod instinctiv să se pună la adăpost. Pentru ei, în simplista lor dialectică, singurul cuvânt salvator îl formează adoptarea acestei poziții neutraliste.

Apariția în Germania a unui curent profund neutralist, mergând până la defetism, nu poate să nu ne uimească. Luând drept deviză expresia **"Ohne mich"** (fără mine), adepții acestei mișcări își exprimă în mod public oroarea pe care poporul german o resimțea față de un nou război mondial sau de o nouă politică agresivă. Era vorba de un fenomen silogostic într-o țară ce cunoscuse mizeriile războiului și înfrângerea, deși surprinzătoare pentru o țară în care, prin contrast frapant, câțiva ani mai devreme se predica **"Deutschland uber alles"**.

Poate fi socotit neutralismul de acest gen drept idealul speranțelor noastre politice? Poate, dacă dacă n-ar fi fost pericolul ca o anume forță imperialistă să fie capabilă de a întoarce în deriziune bunele intenții ale popoarelor. Din fericire, germanii au ținut seama de absurditatea unei atari atitudini și s-au întors din drum, modificându-și concepția într-un sens mai logic, mai conform cu exigențele epocii.

Astfel stând lucrurile, concepția lui **"ohne mich"** nu era decât reflexul legitim și pur individual al după-războiului, izvorât din sufletul strivit al unui popor mândru și foarte experimentat. Era strigătul lui "niciodată", pe care orice individ îl lansează după ce a scăpat de câteva încercări neobișnuite.

Dacă, pentru un individ în sine, adoptarea unei

asemenea atitudini neutraliste poate fi considerată drept un strigăt de desperare ori de nădejde, pentru un guvern responsabil de viitorul poporului său în fața istoriei, lucrul acesta nu mai este așa de clar și de incontestabil. Datele pe care un guvern cuvine-se a le lua în considerare sunt infinit mai complexe. Mai mult, el trebuie să ducă pe cât e posibil, o politică realistă și nu să susțină o poziție de ordin emotiv. Sensibilitatea, în ceea ce privește modul de acțiune, nu trebuie să devină o ridicolă sensibilitate falsă și exagerată. Răspunderea lui e de alt ordin, comparativ cu răspunderea individuală. Iată de ce curentul neutralist, ce se desenează actualmente pe trama relațiilor internaționale, va avea de înfruntat, de fiecare dată în plus, probleme neobișnuite, de o necunoscută complexitate.

Căci, a vrea să rămâi neutralist, conservându-ți relațiile de orice gen cu cele două blocuri, nu înseamnă a rezolva problema războiului rece și a războiului cald care l-ar putea succeda, dar, dimpotrivă, înseamnă a complica la infinit situația internațională și, drept urmare, pe deasupra, chiar poziția politică a statutului neutralist.

CELE DOUĂ IMPERIALISME

Este, de asemenea, greșit să se creadă că aliindu-te cu blocul apusean, aperi capitalismul american, care pentru mulți apare drept un soi de colonialism economic camuflat. Această concepție, născută în țările care au profitat cel mai mult de aportul capitalurilor americane, demonstrează un fals naționalism, o completă ignorare a legilor economice, o ură absurdă împotriva unui stat ce poate le-ar ajuta fără să le zdrobească; ea demonstrează, mai ales, slăbiciunea lor structurală și inconsistența lor politică.

Se crede că e posibilă salvarea de la un cataclism

eventual, într-o manieră convențională, tocmindu-te cu toții, acuzându-i și pe unii și pe alții că urmăresc scopuri nemărturisite. Pentru aceste țări, răul e unic și nu există nici o ierarhie a consecvențelor redutabile ce ar putea să le determine să prefere pe unul ori pe altul dintre blocuri. Ele sunt incapabile să distingă, ori pur și simplu nu voiesc acest lucru, gravele diferențe existente între "imperialismul american", democratic ca bază și umanitar în comportament și "imperialismul ruso-sovietic", despotic și totalitar. Aceasta-i opinia celor încăpățânați, obtuzi, înverșunați, pentru care neutralismul:

"... se apoya esencialmente en el argumento de que no vale la pena elegir entre una pequena cantidad de mal y otra grande, e ignora el hecho de que en una democraxia cabe la posibilidad de que en un Estado tatalitario no hay otra perspectiva que la de aguantar todos los males sin asperanza de salvacion". (7) (Denis Healey - "Neutralismo", p.19. Col. Temas actuales, 1956).

Iată ceea ce s-ar cădea să reflecteze neutraliștii cu orice preț, întrucât noi trăim în timpurile în care deciziile vor afecta profund viitorul neamurilor. Nu trebuie să uităm că neutralismul, în măsura în care termenul se introduce din nou în viața politică, ține mai mult de sociologie decât de dreptul internațional. E un termen ce-și caută plasarea între "comunism" și "capitalism", și, în subsidiar, între "neutralitate" și "beligeranță".

Astfel, ceea ce trebuie să se degaje, mai întâi, din gândirea neutralistă, e o judecată de valoare, purtând calitățile, defectele și perspectivele celor două grupuri în ambianța generală a epocii. A lua o atitudine ostilă sau indiferentă față de cele două blocuri înseamnă a sfida realitatea și a-ți face rău singur.

Ceea ce neutraliștii trebuie să priceapă e că permanentul conflict, la care ei asistă, și în care ei vor să

evite a se vedea amestecați, nu reprezintă punctul de contact dintre două rivalități de aceeași natură și aceeași calitate.

Ei se află în fața unor concepții divergente, care folosesc mijloace diferite. Deoparte, este expansionismul fără scrupule și brutal al unei lumi care neagă principiile cele mai scumpe formației noastre mentale și spirituale, în vreme ce, de cealaltă parte, se găsește blocul voluntar al celora ce doresc să îndiguie năvala acestui autoritarism monolitic. De-o parte e dorința de cucerire; de alta, voința de a păstra un patrimoniu spiritual, cultural și politic ce ne este scump tuturora. Forța de rezistență și eternitatea în hotărârile blocului occidental constituie singura apărare a înșiși neutraliștilor, căci principiile de salvat sunt aceleași. A voi constituirea unui grup aparte, neutralist, echivalează cu a slăbi pe apărători de propriile lor principii, echivalează cu trădarea acestor principii.

Statul totalitar, care apasă, cu amenințările lui, lumea actuală are scopuri uniforme pentru națiunile de pe pământ: a le cuceri, a le reduce la stadiul de amalgam monstruos. Neutralismul nu va constiutui niciodată o supapă pentru anumite națiuni în cazul unei victorii definitive a blocului comunist asupra celui occidental. Indiferența este cea mai rea alegere într-un conflict ce atinge propria conștiință umană.

La fel, a invoca, în maniera noilor țări afro-asiatice, că neutralismul este cea mai nimerită formulă politică în conjunctura actuală - deoarece disputa ruso-chino-americană asupra hegemoniei mondiale le este indiferentă - înseamnă a te arăta încă dominat de complexul colonial.

Aceste state noi susțin că, după părerea lor, regimurile occidentale și regimul comunist sunt asemănătoare și că nu există decât o deosebire de intensitate și nu de principiu.

Ceea ce le scapă lor este că **imperialismul occidental face parte din trecut, fără nici o veleitate de reîntoarcere, în vreme ce imperealismul comunist se plasează în viitor, ajutat de sălbatica voință de cucerire.** A opta pentru un neutralism călduț, doar pentru a dovedi că n-ai uitat starea înjositoare de ieri impusă de occident, înseamnă să raționezi în termeni ieșiți din uz, înseamnă a te juca cu viitorul națiunilor care s-ar putea să se vadă într-o zi atrase, prin forță, în orbita comunistă și supusă unui regim dictatorial infinit mai penibil decât acela din trecut.

Țările din Occident au constituit mult timp dușmanul detestat al acestor națiuni colonizate, și ura larvară de care ele erau împovărate avea ceva legitim. Însă, actualmente, perpetuarea resentimentelor împotriva vechilor dominatori, cu toate că singurul și marele pericol este de altă natură, presupune irealism și îndepărtare de imperativul epocii.

Trecutul a putut să provoace abuzuri, neînțelegeri, ranchiune. Nimeni nu se gândește că ele ar putea să dispară ca prin farmec din memoria națiunilor. Totuși, un lucru rămâne sigur și apare ca ineluctabil: dominatorii și dominații de ieri se află astăzi îmbarcați pe aceeași galeră, amenințați împreună de aceeași furtună. Volens, nolens, soarta lor e din nou legată; și dacă ei vor să ajungă sănătoși și teferi la mal, trebuie să înțeleagă că e nevoie să fie de acord unii cu alții. Amenințarea este aceeași, imediată și implacabilă. A lupta fiecare de partea lui înseamnă a diminua în aceeași măsură șansele de succes și, pentru lagărul neutralist, aceasta marchează de aici înainte înfrângerea .

Nu trebuie să ne facem iluzii. **Neutraliștii, chiar împreună, nu vor fi niciodată în stare să**

îndiguie, și mai puțin încă, să distrugă imperealismul ruso-comunist. Singuri în fața massei euro-asiatice a comunismului, ei vor fi victimele gata plătite. Și, în acest caz, aceasta nu va duce la revenirea la starea de dependență, ci la pierderea din nou a libertății și a independenței mult gustate. Căderea ar fi cu atât mai penibilă și mai dezastruoasă.

Deci, interesul național imediat, ca și bunul simț politic, cer din partea statelor nou create o revizuire a conduitei lor internaționale în raport cu noțiunea de imperialism. E vizibil că orice atitudine neutralistă în circumstanțele prezente este o aberație politică, un preludiu la sinucidere.

Situația este net favorabilă atitudinilor limpezi și evenimentele din ultimii zece ani ne obligă să fim mai circumspecți și mai scrupuloși în deciziile noastre. Judecățile afective n-au preț în relațiile internaționale. Trebuie să se țină cont mereu de starea de fapt, de ceea ce poate servi mai bine națiunea. Or, starea de fapt ne arată pericolul permanent și enorm al imperialismului comunist, care amenință orice stat izolat incapabil să se apere. Și apoi, ceea ce poate sluji mai bine o națiune pentru a înconjura această primejdie, este apropierea de cei care, amenințați de același pericol, vor să se pregătească pentru apărare. Și cum o apărare utilă nu poate consta într-o atitudine neutralistă, fie ea și activă, trebuie cu necesitate să se rupă bariera vechilor dușmănii și să se forțeze o apropiere și o înțelegere cu toți aceia care sunt vrednici să formeze blocul de apărare și să se decidă întru aceasta. Fiindcă, ceea ce e de apărat, sunt valorile comune, fără de care noi pierdem TOT sensul aspirațiilor noastre și al condiției noastre umane.

Văzut din acest unghi, a fi neutralist înseamnă a dezerta de la cauza propriului tău fel de viață. Căci

neutraliștii nu sunt revoluționari. Ei nu vor schimbare bruscă, nici transformarea ordinii stabilite. Ei doresc să-și trăiască viața în felul lor într-o lume în plină îngrijorare, în plină agitație. Ceea ce este un non-sens și o regretabilă slăbiciune în fața realismului existențial.

Afirmația că noi, actualmente, asistăm la o luptă deschisă și fără răgaz între S.U.A. și U.R.S.S. pentru hegemonia mondială, ne apare total eronată. Intențiile celor doi adversari sunt franc deosebitoare. Nu se poate afirma că aici e la mijloc o intenție de dominare mondială, acolo unde atitudinea constantă este defensiva. E absurd să susții că S.U.A. urmăresc un imperialism echivalent, prin simplul fapt că ele au recurs uneori la presiuni economice sau financiare asupra statelor aflate în raza lor de influență. Căci, fiecare din aceste state nu poate să se plângă că o acțiune de cucerire ar fi fost vreodată întreprinsă contra suveranității și libertății lor de mișcare. În timp ce, orice stat care a acceptat **"prietenia protectoare"** a Rusiei Sovietice, s-a văzut înghițit de mareea comunistă. Dominarea lumii constituie scópul suprem al comunismului; și Rusia nu se jenează să strige acest adevăr, prin mijloacele ei de propagandă și să-l dovedească în acțiunile sale politice.

Hegemonia lumii nu se poate concretiza decât printr-o acțiune de forță, printr-un atentat continuu la independența națiunilor, printr-o ofensivă fără contenire pe toate fronturile relațiilor internaționale. Or, singură Rusia sovietică, actualmente și China, întrebuințează mijloace asemănătoare și urmăresc o finalitate identică. Singurele țări imperialiste ele sunt.

S.U.A. nu posedă nici intenție hegemonică, nici mistica socială ce se află la temelia activității bolșevice. Victoriile prin defensivă pot garanta, bineînțeles, supraviețuirea; niciodată dominarea celorlați. Deci, nu e vorba doar de o luptă între doi giganți pentru posedarea lumii noastre ci de

o luptă titanică pentru apărarea unui mod de viață din partea S.U.A., împotriva atacurilor neobosite ale unui sistem imperialist, cel mai redutabil pe care lumea l-a cunoscut vreodată, deoarece el vizează cucerirea tuturor națiunilor.

CONFUZII NEUTRALISTE

Pe măsură ce conflictul latent dintre cele două blocuri se precizează și devine o stare de rivalitate permanentă, statele ce nu fac parte direct din aceste blocuri se află într-o poziție excentrică și în același timp, privilegiată. Privilegiată prin faptul că greutatea conflictului le rămâne cunoscută; excentrică, totodată, întrucât centrul politicii mondiale se situează în afara aspirațiilor lor.

În chip natural, există solicitări din partea celor două părți pentru o declarație deschisă care să precizeze poziția tuturor acestor state. Simpatii ideologice, relații tradiționale pot, într-o anumită măsură, să influențeze comportamentul lor, dar noua conjunctură politică, mentalitatea forjată sub semnul independenței și al progresului, le pun în gardă împotriva oricărei atitudini precipitate. Ele au rămas în expectativă, îngrijorate de propriile lor interese imediate.

Totuși, conflictul războiului rece agravându-se, el luă din ce în ce mai mult adevăratul lui aspect de concepție ideologică, de luptă între două concepții de viață. Atenția celor doi adversari se concentră în special asupra acestui aspect al problemei, dând prin aceasta impresia - falsă de altminteri - că ele se interesează prea puțin de aspirațiile și de nevoile altora. Puțin cu puțin, ideea s-a precizat în sensul că :

"... tanto los Soviets como el campo occidental son bloques de potencias, cada uno de los cuales persigue sus propios fines con los metodos tradicionales de la politica de

poder sin un verdadero interes por el bienestar delas terceras partes". (Denis Healey - Neutralismo, p. 27) (8)

Doctrina neutralistă găsise în această argumentație o puternică dovadă în favoarea ei: cum era vorba de o rivalitate între două blocuri de puteri, politica acestora nu putea fi decât o politică de forță în detrimentul celorlaltor națiuni. Istoria ne învață că, acolo unde a luat naștere acest gen de politică, soarta națiunilor mici a fost pecetluită de șocul ambițiilor; singura salvare fiind neutralitatea ori coaliția defensivă sub forma unui al treilea grup. Așadar, prin analogie, în epoca noastră, în fața acestei provocări politice de dimensiuni gigantice, nu rămânea statelor neangajate decât posibilitatea să urmeze calea prudenței istorice și să se angajeze în așa fel, încât să se țină în afara disputei. Pentru statele ce se declară neutraliste, nu-i nici un dubiu că războiul rece dintre cele două blocuri e o politică de forță ce vizează, **de ambele părți**, cucerirea puterii politice mondiale.

Aici se situează, de fapt, confuzia dublă a neutraliștilor. Ei gândesc și judecă în termeni tradiționali, într-o lume total schimbată, în care se derulează conflicte de mentalități și de concepții ideologice.

Prima confuzie, izvorâtă dintr-o aplicare greșită a cuvântului imperialism, lasă să se creadă că ideea de cucerire există de ambele părți ale liniei ce împarte cele două blocuri. Or, în realitate, această idee de cucerire, acest machiavelism aplicat nu se găsește decât în zona comunistă; respectiva politică a celor două blocuri față de națiunile mici o demonstrează - și a demonstrat-o - în fiecare zi.

Se confundă cu prea mare ușurință **preeminența** sau **preponderența**, cu **supremația** și **dominanța**. Neutraliștii uită că o poziție de preeminență are un înțeles mai degrabă moral decât de forță, și că funcția statului care o accede este aceea de "**primus inter pares**". În prezent,

cazul S.U.A. este clar în acest sens și nici o țară mare nu se simte umilită prin aceasta. Fiecare știe că-i vorba de o simplă preponderență momentană ce nu știrbește de fel independența, suveranitatea sau voința celorlalți.

Acolo unde se constată o stare de preeminență ori de preponderență, n-avem de-a face cu imperialismul, nici cu voința de cucerire. E pur și simplu o stare de fapt, podusă de conjunctura politică, care a existat totdeauna de-a lungul istoriei.

Egalitatea perfectă, uniformă, nu există în natură, și cu atât mai puțin în societățile omenești; mai mult, egalitatea juridică se manifestă doar acolo unde este un minimum de respect pentru voința și personalitatea celui slab. Noi nu credem că există oameni prea mulți care să ignore de care parte a cortinei de fier se poate încă afla considerația pentru persoana umană și pentru personalitatea statului. Pentru ce, deci, se susține cu atâta ușurință ideea absurdă a unui imperialism american? Statele Unite păcătuiesc, mai curând, printr-un exces de scrupule decât prin dominarea altor națiuni. Tradiția lor anti-colonialistă a devenit un veritabil reflex.

În vreme ce, de partea comunistă, toate aceste argumente n-au valoare relativă, mai degrabă propagandistică, când ele sunt dirijate împotriva dușmanului visceral: capitalismul. De acord, în principiu, dacă e vorba de a combate defectele și abuzurile adversarilor pentru a le înlocui prin ceva nou, acceptabil, viabil. Dar, a le nega pe ale altora pentru a le aplica pe ale tale cu o cruzime și o perversitate crescândă, înseamnă în adevăr a considera genul omenesc naiv, prost sau laș... Mai mult, înseamnă să crezi că oamenii politici ai națiunilor libere sunt incapabili să discearnă falsitatea poziției comuniste și finalitatea politicii ei. Sloganul neîntrerupt, repetat pe toate gamele de undă, în toate țările împotriva **"imperialismului**

american", este un ultragiu la inteligența popoarelor. Mai cu seamă, pătura intelectualilor, cu studenții în frunte, ar trebui să se simtă insultată și să respingă cu indignare această manieră simplistă, primară, de a încălca o idee și de a impune o atitudine. Pentru noile țări, pentru țările subdezvoltate, pentru țările mari sau mici, ce nu se găsesc încă angajate într-unul ori altul din blocuri, unicul pericol vine din partea comunistă. E singura parte care țintește la cucerirea lumii și care, devreme ori mai târziu, se va transforma într-un dușman potențial sau efectiv.

Este în interesul nemărturisit al comuniștilor să se creadă că cele două blocuri urmăresc același scop. A amesteca hărțile, a produce confuzie, constituie cel mai sigur mijloc pentru reducerea numărului de adversari. Incertitudinea e mama erorilor și a înfrângerilor. Și comunismul nu așteaptă decât greșeala celorlalți, pentru a le aplica el o înfrângere definitivă. Neutraliștii ar trebui să ia în calcul acest aspect al problemei și să se arate mai circumspecți, căci la mijloc e propriul viitor.

A doua confuzie în care sunt înfundați neutraliștii privește atitudinea istorică de neutralitate sau de coaliție a unui al treilea grup, care e inaplicabilă epocii noastre.

Această afirmație poate părea exagerată sau drept o părere preconcepută. Pentru cei ce privesc chestiunile politice și evoluția socială într-o manieră superficială, epoca aceasta nu dă impresia de a fi deosebită de cele anterioare. Există conflicte reci sau calde, rivalități mai mult sau mai puțin ostentative, țări bogate sau sărace, state angajate și neangajate. Într-o asemenea atmosferă, nu-i nici un motiv ca să nu duci o politică neutralistă, față de celelalte tendințe rivale. S-ar părea chiar că o poziție intermediară ar putea constitui formula adecvată pentru diminuarea tensiunii internaționale și pentru împiedicarea unui nou război. Imagine perfectă a unui pacifism utopic...

Numeroși sunt acei care estimează că o poziție neutralistă ar putea ajuta la ridicarea țărilor neangajate, căci ele ar putea astfel să profite pe seama celor două părți. Ceea ce, pe plan material și temporar, e în parte adevărat.

Dar e și un alt aspect. În realitate, problema este mult mai complicată și singulară, căci tensiunea existentă nu reflectă lupta clasică dintre două puteri ce-și dispută un teritoriu, sau supremația politică în lumea bazată pe echilibrul de forțe. Lucrul acesta era posibil într-o perioadă istorică în care sistemele politice, economice și sociale, aveau aceleași fundamente și în care nici o ideologie cu tendințe cosmopolite nu tulbura mersul obișnuit al relațiilor sociale și internaționale. Fiecare stat putea să-și regleze atitudinea după acest mers fixat între niște limite precise, având timp să și-o modifice dacă o anume corecție o făcea necesară.

La ora actuală, situația s-a schimbat total. Cadrul clasic, aproape bucolic, nu mai există. Ne aflăm angrenați într-o structură nouă, în care nu putem să facem față cu vechile mijloace cu care suntem obișnuiți. Avem de-a face cu o ideologie universalistă ce vizează cucerirea tuturor națiunilor de către un imperialism declarat fățiș. Nu-i vorba numai de a pune mâna pe teritorii străine, ci chiar de un atac frontal asupra ordinei spirituale ce ne guvernează și grație căreia noi suntem ceea ce suntem. Asta-i cea mai rea situație ce-ar putea lovi o civilizație și națiunile care se adapă din ea, întrucât în cazul acesta, nu are loc decât schimbarea atitudinii ideologice, deși uneori se constată un anume recul.

Ideologia comunistă, deterministă prin definiție, devine un adevărat automatism în ordine politică, fiindcă n-are posibilitatea să-și modifice traiectoria, o dată ce s-a declanșat derularea faptelor. Orice rectificare din mers nu este decât o abilă manevră în vederea înșelării celor imprudenți și creduli. Nu există altă concepție politică mai rigidă, cu

fatalitatea istorică și mesianismul său drept bază și drept stimulent.

Prin urmare, în fața unei atari ideologii, a lua măsurile și atitudinile adecvate într-o lume normală, înseamnă să faci apel la dimensiunile fără echivalență în lumea comunistă. Or ceea ce n-are echivalență, n-are valoare, este inexistent pentru comunism. Poziția unui stat ce vrea să trateze cu blocul răsăritean va eșua mai curând sau mai târziu, etalonul de valori nefiind același.

Ceea ce neutraliștii trebuie să aibă mereu în vedere este faptul că ideea de "**compromis**" în politica comunistă nu este o "posibilitate acceptabilă" a unui acord internațional. Jumătățile de măsură nu sunt decât refugii de suprafață, de-a lungul cărora trebuie îmblânzite rezistențele, până la impunerea autoritarismului comunist. E un abuz să faci caz de starea de înțelegere, pe care blocul răsăritean ar avea-o, din când în când, față de problemele ce frământă diferitele națiuni. Această compasiune nu se face resimțită decât atunci când națiunea în cauză nu se află sub dependența lui directă. Sensibilitatea comunistă nu are nimic din acel suflu umanitarist care animă orice națiune înaintea suferințelor celorlalți. Sensibilitatea lui nu-i decât o armă în serviciul imperialismului său.

Iată deci un lucru străin de neutralitatea pe care noi o cunoaștem și, de aceea, orice stat ce privește cu indiferență ori cu prea multă încredere această schimbare structurală, va putea să se găsească într-o zi pe marginea prăpastiei. De altfel, nu neutralismul îl va salva. Dimpotrivă, neutralismul lui îl va izola și transforma într-o victimă sigură și lipsită de apărare. Neutraliștii trebuie să-și pună întrebarea aceasta, și cât mai repede cu putință: rămânând într-o postură neutralistă, voi fi ori nu capabil, când va veni ziua respectivă, să scap de stăpânirea comunismului? Dacă răspunsul e afirmativ, nu-i nimic de făcut; statul este pe jumătate

pierdut. Dar dacă răspunsul este negativ, atunci nu-i nimic de pierdut nici un minut. Trebuie să te apropii grupului care garantează libertatea statului și a individului. **Imperialismul comunist nu va ține cont de nici o promisiune, de nici o stare de fapt, de nici un neutralism, pentru că intima lui constituție nu-i permite acest lucru.** El intră pe linia determinismului său fatal de a învinge total ori de a dispărea.

Tomai această mentalitate absolutistă și riguroasă, feroce și implacabilă, vizând cucerirea tuturor națiunilor și distrugera individului și a personalității libere, tocmai această mentalitate tulbură epoca noastră și caută să o schimbe structural. În fața unei asemenea transformări, statul, ca și individul, nu se pot mulțumi cu mijloacele și metodele excelente în alte timpuri. El trebuie să se apere; el trebuie să ia măsurile necesare pentru această apărare. Însă șiretenia diplomatică de tip clasic este nesatisfăcătoare, ineficace, deoarece subtilitățile dialectice ale politicii comuniste au dimensiuni derutante și înșelătoare.

Pentru comunism, scopul fiind cucerirea lumii și mijlocul forța, nu se ridică probleme de conștiință sau de altă natură, în ziua în care va trebui să-și schimbe (sau va vrea să-și modifice) politica. A-și uita promisiunile solemne, a rupe tratatele, a se infiltra ori a provoca revoluții în alte țări și a le zdrobi într-o modalitate sângeroasă în propriile lor domenii, a incita pe ceilalți la pacifism înarmându-se zi de zi mai tare etc...., aceste contradicții flagrante trebuie puse în ecuație atunci când te-ai amuza să consideri blocul comunist ca pe niște oameni rezonabili, pacifiști, anti-colonialiști, democrați... cu care se poate să te înțelegi și se poate să te amăgești. E de făcut în această puerilă convingere - caracteristică țărilor libere și îndeosebi țărilor neutraliste - un veritabil studiu de psihologie politică, demonstrând cum ingenuitatea convingătoare își sapă ea însăși mormântul.

INTERESE IMEDIATE ȘI INTERESE ÎNDEPĂRTATE

E o eroare să crezi că neutralismul este o politică generată de mentalitatea țărilor subdezvoltate, care-și caută o compensație, în domeniul internațional, pentru dezamăgirile lor interioare.

Să ne amintim că fiecărei conjuncturi sau fiecărei epoci îi corespunde o anumită politică ce poate fi considerată drept specifică și cea mai potrivită acesteia. Însă, dacă conjunctura epocii noastre, prin absurd ar ajunge să provoace un neutralism ori să-l genereze, ne-am afla departe de a-i atribui acestei politici calificativul de specifică sau de adecvată. E irațional să numești neutralism ”o politică externă de ansamblu a popoarelor subdezvoltate”. Doar tangențial stadiúl de subdezvoltare împinge anumite națiuni înspre această ținută. Cea mai mare parte a timpului, noțiunea anunțată nu e decât un argument sentimental întrebuințat numai pentru a ațâța națiunile bogate și a obține avantaje maxime pentru **”cele înapoiate”**.

Folosește, touși, același cuvânt pentru a face o discriminare de un alt ordin, și vei vedea revolta vuind pe toate buzele. Fiindcă termenul **”subdezvoltare”** nu convine oamenilor decât atunci când el poate să le aducă vreun serviciu. Astfel, sunt țări ce se laudă că-s puternice, atunci când ele discută soarta lumii în adunările ONU, și se declară slabe, când este vreo posibilitate de a li se atribui o cotă-parte din ajutorul prevăzut țărilor sărace. Cum să calificăm această atitudine care denaturează perspectivele și vatămă bunele relații dintre națiuni?

Realitatea existențială ne arată că totdeauna au existat națiuni slabe și că e o aberație să socotești pe una și aceeași când puternică, când slabă, din punct de vedere politic.

Mai mult, într-o lume **fără justiție**, într-o lume

amenințată de un imperialism despotic, coaliția celor slabi n-a decis niciodată soarta lumii. Ei pot să fie furați de iluzii în această direcție, însă hotărârile lor nu vor fi decât un simplu protest. Așa cum bine s-a exprimat DIDIER DE ROUSSILLON :

"Viața în comun a popoarelor, și îndeosebi coexistența popoarelor puternice și slabe, nu e posibilă decât dacă ea se întemeiază pe justiție, ceea ce impune celui puternic să vadă în cel slab o persoană morală având față de cel puternic nu doar datorii, dar și drepturi ce trebuiesc recunoscute de acesta din urmă".

(9) (Introducere în politică, Porte de France, 1946, p. 263)

E foarte greu să concepi o armonie între această concepție logică și atitudinea constantă a blocului imperialist răsăritean.

Nu e nimic de natură doctrinară în atitudinea neutralistă care poate fi socotită ca o evoluție semnificativă a țărilor subdezvoltate. Ceea ce ghidează deciziile guvernelor în politica lor externă sunt interesele națiunii care le-a ales și cu care guvernele își împărtășesc năziunțele, pentru că ele sunt parte integrantă din națiune. Maniera lor de a conduce această politică trebuie să fie, deci, pertinentă și judicioasă, fiindcă urmările vor reveni asupra lor înșile și asupra națiunii.

Totuși, în alegerea acestora cu consecințe atât de grele, nu se ține totdeauna cont de faptul că interesele națiunii nu se mărginesc la problemele imediate. Există tentația de a fi neglijate cu bună știință interesele viitoare și permanente ale națiunii, în profitul avantajelor imediate. Mai ales în noile țări sau în statele în plină expansiune economică și industrială, unde **seducția rezultatului vizibil** devine o fatalitate. Din pricina acestei obsesii a prestigiului, omul politic jonglează cu noțiunile esențiale ale științei politice

sau ale dreptului internațional, cu interpretările și deciziile de luat, într-un amalgam de contradicții și de echivocuri, care nu pot, în cele din urmă, decât să facă rău națiunii pe care crede că o slujește.

Guvernul nu este expresia trecătoare a unei realități permanente: națiunea. Activitatea lui trebuie să fie conformă cu interesele și aspirațiile acestei națiuni. Orice derogare de la acest principiu constituie o periculoasă breșă pentru viitor, pericol vizibil cel mai adesea când e prea târziu pentru a se mai putea remedia ceva.

Problema compatibilității între vechea solidaritate continentală și neutralismul din anumite țări pune just chestiunea clasică a intereselor imediate și îndepărtate ale națiunii. Care dintre aceste interese cuvine-se să aibă o prioritate și ce se înțelege prin aceste două feluri de interese?

Interesele imediate ale națiunii depind în mod normal de chestiunile economice (producție, prosperitate, relații comerciale, industrializare etc.), de chestiuni sociale (educație, asistență etc.), ca și de chestiunile politice de ordin local.

Individul, ca orice membru al unei comunități, înțelege prin interese ale comunității aceste interese imediate. Atitudinea lui e de altfel normală, deoarece el judecă prin analogie și prin apropiere cu propriile sale interese. Individul trăiește în prezent, în imediat. Nu poți să-i ceri un lucru care-l depășește. Nu e rolul lui acesta. Însă, un guvern care-și concepe atitudinea, activitatea, în maniera unui cetățean oarecare, punând pe planul întâi interesele tangente ale națiunii, dă dovadă de o imaturitate flagrantă.

Când spunem națiune, spunem viitor, ne gândim la o serie infinită de generații, între care cei vii de astăzi trebuie să pregătească și să înlesnească moștenirea spirituală, precum și cadrul juridic în care aceste generații, într-o zi, se vor mișca. A găsi cea mai bună modalitate pentru a evita

viitoare tulburări, pentru a face viitorul mai fericit, mai de înțeles, mai uman, înseamnă să privești în față, să analizezi și să alegi interesele îndepărtate ale națiunii.

Aceste interese, e limpede, nu se plasează în planul material al dorințelor noastre sau al exigențelor noastre prezente. Ele se situează pe un plan mai amplu, în ansamblul evoluției omeniririi, la răspântia schimbărilor politico-sociale. Ele interesează națiunea în totalitatea sa și nu ating individul decât indirect. A ține cont de interesele îndepărtate înseamnă a face efortul unei judecăți de valoare asupra vieții întregi și asupra curentelor sociale. politice și culturale pe care o traversează, plasând propria națiune în această ambianță evolutivă.

NEUTRALISMUL ȘI PACTELE REGIONALE

Este curios să constați că în moment ce tendința generală este de abandonare a **conceptului de neutralitate** pentru motive atât juridice cât și umanitare, partizanii **neutralismului** caută să-l implanteze și să-l transforme într-o concepție juridică.

Dacă, bunăoară, conținutul unuia nu corespunde conținutului celuilalt, ambianța în care ele trebuie să evolueze este aceeași și nimic nu împiedică ca, pe mai multe planuri, să coincidă. Această coincidență e detectabilă în cauzele și în scopurile fiecăruia, mai ales. Ar fi, deci, situații în care reacțiile ar trebui să concorde.

Statele, făcând parte dintr-o comunitate internațională, au datoria să apere legile ce guvernează această comunitate. Mai cu seamă când avem de-a face cu grupuri regionale având afinități specifice, interese comune sau angajamente formale privind relațiile lor mutuale.

Este o imposibilitate absolută să te angajezi într-o organizație de natură neutralistă, când faci parte dintr-un

ansamblu regional cu caracter cooperativ. Regulile care guvernează concepția neutralistă pot cu ușurință să se afle în contradicție, dacă nu în conflict, cu regulile unui pact regional. Nu există o posibilă conciliere între obligațiile unui stat angajat într-un bloc regional și obligațiile care ar putea să-i impună o adeziune la un eventual bloc neutralist.

Un pact regional este un organism de cooperare și de apărare, însă și de ripostă imediată la un pericol ce amenință pe un membru al grupului. Poziția geografică a organismului regional îi permite o acțiune eficace în toate domeniile. Pactul regional este un **act de voință politică**, care angajează pe fiecare membru față de partenerii săi. În vreme ce pactul neutralist este, mai degrabă, un **act moral** ce angajează națiunea față de ea însăși. Neutraliștii au ținut foarte bine seama de incoerența unui asemenea pact și se sforțează azi să-l remedieze, dându-i un conținut juridic. Dintr-o noțiune pasivă prin natură, ei vor să facă o noțiune activă. Neutralismul pozitiv, activ, nu este decât concretizarea acestui efort. Se caută forma juridică în transformarea din obligație morală în obligație contractuală. Se simte că neutralismul, simplă tendință morală, n-are ce face în lumea de azi fără o puternică bază juridică, garantă, mai mult ori mai puțin, a coeziunii aderenților săi. Termenul de "A treia Forță Neutralistă" este numai o formulă juridică, căci ea are în vedere relații de putere, de angajamente reciproce, consemnate în **item**-uri contractuale.

Cu toate acestea, contradicțiile sunt flagrante și pericolele se acumulează pentru acei ce văd în neutralism noțiunea salvatoare. Neutraliștii caută să impună o soluție în întregime neadecvată epocii noastre, epocă ce va rămâne fără îndoială în istorie ca aceea a marilor responsabilități și a curajului spiritual. Or, a fugi de aceste răspunderi înseamnă a fugi de propriul destin istoric.

Când țările, altădată adepte ale neutralității, renunță

la atitudinea lor, pentru că ele o consideră incompatibilă cu evoluția prezentă a omenirii și cu demnitatea umană, când, luând această poziție fermă, ele resping în același mod ideea unui neutralism "salutar", ni se pare pueril să pretinzi că aceasta exprimă juridic viitorul cel puțin pentru anumite națiuni, acelea numai care nu vor avea nici o șansă să se apere într-un eventual conflict.

Neutralismul, precum și neutralitatea, este un non-sens al mentalității actuale, un subterfugiu politic pentru a scăpa de sub influența evoluției internaționale. Asta-i, altminteri eroarea neutraliștilor: nu te poți sustrage evoluției ideilor, nici schimbărilor de perspective. Trebuie ori să te supui lor, ori să le combați. Căutând o poziție intermediară, nu faci decât să întârzii clarificarea pozițiilor, nu faci decât să încurci și mai mult neînțelegerile. Într-o lume în care se vorbește din ce în ce mai mult de interdependență, de unitatea civilizațiilor, de unificare etc., nu-i de permis să le izolezi, nici să cauți mijloacele dilatatorii capabile să prelugească o stare de lucruri incompatibilă cu spiritul epocii. Această stare cere doar curaj, fermitate, demnitate, caracter, tot atâtea trăsături ce-și demonstrează întreaga lor valoare în momentele de criză. Or, noi ne aflăm în plină criză, și problema existenței istorice și spirituale a națiunilor depășește mult chestiunea văduvită de vederi largi ori de sentimente înalte a câtorva beneficii materiale imediate, a unor resentimente și ranchiune.

În fața pericolului comunist, nu există aversiune sau interes care să nu cedeze pasul efortului de supraviețuire, chiar dacă această atitudine conduce la apropieri ce nu ne sunt foarte agreabile. Ele vor fi din toate punctele de vedere, mai puțin neplăcute decât afilierea la un neutralism care ar lăsa câmp liber comunismului totalitar.

Din unghiul nostru de vedere, cu siguranță nu poți să te găsești angajat, în mod cinstit și sincer, în două grupări

antagoniste. Pentru noile state ieșite din fostele colonii africane ori asiatice, problema neutralismului pur poate fi eventual susținută, din pricina relațiilor internaționale anterioare. Nu sunt de respectat angajamente vechi, și ideea unui stat neutralist poate să le apară drept cel mai bun lucru pentru dezvoltarea lor internă și poziția lor externă. Cazul acestor țări e puțin aparte. Bucuria de a fi câștigat independența le poate ameți, inexperiența politică poate să le conducă la decizii nechibzuite, teama de a fi angajate alături de foștii stăpâni, în formațiuni în care ele vor avea iarăși impresia de a fi surghiunite, le poate redeștepta un complex pernicios. Tendința lor neutralistă poate să fie interpretată ca bucurie de a trăi, într-o nepăsare față de ceea ce va veni.

Pe când pentru țările ce au un trecut politic - chiar dacă uneori sunt socotite subdezvoltate - lansarea în neutralism sub pretextul independenței de acțiune și al pacifismului înseamnă a nega și a respinge toate vechile relații, înseamnă a contribui la dezarticularea organismelor din care făceau parte integrantă. Nu-i limpede cum s-ar putea concilia regulile neutralismului cu prescripțiile formale ale sistemului de alianțe inter-american. Dacă neutralismul refuză să ia o atitudine față de o situație dată, dacă el se desolidarizează de orice conflict dintre cele două blocuri rivale, sistemul inter-american prevede ajutorul militar necondiționat oricărui membru atacat. Astfel, orice țară din cele trei Americi, afiliindu-se neutralismului, își asumă niște obligații ce distrug omogenitatea continentală, care dezagreghează solidaritatea inter-americană, care introduc suspiciunea reciprocă și discuția de prisos.

Cui, deci, pot aduce profit aceste transformări fundamentale? Este inutil de a ne întreba. Singure, forțele care pescuiesc în apă tulbure, vor trage foloase viabile...

Neutralismul, ca atitudine internațională, e

incompatibil cu orice formă politică existentă. El vrea să se plaseze între două extreme, bine separat, bine definit. El este într-un fel un izolaționism mai orgolios și mai pretențios, fiindcă vrea să se arate totodată activ. N-am avea nimic de reproșat dacă el ar avea spectrul amenințării comuniste, care nu recunoaște dorința și voința celorlalți din afara razei lui de acțiune. Luând în considerație această permanentă amenințare și în fiecare zi mai aproape de noi, ar trebui să se înțeleagă că izolaționismul, neutralitatea, neutralismul sau indiferent care altă formulă susceptibilă de a ne îndepărta de datoria noastră de a stabili un fond comun și de neclintit împotriva amenințării comune, sunt structuri novice, care, sub un aspect atrăgător, ne pregătesc prăbușirea sub dominația totalitară. A te angaja pe o cale neutralistă înseamnă a rupe relațiile stabilite prin pacte regionale, continentale sau emisferice, căci nu poți rămâne legat acestor două formule.

În sfârșit, e absud să crezi că te poți declara neutralist, și, totodată să te găsești sub aripa protectoare a unei organizații regionale, adică să rămâi adept al neutralismului atâta vreme cât pericolul e departe de noi și să faci apel la ajutorul vecinilor îndată ce pericolul zguduie rânduielile interne ori îți amenință frontierele. Nimic mai mârșav și mai egoist! Nimic, de asemenea mai problematic! A gândi și a acționa într-o așa manieră, înseamnă a te juca cu focul și a te sprijini pe considerații aleatorii. Nici un om politic conștient n-are dreptul să se aventureze pe acest teren lunecos din cauza unei ambiții rău plasate.

FORMULA CELEI DE-A TREIA FORȚE

În timp normal, adică într-o atmosferă de relații internaționale clasice, formarea celei de a TREIA FORȚE NEUTRALISTE ar fi putut avea o incontestabilă importanță

politică. Unirea mai multor state într-un grup neutru pentru a împiedica un război sau pentru a impune o linie nouă de conduită generală ar fi putut fi viabilă. Dar, astăzi, a voi să te plasezi într-o poziție neutrală, între cele două blocuri cu o incalculabilă putere, și mai mult, a avea de gând să joci rolul de element de echilibru, înseamnă într-adevăr să subestimezi posibilitățile țărilor zise neutraliste, din rândul cărora, cele mai numeroase fac parte din grupul națiunilor subdezvoltate.

O mulțime de argumente vin împotriva eficacității neutralismului. Partea cea mai mare din țările chemate să se integreze blocului neutralist sunt state tinere, nou create, a căror structură politică e încă instabilă. Pentru aceste state, reorganizarea internă, consolidarea regimurilor lor politice, ca și grija față de o independență indiscutabilă, vor avea totdeauna un caracter de prioritate. Și chiar acelea care au o existență deja normal stabilită nu se găsesc în condiții de a privi neutralismul drept o veritabilă concepție de viață internațională pe care ar putea-o apăra și propaga. Lansarea unui nou concept în circuitul atât de schimbat al epocii noastre, fără a avea nici mijloacele materiale, nici puterea spirituală necesară în vederea susținerii ori a impunerii lui, asta nu înseamnă să consolidezi pacea, ci dimpotrivă, înseamnă că tulburi și mai tare echilibrul existent, slăbind bazele morale ale grupului doritor de libertate, încurajând astfel pe membrii celuilalt grup în lupta lor de cucerire.

Gruparea în jurul unei idei presupune să fii dispus pentru apărare și, totodată, să fii capabil de aceasta. Or, etimologia însăși a cuvântului relevă o voință contrară. Cine se declară neutralist vrea să rămână în afara oricărui conflict. Atunci, care va fi atitudinea membrilor acestei coaliții pasive în momentul în care, mai devreme ori mai târziu, unul dintre membrii săi se va vedea capturat de

expansionismul-imperialist al rușilor ori al chinezilor? Cred ei că pactul neutralist va salva pe respectivul membru amenințat sau vor fi ei gata să recurgă la arme pentru apărare și pentru a apăra astfel concepția lor de viață? Noi nu credem asta. Se va găsi ușor o subtilitate diplomatică pentru a motiva abandonul membrului vizat de imperialismul comunist, și astfel, din subtilitate în subtiltate, noi vom asista la surparea oricărui edificiu neutralist, rezultat al neprevederilor, al incapacităților și al ambițiilor rău plasate.

De altfel, pentru ca neutralismul să poată rămâne o adevărată a treia poziție, el ar trebui să probeze o IMPARȚIALITATE incoruptibilă față de ambele blocuri. Sub nici o formă, lui nu i-ar fi permis să-și arate simpatia, sub amenințarea de a se vedea instantaneu acuzat de a fi abuzat de poziția sa. În afară de aceasta, acuzația ar putea să servească, cu ușurință, drept pretext blocului mai puțin scrupulos, în momentul în care el ar voi să pună stăpânire pe o țară neutralistă, fără ca gestul lui să producă o reacțiune armată din partea celorlalți membrii neutraliști sau a celuilalt bloc.

Imparțialitatea e foarte relativă și interpretarea ei extrem de elastică. O oarecare acțiune poate fi socotită parțială din moment ce se hotărăște a fi califictă astfel. Așa se face că sarcina ce îi așteaptă pe neutraliști nu-i atât de simplă după cum apare la prima vedere. Mai ales, când le va fi imposibil să păstreze o atitudine imparțială rece și de neclintit. Considerând faptul că tendință este de a realiza un neutralism activ, pozitiv, adică dinamic, nu vedem clar prin ce mijloc neutraliștii vor fi capabili să-și menajeze imparțialitatea...

Unii gândesc că un nou război mondial ar putea fi evitat dacă **statele nonangajate** ar fi capabile să se grupeze în acest bloc neutralist. Cum? Prin ce mijloc? E jenant de a explica. Prestigiul unei entități morale n-a fost

niciodată mai puțin important decât astăzi. Dacă prestigiul moral ar fi fost suficient, crearea celei de-a Treia Forțe ar fi fost absurdă, pentru că Organizația Națiunilor Unite ar fi suficientă. Ceea ce lasă să se înțeleagă că prestigiul moral nu-i totul și, alături de el, trebuie să dispui de o forță materială capabilă de a interveni cu eficacitate. Deci, neutralismul, ca atitudine activă, nu e decât un simbolism politic, dacă nu-i susținut de puternice formațiuni militare. Voința realizării neutralismului activ e fără viitor, dacă îi lipsește hotărârea de a acționa cu fermitate și de a merge până la represalii armate. Căci, de se vrea să se limiteze la o atitudine pasivă, asta nu-i neutralism, ci neutalitate.

A TREIA FORȚĂ NEUTRALISTĂ, în epoca noastră, e o formulă îndrăzneață, dar, totodată, o **formulă-sinucigașă**. Ea este îndrăzneață, pentru că demonstrează grija unei numeroase părți de state de a lua o atitudine particulară în raport cu cele două blocuri care se desfid și se înfruntă. Dar, ea e o formulă-sinucigașă, fără milă, prin incapacitatea notorie de a se impune și de a impune voința neutralistă. În lupta vicleană și nemiloasă care pustiește epoca noastră, chiar țările cu tendință neutralistă constituie hrana imediată a blocului comunisto-imperialist.

VIABILITATEA CELEI DE A TREIA FORȚE

Formula a Treia Forță ar fi ea la fel de viabilă? Da, dacă o serie de condiții ar putea fi reunite, printre care cea mai importantă: ca această a Treia Forță să fie capabilă să posede o putere militară ce depășește sau măcar este egală cu aceea a ambelor blocuri antagoniste. Pentru că, război sau pace, cooperare ori neutralism, ele nu se pot realiza sau apăra decât prin intervenția forței. Nu prin forță morală, ci cu ajutorul armelor.

În perspectiva unei amenințări atomice, orice acțiune

neutralistă susținută numai de către bunele voințe devine inutilă. Trebuie să poți răspunde forței prin forță, chiar dacă acest lucru ne repugnă. Într-o lume în care totul e bazat pe jocul forțelor, neutralismul, ca o conepție politică, devine slăbiciune. Interpretat corect, el trebuie să tindă spre dezarmare, spre pace cu orice preț, spre non-ripostă, ceea ce-l așează într-o poziție de inferioritate manifestă, în raport cu națiunile totalitare și expansioniste.

Dacă, în ordine individuală, această atitudine poate fi considerată superioară, ea e incompatibilă cu sentimentele unei comunități naționale organizate. A te afilia neutralismului, în condițiile actuale ale conjuncturii internaționale, nu înseamnă să faci dovada de o prevedere prudentă. Din contră, înseamnă să te sustragi marii îndatoriri față de națiune, datorie ce consistă din a o pregăti psihologic și material pentru a înfrunta în chip onorabil riscurile viitorului.

Se crede că această obligație e îndeplinită printr-o eventuală organizare a celei de-a **Treia Forțe**, în care ar intra peste 20 de state ”neangajate” în războiul rece.

De la început se poate face afirmația că această a Treia Forță are un punct de plecare fals. Nu există, nu pot să existe, state neangajate în înțelesul adevărat al cuvântului. Toate țările globului sunt angajate, mai mult sau mai puțin, în conflict și a lua parte activă la aceasta ar fi cea mai normală atitudine. A nu avea greutăți directe cu unul sau cu altul dintre antagoniștii principali nu înseamnă a te găsi în afara problemei. Conflictul veacului nostru e un conflict de esențe, care atinge națiunile în structura lor intimă și totodată, bulversează regimuri politice, ordini sociale, construcții spirituale, tendințe filozofice și chiar impulsuri afective. A te socoti **”nonangajat”** nu vrea să însemne că și ești cu adevărat. Ansamblul circumstanțelor depășește voința noastră, dorințele noastre, aspirațiile noastre. Ești

angrenat prin simplul fapt de a trăi într-o astfel de epocă. În plus, interdependența angajează, în prezent, toate națiunile și le face solidare față de toate schimbările de bază ce survin în lume. Or, ceea ce caracterizează secolul nostru din punctul de vedere al modificării de principii este o indiscutabilă **mutație** politico-socială. Repercursiunile acestei mutații privesc toate națiunile; de aceea noi afirmăm că, în mod direct sau indirect, națiunile toate sunt **"angajate"**.

Viabilitatea unui asemenea organism neutralist depinde fără îndoială de gradul de sinceritate al partenerilor. Astfel, de exemplu, Yugoslavia este o țară comunistă notorie, chiar de e vorba de un comunism aparte. Predispozițiile sale ideologice o situează totdeauna de partea răsăriteană și ea nu se va supune la nimic ce ar putea să știrbească bazele filiației sale totalitare. Așezarea ei geografică, în plus, nu-i va permite mult timp să se cramponeze pe o poziție intermediară. Mai degabă sau mai târziu, ea va fi obligată să se pronunțe. Tare ne îndoim că ea s-ar alia de partea democrațiilor occidentale...

Prin urmare, un asemenea membru (dintr-un bloc neutralist) va constitui totdeauna o enigmă, un potențial pericol de dezagregare și, ceea ce este cel mai rău lucru, un mijloc permanent de infiltrare ideologică în circuitul politic intern al celorlalți membri neutraliști.

Nu-i vorba de slăbiciune, ci o chestiune de mentalitate, de construcție psihologică și de circumstanțe. În țările neutraliste de structură liberală, maniera de a trata pe ceilalți, precum și problemele curente, vor urma totdeauna făgașul unei mentalități liberale. Aici nu va exista nicicând restricție față de propaganda nocivă a comunismului internațional; în vreme ce, de cealaltă parte, nu va fi reciprocitate, ceea ce va produce o comunizare lentă a maselor **neutraliste** și nicidecum vreo unificare de vederi în sensul neutralismului, sau al liberalismului.

E curios, de altfel, că e posibilă considerarea Yugoslaviei drept un ipotetic membru al unui grup neutralist! Pentru a fi neutralist, ar trebui în prealabil să renegi metodele și mijloacele suceptibile de a fi socotite ofensive sau vătămătoare ordinii politico-sociale existente. Or, Yugoslavia, în toate declarațiile și în toate atitudinile sale politice, s-a arătat fidelă preceptelor ideologice ale comunismului: lupta împotriva democrației, distrugerea proprietății private, persecutarea religiei, oprimarea libertății de gândire și de expresie... Lagărele de concentrare abundă acolo, opoziția politică e în imposibilitate de a se manifesta... Se vrea mai mult!

Legăturile sale cu ideologia comunistă o fac vătămătoare păcii mondiale, suspectă în ceea ce privește bunele ei intenții vizând ceilalți parteneri "neutraliști". N-ar fi naiv să consideri drept pernicioase, pentru viitorul națiunilor, numai primejdiile venite de la o amenințare de război deschis, ignorând sai minimalizând pericolul ascuns al ideologiilor corupătoare?!...

În asemenea condiții, nu-i de mirare să vezi într-o zi China comunistă - după ce a rupt mai mult ori mai puțin relațiile cu URSS - cerându-și intrarea într-un grup neutralist.

Ca întotdeauna în istorie, există, fără îndoială, "mari" oameni de stat care vor vedea în acest gest o dovadă hotărâtoare ca importanță de neutralism și de înțelegere umană a guvernului popular chinez. Cu brațele deschise, ei vor merge în întâmpinarea acestui nou membru, fără să țină seama că ei intră cu ochii închiși în gheara Marelui Dragon Roșu. Și, dacă acest moment nu-i foarte departe, "marii" oameni de stat vor fi ei înșiși cei care, astăzi, găsesc ca fiind foarte natural și **"progresist"** gestul de apropiere ilogică de India mistică și spiritualistă, de Brazilia liberală și democratică, de noile state subdezvoltate și neexperimentate din Africa sau din Asia, de această Yugoslavie materialistă, autoritară, antispiritualistă, antidemocratică și din punct de vedere ideologic, comunistă!

În acest neverosibil amestec de țări, e vreo speranță de a vedea vreun acord viabil încheiat, capabil cât de cât să le cimenteze într-un bloc de opinii? Noi precizăm **de opinii**, fiindcă ne pare imposibil din unghi material să întrevedem o înțelegere care să ajungă până la un acord de sentimente sau de acțiuni. Dezacordurile se fac resimțite mai repede decât le doresc fervenții neutralismului; căci divergențele de toate categoriile le separă. Supraviețuirea unei asemenea întreprinderi n-ar putea fi susținută decât pe ceva comun, ceva superior și puternic.

Noi nu vedem cine ar putea îndeplini acest rol, pentru că, raliindu-se unora, va provoca repulsiile altora; în plus, interesele lor imediate sunt diferite, câteodată chiar contradictorii.

Marile curente de opinie nu se susțin cu mijlocul ideilor găunoase. E nevoie de fundamente solide. În cazul neutralismului, avem de-a face cu o idee găunoasă, ce n-are nici o șansă de a supraviețui între ideologii puternice ce-și dispută astăzi persoana umană, sprijinite de un arsenal teoretic eficace și... militar.

Se poate pune neutralismul în slujba omului? O idee, o simplă idee, superbă în sine și neputincioasă în realitate. Mai mult, o idee care, în accepție strictă, poate să conducă la dezarmare atât militară cât și psihologică, la indiferență politică, la o filosofie a inacțiunii și a pasivității. Ceea ce nu poate fi în atenția nici unui om politic responsabil. Din nenorocire, bunăvoința nu-i suficientă pentru a împiedica propaganda subversivă, nici năvala diviziilor agresive. Trebuie, în plus, ca neutraliștii să poată să-și impună poziția lor. Le trebuie putere, sub toate formele: puterea de voință, puterea de coeziune, forța armată. Ceea ce, într-adevăr, le lipsește totdeauna, datorită dispersării gegrafice, divergențelor ideologice, slăbiciunii economice, carențelor militare.

În condițiile acestea, neutralismul este irealizabil. El constituie una din acele iluzii pe care le nutrește spiritul omenesc în momente tulburi ale istoriei sale. Este, deci, o greșeală fundamentală din partea acelora care, în mod sincer, vor să se angajeze într-o atare aventură. Dezavantajele sigure ale neutralismului depășesc cu mult eventualele avantaje.

Orice țară cu un mare potențial uman și cu mari resurse naturale, ca Brazilia de exemplu, trebuie, prin urmare, să aibă mereu în față faptul că o atitudine virilă, o poziție fermă și neîndoielnică privind națiunile luptătoare pentru libertate, **o va transforma într-o zi într-o mare putere a pământului**; în vreme ce, dacă ea pretinde un loc de prim rang grație neutralismului, **ea se află în pericol de a deveni într-o zi unul din sateliții URSS-ului.** Ceea ce nu este, cu siguranță, dorința nici unui cetățean conștient.

ABSURDITATEA NEUTRALISMULUI, A CELUI DE AL TREILEA BLOC

Pentru ce, deci, neutralismul, în calitate de atitudine politică, e o aberație?

Idealizat mai ales în țările nou create ori subdezvoltate, neutralismului i se încearcă să i se atribuie o amprentă de doctrină politco-socială inedită. Cum el e bazat totodată pe un soi de pasivitate amestecată cu indiferență, neutralismul capătă latura unui izolaționism concertat, în cadrul căruia o serie de state caută să-și găsească o cale de dezvoltare pacifică și de bogăție. Orientare legitimă care, în condiții normale, nimeni n-ar putea-o contesta sau blama. Se cunoaște clasicul exemplu al izolaționismului american, care, deși absurd, n-a putut viețui decât până ce guvernul S.U.A. și-a dat seama că îi este în mod direct vătămător. Acest "neutralism" putea totuși să se manifeste sub forma

pe care o dorea, fără să perturbe în adâncime relațiile internaționale, întrucât climatul politic nu acuza nimic excepțional. Voința izolaționismului american se încadra în mod natural într-o ambianță politică fără... probleme.

Notăm, altminterea, că, atunci când această ambianță s-a alterat, S.U.A. au fost primele care să-și dea seama că poziția lor era incompatibilă cu noua conjunctură și și-au modificat vechea orientare.

Această atitudine excentrică în mijlocul celorlalte națiuni era posibilă, grație stabilității relative a regulilor internaționale, ceea ce apăra un anume echilibru de forțe și de tendințe politico-sociale. Supremația politică avea un cu totul alt înțeles decât astăzi. Tot ceea ce putea să viseze cel mai rău militarist sau imperialist era o aproximativ-puternică hegemonie, politică sau numai economică, asupra câtorva teritorii limitrofe. Exista, totuși, un oarecare respect pentru persoana umană; pentru sentimentele, credințele sale; penttru ideile sale politice; pentru părerile și revendicările sale. Națiunile mici sau mijlocii puteau să-și continue viața lor și dezvoltarea particulară, să-și mențină o atitudine de nonconformism, fără a se vedea în capcanele spectrului unei distrugeri totale.

Ideologiile nu începuseră încă opera lor distructivă. Posibilele conflicte își păstrau totdeauna un caracter politic. Socialul rămânea pe plan secund și totalitarismul universalist al comunismului abia își arăta ghiarele prin intermediul câtorva insignifiante partide locale. Existau hegemonii locale, dar, alături de ele, o mulțime de state de mai mică importanță își mențineau independența și aveau un cuvânt de spus. În aceste condiții, neutralitatea putea exista, izolaționismul putea să se manifeste și chiar neutralismul apărea dacă era cazul.

În timp ce astăzi, datele problemei sunt complet denaturate, răsturnate. Socialul domină politica. Ideologia

comunistă minează spiritele maselor pentru a le slăbi sentimentele curate de onoare și de mândrie națională.

Astfel, în toată lumea, astăzi, nu există loc pentru un bloc al națiunilor ”ne-compromise”. Afirmația noastră ar putea părea o simplă butadă, mai ales pentru cei care se grăbesc să devină **ceva** prin mijlocirea acestei noi formule politice. Totuși, noi susținem că formula respectivă nu poate decât să-i nimicească și, în loc să le deschidă drumul spre măreție, îi determină la o izolare, nu doar spirituală și ideologică, dar și teritorială.

Cum neutralismul nu este o ideologie propriu-zisă, legăturile care ar putea să apropie națiunile ne-compromise sunt toate de natură materială sau de simplu interes; ceea ce n-ar fi greu de a le pune de acord cu finalități de ordin superior. Cât timp va fi vorba de chestiuni economice sau de atitudini protestatare fără alte consecințe, aceste națiuni se vor vedea înghesuindu-se în formațiuni supra-statale. Îndată ce conjunctura politică va cere o poziție fermă, o poziție de responsabilitate, nu va mai fi coeziune și fiecare va căuta să se pună la adăpost. ȘI NEUTRALISMUL VA ÎNVINGE.

Ideologia este, poate, boala veacului nostru; însă trebuie să recunoaștem că e singura soluție în vederea realizării unui lucru, sau pentru a combate o altă ideologie. Neutralismul nefiind decât o tendință, el este și va fi totdeauna incapabil să clatine străfundurile spiritului uman spre a făuri un luptător vrednic a se sacrifica pentru un ideal. În plus, tendința neutralistă smulge statul din familia lui teritorială, cu care el formează un tot, pentru a-l arunca într-o aventură problematică. Începând din acest moment, afinitățile dintre națiunile unui anumit sector terestru se dizolvă încetul cu încetul, se răcesc ori chiar se rup raporturile existente și provoacă pe termen lung o animozitate surdă și pernicioasă. Familia teritorială nu mai este un tot bine cimentat de năzuințe comune și de atitudini similare, ci un

amalgam de state care se suspectează și se acuză reciproc de neînțelegere și de egoism.

În epoca noastră, nu te poți afla în ambele părți. Nu poți, de pildă, să faci parte din blocul "ne-compromișilor" și, totodată să menții **compromisuri politice** cu țările "angajate". E un non-sens, în pofida eventualelor proteste ale neutraliștilor care vor susține sus și tare că o politică externă trebuie să fie flexibilă și "independentă". Aceasta-i marea eroare a neutraliștilor, care cred că o reformulare de politică externă n-are sens decât prin detașarea de vechi alianțe și conexiuni teritoriale. Flexibilitate și independență nu înseamnă să te tragi în afara cadrului istorico-politic de care aparții, și în care se află echilibrul social și spiritual, pentru a te lansa într-o nouă și incertă ambianță. Totodată, individul are nevoie de cercul familial, de grupul său social, de națiunea lui, pentru a se simți fericit și a se face util; de aceea un stat nu poate să se îndepărteze de familia sa teritorială și de idealul formulat, fără a-și schimba ceva din intima-i personalitate. O pierde, în schimb, și se pierde pe el însuși.

Dacă o națiune se pronunță pentru restructurarea politicii sale externe în sens neutralist, se obține formal o ruptură în maniera sa de a privi lucrurile în raport cu vechile relații politice. Ceea ce - paralel **neutralismului** - va provoca o **neutralizare** a reflexelor de apărare și de acțiune. Compromisurile pe care ea și le va asuma o vor obliga să se îndepărteze, în fiecare zi, mai mult de națiunile ce-ar putea, în clipe grele, să-i dea ajutor, spre a se pierde într-un inextricabil dedal de percepte emfatice și fără fundament practic. Conjunctură favorabilă doar comunismului, care, de 15 ani, câștigă an de an câte un teritoriu mai mult ori mai putin întins, sub pretextul **"eliberării"** de pericolul imperialist al occidentalilor. De aceea, orice manifestare în favoarea unui al **"treilea**

bloc" obține asentimentul necondiționat al comuniștilor. Ei știu mai bine decât oricine că intrarea în grupul neutralist antrenează pentru națiunile lumii libere distrugerea garanțiilor care le pun sub protecția acestei lumi libere și, totodată, provoacă slăbirea rezistenței lor morale față de propaganda sovietică.

Se fac eforturi, din partea comunistă, să se imagineze în lume că neutralismul, precum și coexistența pașnică, sunt rezultatul **"dezvoltării contemporane a lumii"**, urmare logică a formării celor două blocuri militare de putere, antagoniste și inevitabile; astfel, apariția acestei a treia forțe sau bloc ar fi o splendidă confirmare a voinței țărilor neangajate de a nega politica de împărțire a lumii în blocuri antagoniste.

Surprinzătoare afirmație a blocului oriental, mai ales când se cunosc intențiile comuniste privind întreaga lume și rolul deținut până acuma de coexistență!

Dar, încă mai surprinzătoare este realitatea că nici una dintre națiunile gata să alunece spre cursa neutralistă nu și-a pus încă această chestiune: de ce lumea comunistă nu luptă cu aceeași înverșunare înpotriva creării acestui al treilea bloc, care, în principiu, ar trebui să-i fie ostil sau concurent? Pentru ce, din contră, face eforturi prin toate mijloacele să-l susțină? Nu există laude care să nu fie deversate asupra acestei inițiative **"fericite"**, ce demonstrează dorința națiunilor de a fi independente, suverane, anticolonaliste și anti-imperialiste.

De ce? Foarte simplu, pentru că lumea comunistă apreciază la perfecție că nu are un aliat mai bun decât dezvoltarea acestei idei neutraliste care, foarte la timp, vine să completeze farsa coexistențialistă. Astfel:

a) prin apariția blocului neutralist, se va provoca o dezamăgire sensibilă în lumea liberă și bastionul națiunilor **"angajate"** va deveni și mai neputincios.

b) sporirea blocurilor în luptă va mări și mai mult numărul problemelor de soluționat și va agrava mai tare chestiunile ce stau pe spinarea lumii libere.

c) în privința importanței combative a acestui bloc, lumea comunistă nu se teme. El e prea slab din punct de vedere militar și niciodată nu va ajunge să posede o coeziune ofensivă.

Concluzie logică: cel de-al treilea bloc neutralist nu constituie în nici un caz un pericol pentru lumea roșie; dimpotrivă, el constituie cel mai bun mijloc de a pune într-o zi mâna pe toate țările acestea imprudente, detașate de atmosfera lor tradițională. Susținerea neutralismului devine chiar o datorie. Hrusciov care, pe altă cale, este furios pe orice inițiativă, fie ea cât de neînsemnată, venind din partea lumii apusene, de data aceasta felicită și încurajează deschis pe toți aceia care au intenția de a lua parte la conferința neutraliștilor.

Bizar și limpede totodată! Numai... trebuie să ai curajul de a privi un pic mai departe decât dorința de a te afirma și trebuie să posezi capacitatea de a întrevedea pericolul ce se ascunde în spatele acestei "înțelegeri frățești" a U.R.S.S.-ului.

Iată de ce noi afirmăm că în lumea noastră contemporană nu e loc pentru un al treilea bloc. Orice formațiune de acest gen ar constitui un organism inform și complex, ce ar provoca mai degrabă confuzie în lumea liberă decât o predispoziție generală către un pacifism generalizat atâta vreme cât în lume există rivalitatea ideologică a celor două blocuri. Este mai ales un lucru **smintit** să adopți o atitudine neutralistă, atâta timp cât blocul răsăritean își întemeiază existența pe un imperialism de perspectivă universală.

Ceea ce națiunile "non-compromise" ar trebui să facă nu e să depună eforturi în alegerea între neutralism și

blocurile antagoniste, ci să aprecieze faptul că astăzi trebuie să se hotărească între **sclavia** dominantă în blocul răsăritean și **libertatea** reprezentată de blocul apusean. Duelul secolului are loc între aceste două noțiuni. Trebuie să te sustragi influenței hipnotice a termenului de **neutralism**, care nu face altceva decât să slăbească mijloacele de apărare și să ne arunce cu capul plecat pe panta ce duce direct în imperiul tiranic de dincolo de cortina de fier.

Înainte de a ne gândi la locul pe care l-ar putea avea țările "neangajate", grație neutralismului și unui al treilea grup de state, va trebui să luăm în seamă mai de-aproape ceea ce spun refugiații germani din Berlinul de Est, care fug în masă de paradisul roșu. Se va vedea astfel că nu-i posibilă o conciliere între lumea comunistă și lumea care propovăduiește prostește o atitudine neutralistă.

LA CE SERVEȘTE NEUTRALISMUL

Concepția neutralistă, în calitate de idee a unei noi atitudini politice internaționale, nu conține nici o noțiune aptă să revigoreze relațiile inter-statale și să stabilească o bază eficace în lupta împotriva imperialismului invadator. Țările care, în momentul acesta, se silesc să lanseze în arena internațională această concepție ca pe o punte de salvare a popoarelor și a viitorului lor, fac parte, prin legăturile mai mult ori mai puțin strânse, din lumea occidentală, din lumea ce crede în libertate și în persoana umană.

În afară de Yugoslavia, ale cărei legături ideologice le conservă - orice ar spune - în lagărul comunist, toate celelalte țări din Asia, din Africa, sau din Lumea Nouă, care privesc cu condescendență formarea unei a Treia Forțe, au, pe plan spiritual, politic, puternice legături cu concepția occidentală de viață, dacă nu în mod direct cu membrii

acestui grup. Nu există un singur stat din aceste state noi, subdezvoltate și anticolonialiste care să nu se declare adept al felului de viață și de gândire al lumii apusene. Ele recunosc, deci, superioritatea acestui mod de viață și afectează o adeziune formală.

În același timp, ele manifestă o repulsie, ce merge câteodată până la ură, contra regimului democratic. Asta-i ceea ce am putea numi **incoerența sclavilor eliberați.** Confuzie agravată, de altfel, de o teamă și o curiozitate morbide față de lumea comunistă, aversiune pentru metodele ei, admirație pentru realizările materiale; scepticism în ceea ce privește pericolul real pe care-l reprezintă față de viitorul său...

Iată cadrul în care neutralismul caută să se implanteze și iată, de asemenea, elementele ce au format osatura lui. O fragilitate incomparabilă îl caracterizează. Instaurarea lui în politica internațională ar putea să aibă o foarte mare valoare, însă consecințele vor desena un cu totul alt aspect decât acela pe care îl aspiră națiunile.

Prin adeziunea la neutralism, țările se despart într-o anumită măsură de afinități politice, sociale și chiar spirituale. Raporturile de filiație spirituală ori ideologică se subțiază și tind a stabili o indiferență acolo unde, înainte vreme, era solidaritate și înțelegere. Neutralismul, fără să propună indiferența aceasta, se află în situația de a forța adoptarea ei. Astfel, **înainte de a fi creatorul unui nou concept politic, neutralismul provoacă dispariția prealabilă a relațiilor fundamentale ale statelor.**

Cum țările candidate la neutralism aparțin - cel puțin spiritualicește - de grupul apusean, această intimă schimbare se va repercuta asupra ansamblului grupului acestuia, provocând o diminuare de prestigiu și de putere, fără ca prin aceasta să pricinuiască creșterea proporțională a părții neutraliste. Singurul care va câștiga din toată această

vânzoleală e blocul răsăritean, care, fără nici cel mai mic efort, va asista la alterarea și la slăbirea blocului occidental și la crearea unei noi formațiuni politice incapabile de a-i rezista, întrucât nu este deja în stare să sesizeze imprudența ei istorică.

Iată pentru ce, de altminterea, Kremlinul încurajează această tendință care nu afectează decât pe adversarii săi. Se vede pretutindenea în toate țările lumii, afirmându-se adeziunea partidelor comuniste locale la mișcarea neutralistă. Nimic mai semnificativ. Singură, această poziție a grupărilor de stânga ar trebui să fie suficientă pentru a deschide ochii simpatizanților neutralismului și a le arăta la ce anume va servi noua formațiune. **Să nu ne înșelăm. Comuniștii "naționali" nu sunt patrioți, precum vor ei să pară.** Legați de o ideologie cosmopolită și imperialistă, ei slujesc totdeauna interesele acestei ideologii. Patriotismul nu-i decât un camuflaj pus în serviciul unei puteri străine. Cereți, deci, acestor "patrioți" să răspundă ce vor face ei din patriotismul lor în ziua în care finalitățile superioare ale țării lor vor reclama o luare de poziție relativ fermă în blocul comunist!...

Așadar, neutralismul e o concepție politică, care slujește numai corpurilor comunismului internațional și nicidecum ale acelora care sunt îndemnați ori se lasă angrenați întru aceasta. Profiturile ce par a se degaja dintr-o eventuală poziție neutralistă nu compensează defel pericolul la care se expun adepții acestei poziții.

DRAMA NEUTRALIȘTILOR

În atitudinile pe care statele "neangajate" sunt pe cale de a le lua, ceea ce șochează cel mai mult nu e efortul lor în direcția creării unei a Treia Forțe; nici faptul de a voi să aibă mână liberă în eventualitatea unui conflict dintre cele două

blocuri. E dreptul lor. Ordinea juridică în mijlocul căreia ele au luat naștere, s-au dezvoltat și au prosperat până acuma, le lasă o libertate de comportament integrală. A urma drumul cel mai drept, cel mai sigur sau cel mai întortocheat, este un privilegiu recunoscut și respectat. Fiecare e responsabil de actele sale. Statul însuși decide propria lui poziție în ansamblul comunității universale.

Ceea ce scandalizează, totuși, este totala neînțelegere a marei drame ce se derulează în jurul lor și în care ele sunt actorii propriei necunoașteri. În mijlocul unei agitații ce amenință nu numai ordinea juridică, ci și bazele civilizației, maniera de a trăi și de a gândi, aceste țări cu tendință neutralistă se arată de o indiferență ce frizează inconștiența. E ca și cum nimic nu s-ar petrece în jurul lor care să le privească și să le afecteze. Ele se arată incapabile să sesizeze fondul problemei, să o priceapă în toată brutalitata ei. Ele concep realitatea sub aspectul unei rivalități între două puteri, fără alte repercursiuni în lumea politică decât acelea cunoscute și experimentate. Esențialul le scapă.

Cu toate că sunt state noi, tinere și doritoare ale unei independențe care să le permită să se afirme, ele se comportă precum bătrânele republici timorate, ce-și caută o viață liniștită, forjată prin mijlocirea supapei neutraliste. În plus, ele trădează și imaturitate politică și conceptuală. Atâta vreme cât pericolul ce se profilează la orizont nu este decât unul și același, încarnat în comunism, și când vechile state experimentate caută de a se apropia unele de altele, uitând discordanțele care altădată puteau să le facă rivale, numai pentru a împiedica înaintarea acestui pericol universal, ucenicii neutraliști găsesc că-i oportun să le minimalizeze și să adopte atitudini teribil de lejere și totodată de temut.

Nu e posibilă îndepărtarea de ordinea ta juridică, fără a fi în primejdie de a te vedea înghițit de un altul. **Există, deci, o contradicție flagrantă între această**

desolidarizare notorie față de lumea juridică și spirituală occidentală și pretenția de a trăi, fără să fi tulburat, după regulile de viață ale aceleași lumi. Neutraliștii nu realizează decât atitudinea lor care-i îndepărtează de propria ambianță naturală și care, prin jocul presiunilor economico-politice - fără a vorbi de infiltrația subversivă - îi vor determina într-o zi să se vadă înecați de valurile totalitare. Și nu în lumea totalitară vor găsi ei respectul pentru independența și suveranitatea lor.

În această incapacitate sau în această încăpățânare de a observa de care parte se găsește interesul suprem al națiunii, rezidă întregul echivoc și, în ultimă analiză, toată drama neutraliștilor. A voi să te desparți fără a te expune primejdiilor care rezultă din aceasta; iată ce înseamnă a da dovada unei pretenții de neofit.

În zilele noastre, neutralismul este un ilogism politic, o aberație a gândirii internaționale, o confuzie privind realitatea conjuncturii generale. Conceptul său se plasează pe o linie care voiește să fie mediană; care îl conservă înăuntrul problemelor ce ating omenirea, însă în afara urmărilor ce decurg din acestea. Poziție precară în același timp, pentu că ea nu-i garantează **nici o perspectivă stabilă, nici o siguranță pentru viitor.** Or, întreaga sa rațiune de a fi n-are drept bază decât stabilirea unei poziții ferite de **pimejdiile** care înconjoară acuma viața internațională, și eliberată de **obligațiile** cărora i se atașează.

Există ceva de acest fel în politica neutralistă socotită ca un panaceu de cele 20-25 de țări invitate la Conferința Neutraliștilor? Absolut nimic.

Și ori care ar fi deciziile luate în această conferință, nici o ameliorare nu va avea loc în statutul aderenților. Pericolele care-i pândesc vor fi infinit mai mari, fiindcă ele îi vor găsi, începând din acel moment, singuri în fața amenințării

totale, privați de spijinul militar și de îmbărbătarea morală a națiunilor libere.

CARE ESTE DATORIA NAȚIUNILOR LIBERE

Războiul rece cu maree periodică, și care s-a obișnuit să fie considerat drept un conflict specific ruso-american, nu e doar disputa simplă și spectaculară între două națiuni puternice și doritoare de supremație. Pentru acei care privesc mereu la suprafața lucrurilor, o atare tensiune ce se prelungește de 15 ani pare a nu avea nici o semnificație specială. Pentru ei, e vorba întotdeauna, neîndoios, de o neînțelegere între două puteri de prim ordin ce vor sfârși prin a se înțelege într-o zi. Pentru alții, totuși, care au curajul de a coborâ în profunzimile conjuncturilor politice și sociale, acest conflict îmbracă un cu totul alt aspect. El nu-i un simplu duel, ci o provocare deschisă din partea comunismului totalitar, adresată națiunilor libere, națiunilor fidele unui alt sistem de viață temeluit pe libertate.

Or, comunismul este alergic la libertate; alături de ea îi vine rău, leșină, piere. Iată de ce războiul rece, provocat și menținut de el, ilustrează ostilitatea lui față de toate țările libere.

Dacă conflictul dă impresia că se derulează doar între Rusia și S.U.A., este pentru că S.U.A. e țara cea mai importantă și cea mai puternică. A o ține în șah printr-un război rece care-și schimbă continuu aspectul și fața, constituie pentru U.R.S.S. o manieră dibace de a o îndepărta la momentul oportun de adevăratul scop urmărit prin politica sovietică. Dar dușmanul comunismului nu este numai S.U.A.; **el îi consideră drept adversari de distrus pe toți aceia care trăiesc în regimuri de libertate, pe toți aceia care nu vor să se încorporeze directivelor Moscovei.** De la marea Brazilie până la

mica republică Andora, toate statele non-conformiste îi sunt dușmani potențiali și, prin urmare vor putea să se vadă într-o zi atacate într-un fel ori altul de către blocul comunist sub un pretext infantil sau ridicol. Pretextele nu lipsesc acelora care vor să ducă o politică de forță. Nimic nu e respectabil pentu ei.

Potrivit concepției lor cosmopolite, orice alt regim trebuie să-și plece genunchii, **de voie, de nevoie,** în fața noii forme politico-sociale pe care ei o încarnează. Lupta în acest scop este de altfel începută de mult. Noi trăim acuma una din fazele ei, poate cea mai prefăcută, pentru că ea amestecă porumbelul păcii cu diviziile de ”voluntari”; conferințele de dezarmare cu teleghidatele; relațiile comerciale cu rețelele de spionaj; propaganda anti-colonialistă ci genocidul; aplaudarea neutralismului cu incitarea la revoluții etc.

Îndepărtarea în spațiu nu-i un meterez, acuma. Oriunde ai fi, ești în inima furtunii. De iei parte sau de o suporți. Nu există o altă soluție. Prin forța lucrurilor, legăturile de solidaritate devin o realitate palpabilă; nenorocirea unuia poate fi privită ca nenorocirea tuturora. Pericolul ce amenință pe unul devine în mod automat un pericol pentru toți. Dacă această solidaritate nu se mișcă la orice eșalon cu promptitudine și eficacitate, răul va distruge în liniște pe cei mai apropiați sau pe cei mai slabi, și va ajunge, fără prea multă dificultate, să răstoarne situația în favoarea lui. Cu adevărat, asta-i ceea ce urmărește cu tenacitate comunismul, folosind toate șiretlicurile și ipocriziile de care e în stare. Neutralismul de care se face în prezent atâta caz, în realitate, poate să nu fie consecința unei extraordinare viclenii comuniste. Noi nu putem crede că orbirea a ajuns să fie atât de generalizată, încât să nu fie printre numeroasele țări ce se arată zeloase în a adera la neutralism, o singură națiune vrednică să deceleze intenția moscovită. Noi îi acordăm beneficiul de bună credință.

Există, desigur, un elan de sinceritate în acest efort de regrupare internațională. Sunt națiuni libere care înțeleg să acționeze conform propriului lor interes, manierei proprii de a privi politica. În lumea liberă în care ele evoluează, această atitudine este un drept obținut și necontestat. Și chiar dacă această politică personală trebuie să lezeze ansamblul, protestele nu vor depăși niciodată reprobarea verbală. Este una din slăbiciunile regimului și, totodată, unul din titlurile lui de onoare.

Totuși, **prin tot ce poate decurge din aceasta, e indiscutabil că neutralismul va ajuta în chip indirect înclinațiile imperialiste ale comunismului.** Pentru că, în definitiv, înainte ca el să fie o întărire a solidarității și a securității pentru adepții neutraliști, el e o ruptură de solidaritate, în raport cu toate națiunile libere care apără același sistem de viață.

Această solidaritate de ansamblu o dată ruptă, puterea de rezistență și de acțiune a facținilor astfel create va diminua în aceeași măsură, în timp ce amenințarea apăsătoare asupra lor nu va fi schimbată. Pericolul, pentru fiecare stat ”neutralist”, de a fi atacat din afară ori dinăuntru va fi manifest, și comunismul internațional nu se va lăsa rugat. Politica mieroasă dusă actualmente față de statele susceptibile de a se declara neutraliste, corespunde unei tactici căutate. Atitudinea neutralistă pe care blocul răsăritean o încurajează nu-i decât un pretext, pentru a reduce numărul adversarilor hotărâți în mod deschis să se opună politicei lui de cucerire. Această politică e camuflată cu orice preț, deși:

”La Union Sovietica niega la posibilidad del dereche salvo como expresion de los intereses del grupo diminantes, y niega que sera posible acbar con las guerras mientras en cualquier parte del mundo existen Estados no-comunisteas”. (Denis Healey - **Neutralismo**, p. 140) (10)

Ceea ce semnifică făptul că, acuma, comunismul se găsește într-o stare permanentă de conflict ideologic și de război de exterminare față de toate statele care nu sunt deja încorporate blocului răsăritean. Țară liberă făcând parte din blocul apusean, țară neutră din unghi istoric sau adeptă a neutralismului, toate sunt vizate de megalomania sa totalitară. Și, natural, primele indicate a suferi presiunea lui de cucerire nu vor fi statele organizate în comunitate de apărare și de ripostă instantanee, ci acelea care, în mod naiv, voiseră să se găsească în afara ceartei. În numele cărui principiu aceste țări vor cere ajutoare ori protecția celorlalți, în ziua în care, izolate de congenerele lor spirituale, ele se vor trezi atacate de către forțele necruțătoare ale comunismului? Trebuie să se aștepte momentul acesta cel de pe urmă pentru a pricepe greșeala?

Epoca noastră este o epocă de tranziție și, de aici, o epocă decisivă. A sta ori a voi să stai în afara agitației sale înseamnă a te plasa în afara istoriei. Neutralismul nu e nimic mai mult decât această poziție în afara istoriei, în ciuda tuturor aparențelor contrarii, chiar dacă se face mult zgomot, chiar dacă se întreprind măsuri destule care se împopoțonează cu titlul de ”A Treia Forță”.

Fiecare moment istoric este o rivalitate, un șoc între două contrarii; niciodată trei sau mai multe, chiar dacă aspectul conjunctural al societății ne face să credem că sunt mai multe. Există, evident, curente, idei, ce se amestecă unele cu altele, ce se ciocnesc; dar nu se află decât două care pot rivaliza într-atâta încât să provoace schimbarea decisivă în cea mai mare parte a spiritelor. Individul, în acest caz, trebuie să fie de o parte ori de alta. Abia după căderea unuia dintre acești potrivnici, dezvoltarea celeilalte poziții opuse poate fi o realitate. În acest sens, istoria este dialectică.

În epoca noastră, lupta dintre totaitarismul comunist și sentimentul de libertate este atât de ascuțită, implacabilă

și decisivă, încât orice altă poziție intermediară, paralelă, suprapusă, trebuie să ne apară drept minimă, inutilă și neîndemânatică.

Trăim un moment tragic în care se decide soarta tuturor națiunilor pentru secolele care vin. N-avem dreptul de a zice că tragicul epocii nu ne privește. Facem parte integrantă a acestuia și îi vom suporta consecințele. Avem datoria morală de a lua poziție în sensul aspirațiilior și a convigerilor proprii. Luptle surde ori deschise, sub nu importă sub care latitudine ar fi ele, sunt luptele noastre. Noi trebuie să participăm la ele în mod conștient. Căci, apărându-i pe cei mai amenințați, ne apărăm pe noi înșine și evităm de a ne găsi într-o zi în locul lor.

CONCLUZIE

Mai mult ca niciodată în istoria omenirii, națiunile se află astăzi în fața unei probleme grave. Liniștea politică relativă ce domnea altădată în relațiile internaționale a devenit un veritabil vulcan. Conflictele reci sau calde izbucnesc pretutindeni, menținând pe oameni într-o stare de tensiune periculoasă. Speranțele care animau o mulțime de națiuni, la finele celui de-al doilea război mondial, au dispărut, făcând loc unei neliniști și unei incertitudini nelimitate. Nimeni nu poate spune care va fi rezultatul acestui bulversant clocot. Și totuși, fiecare simte că momentul unei decizii importante a sosit.

Conflictul care pune în priză ambele blocuri semnifică mai mult decât rivalitatea dintre dușmani ireconciliabili. Miza are o cu totul altă greutate decât cucerirea propriu-zisă sau victoria asupra unui adversar. E vorba de două concepții de viață care vor să-și apere principiile cu toate mijloacele. Fiecare ține seama de ceea ce poate să însemne o înfrângere.

În condițiile acestea, atitudinea națiunilor încă ne-

angajate capătă o relevanță dintre cele mai redutabile. Aceste națiuni, situate de către destin la răspântia istoriei, trebuie să se comporte cu demnitate. Hotărârea lor poate influența mult în balanța istorică. Iată pentru ce, comportamentul lor e mai mult decât o politică personală independentă și întreprinzătoare; este o **opțiune morală.** Adică o problemă de conștiință mai mult decât o problemă politică. Aici rezidă semnificația epocii noastre, în care ideologiile sociale trec înaintea relațiilor pur politice. Individ sau națiune, fiecare trebuie să ajungă la sesizarea acestei mutații fundamentale care riscă a le face să se prăbușească, fără știrea lor, în mâinile acelora pe care cred că-i combat.

Astfel, națiunile cuvine-se să-și aleagă în mod voluntar drumul viitorului, nu în această atmosferă de libertate ce a caracterizat lumea noastră de până acuma, ci într-un cadru mai restrâns, în care cel mai mic pas greșit poate pricinui o cădere definitivă. Iată pentru ce guvernele trebuie să se arate mai circumspecte și mai prudente. Ceea ce trebuie ele să analizeze, în studiul conjuncturilor, sunt perspectivele îndepărtate, mai mult decât posibilitățile imediate. Fără de care ele riscă să ambaleze națiunile lor respective înspre drame iremediabile.

Politica externă a unui stat, înainte de a fi reprezentanta opiniei pubice, trebuie să fie imaginea unei linii de conduită chibzuite care ține cont de **conjunctura** prezentă, fără a neglija **conjecturile** vitoare. Politica internațională nu e un joc al hazardului. Privind trecutul, studiind prezentul, se poate prevedea viitorul cu o foarte mică marjă de eroare. Totdeauna se ivesc imponderabilele, dar un om de stat trebuie să țină seama de ele cel mai puțin posibil. El trebuie să fie, înainte de toate, prudent, foarte prudent. Niciodată nu se iau hotărâri precipitate înainte de a le fi cântărit bine, **pro și contra.** A examina și a reexamina marile probleme, cu cea mai mare grijă, punând în balanță nu numai

rezultatele imediate ale unei anumite atitudini, **ci mai ales** urmările previzibile ale unui viitor mai mult ori mai puțin îndepărtat. Aici constă toată deosebirea dintre un om politic de mare anvergură, conștient de misiunea sa, și individul preocupat de mica lui vanitate imediată sau dominat de ranchiune de politician frustrat.

Lumea noastră, împărțită de o cortină ideologică, se convulsionează, ca să-și găsească echilibrul. Și acest echilibru - altă soluție nu-i - se va stabili în ziua în care comunismul singur sau liberalismul singur, va domni pe toată întinderea globului. Toată problema revine în a se ști de care parte vrei să te găsești, ori pe care parte o dorești învingătoare. În asta consistă opțiunea morală a țărilor neutraliste. A te reangaja așadar, de partea celui care poate garanta totdeauna viața și prosperitatea noastră în libertate, e mai mult decât o atitudine morală; este o atitudine instinctivă de conservare. Umanul din noi ne dictează ceea ce trebuie făcut. A rămâne neutralist într-un moment așa de tragic pentru omenire, înseamnă a dovedi o degenerescență ascuțită a instinctului celui mai înrădăcinat în ființele vii.

Pe umerii adepților neutralismului apasă, în mare parte, viitorul umanității; dar nu în înțelesul pe care ei vor să-l vâre în capul oamenilor. Lumea viitoare nu va fi domnia neutralismului. Înrâurirea lui nu va avea decât un sens relativ, putând agrava sau facilita momentul crucial al luptei dintre cele două blocuri.

Astfel, a reconsidera cu atenție ansamblul conjuncturii politice actuale și perspectivele aleatorii ce se deschid pentru națiuni prin adoptarea unei ținute neutraliste, constituie pentru fiecare individ sarcina cea mai importantă și cea mai demnă; pentru că de ea depinde nimicirea neamului său în sânul conglomeratului sovietic ori supraviețuirea lui în mijlocul unei lumi libere și pașnice.

* * *

INTRODUCERE

”Libertatea este le **signum contradictionis** al doctrinelor statului, emblema în jurul căreia se grupează sau împotriva căreia se ordonează cele mai disparate concepții politice. Ea este suprema valoare spirituală și etică a individului, considerată, pe bună dreptate, ca punctul fundamental de orientare a diferitelor sisteme politice” (1)

În zilele noastre, întreaga viață politică a națiunilor se învârte în jurul acestei probleme fundamentale, pe care fiecare o interpretează după bunul său plac, mânat de tendințele sale filozofice, de simpatiile lui partidare, ori pur și simplu antrenat, contra voinței sale, de către fluxul și refluxul marilor sisteme politice. De unde o mare varietate de interpretări, implicând pericolul unei devieri a gândirii omenești înspre o anchiloză a însăși noțiunii de libertate. Se constată o clară regresiune în concepția modernă, regresiune a libertății care coboară nivelul progreselor obținute în alte domenii. Fără îndoială, **”libertatea e facultatea de a alege; dar pentru a alege, trebuie să ai alternative”**(2). Or, ceea ce se produce acuma este tocmai dispariția progresivă a acestei facultăți de alegere. În aceasta rezidă întreaga dramă a libertății moderne. Omul se îndepărtează din ce în ce mai mult de suprema prerogativă ce-i caracterizează natura lui, și pe care el a achiziționat-o, în urma unei înaintări lungi și penibile. Pentru a simplifica,

se obișnuiește să se afirme că libertatea, ca noțiune politică și socială, este copilul răsfățat al sec. al XVII-lea. Pentru că noțiunea aștepta înflorirea absolutismului regal spre a se putea naște și germina. Ceea ce s-a produs în timpul acestui veac al marii deșteptări, nu fu recunoașterea juridică a termenului, termen intrtat de mult timp în limbajul și în gândirea individuală, ci consacrarea noțiunii de libertate în sensul modern, acela cu care suntem obișnuiți și care ne este bine cunoscut.

Ceea ce ne interesează aici, este să ne reîntoarcem de-a lungul istoriei până la izvoarele intelectuale și spirituale ale noțiunii de libertate; adică până la această epocă clocotitoare și eroică de sfârșit de Ev Mediu, care, plasată înaintea noilor probleme, nu-i nici scolastică închegată, nici renaștere glorioasă. Ea e o perioadă sumbră, nedefinită, plină de surprize și de contradcții. Totuși, în mijlocul acestor incertitudini, în mijlocul unei atmosfere încărcate cu suspiciuni și cu entuziasme, se făurește și prinde consistență marea idee a libertății individuale, care, două secole mai târziu, se va găsi la baza oricărei concepții despre viață și despre politică.

Natural, termenul de **libertate** nu-i doar o creație a timpurilor moderne. El a existat totdeauna, cu un înțeles mai mult sau mai puțin apropiat de cel de astăzi; se poate spune că-i vorba mereu de o **reluare**. Există totuși o constantă: libertatea individuală a preocupat neîncetat spiritul uman, ba, alături de nevoile primare, el nu putuse să se simtă fericit fără înflorirea și victoria libertății.

Cu toate acestea, sensul cuvântului a variat o dată cu epocile, civilizațiile și culturile, cu tendințele filozofice, gradul de conștiință al națiunilor, presiunile externe ori angoasele interne ale individului. De aceea, definițiile și interpretările sunt numeroase, aproape infinite. Cei vechi, în general, înțelegeau prin aceasta **libertatea interioară**,

spirituală, aceea care nu depinde de noi, pe care o putem dezvolta, îmbogăți sau pierde prin noi înșine, prin propria noastră voință ori prin propriile noastre acțiuni. De aceea, M. Pohlenz, vorbind despre libertatea vechilor greci, spunea că, pentru ei, "grija de suflet era singurul lucru de care aveau nevoie" (3). Ceea ce n-a împiedicat un mare număr de revoluții, având drept bază revendicarea unei anumite libertăți politice.

Libertatea este o imanență, o realitate intrinsecă a naturii umane. Ea se poate manifesta prin acceptarea voluntară a unei reguli de disciplină sau de supunere față de o autoritate superioară, precum și prin refuzul categoric a tot ce împietează asupra propriei naturi. În ambele cazuri, avem de-a face cu noțiunea de libertate. În primul caz, e vorba de o libertate cugetată și acomodată cerințelor situației politice și sociale ale epocii; în timp ce în al doilea caz te afli în fața unei atitudini extreme care frizează anarhia. Între aceste două cazuri se situează o întreagă gamă de interpretări. Rămâne totuși stabilit: **"contrar a ceea ce afirmă anumite doctrine individualiste, libertatea nu este o afirmare pură și simplă a unei** facultas agendi **(facultatea de comportare) nedefinită, ci e afirmarea simultană a** facultas agendi **și a limitelor sale, care sunt intrinseci facultății de a acționa. Așadar, individul, și nu libertatea pură și abstractă, este acela care trebuie pus în mișcare pentru conceperea unei etici a libertății".** (4)

Acordul asupra esenței nu s-a realizat niciodată. Dificultatea provine numai din faptul că libertatea se găsește intim legată de persoana umană și că susceptibilitatea acesteia este fără margini. Noțiunea de demnitate a persoanei este extrem de elastică și se pretează la interpretări excesive. Se ajunge până acolo încât se susține că tot ce nu e conform dorințelor este un atentat la demnitate. Ceea ce constituie o exagerare, dacă nu o monstruozitate.

Dion de Pruse, zis Chrisostomul (30 - 117 d. Hr.) exprimase, de multă vreme, opinia stoică asupra problemei libertății individuale într-o excelentă definiție. Adesea, el spunea, în conversațiile lui, că oamenii se gândesc că libertatea consistă în a face ce vrei, înțelegând prin această bunul plac subiectiv. - **”Eroare!** - scria el: **”adevărata libertate trebuie să rezide în cunoașterea a ceea ce, în mod obiectiv, este îngăduit sau nu este îngăduit omului”.**(5) Epictet (sec. I), la rândul său precizase, tot pe linie stoică, că **acela e stăpânul aproapelui care îi poate da sau lua ceea ce dorește el și ceea ce el nu dorește. Cel care voiește să fie liber, trebuie, deci, să nu caute să evite nimic din ceea ce depinde de aproapele; în caz contrar el se poate considera un serv.** (6)

Evul mediu era departe de a înțelege libertatea sub această formă. Fără îndoială, concépția antică se asemăna frapant cu prescripția creștină ”de a nu face altuia ceea ce nu vrei să ți se facă ție”. Însă, pentru epoca respectivă, o atare mentalitate ar fi fost cutezătoare din punct de vedere social și politic.

Totuși, în multitudinea relațiilor omenești, trebuie totdeauna să ținem seama de infinitatea de interese, de dorințe, de voințe ce se întrepătrund. Libertatea se află totdeauna în raport cu existența și cu voința unei alte persoane. Acei care, uneori, se opun înfloririi libertății noastre nu pot fi judecați în raport cu ființele umane. Natura pare mai ales că ridică bariere peste care nu se poate trece. Neîndoios, ele duc la abolirea libertății noastre. Există o stare logică a lucrurilor, prin care se acceptă și se apreciază ceea ce este în realitate. De altfel, nimenea nu se revoltă, chiar dacă lupta-i fără întrerupere, în vederea dominării acestei naturi și a **obstacolelor** ei.

Problema libertății se pune acolo unde individul întâlnește pe drumul lui un alt individ; căci **obstacolul** ridicat de o altă creatură omenească ne determină să vedem un **proces** de subordonare pe care-l socotim incompatibil cu demnitatea noastră.

Această revoltă, această afirmare a unei concepții noi asupra libertății, în epoca umanistă, ia o alură explozivă. Libertatea, în tot ceea ce poate ea să aibă mai individualist și mai revoluționar, devine aproape un articol de credință. Noțiunea de demnitate umană intră în joc cu aceeași forță din totdeauna, dar este o deosebire enormă între această **"demnitate"** cucerită de spiritul umanist și aceea **susținută** de clasele privilegiate ale epocii anterioare. Nu mai e acuma vorba de o demnitate de castă, de o demnitate rezervată, ci de o noțiune aplicabilă oricărui individ capabil să o înțeleagă și să o folosească. **Prezzolini** a priceput foarte bine lucrul acesta, afirmând că mai important este subiectul dezvoltat prin unii umaniști mai puțin retorici și mai puțin servili asupra **excelenței și demnității omului**, în opoziție cu medievalul **disprețuitor de lume și cu un punct de vedere religios** (7). De altfel, însăși Biserica a contribuit în mod indirect la dezvoltarea acestei atitudini eliberatoare.

* * *

Indiscutabil, statutul individului a suferit, în timpul celor trei ultime secole de la Evul Mediu, o profundă transformare. Totuși, această transformare a fost extrem de lentă, din pricina puternicei influențe a Bisericii asupra mentalității oamenilor și asupra conduitei treburilor publice.

Studiul nostru privește în special epoca umaniștilor primitivi, acei care într-adevăr au făcut pasul hotărâtor, eliberându-se de lanțurile istorice; acei care, cei dintâi, au

răsturnat în mod public tradiția aproape milenară și au pus accentul asupra noțiunii de libertate individuală. Afimațiile lor, într-un fel revoluționare, erau pline de entuziasm și de încredere în viitor. Ei au adus, în circuitul gândirii medievale, punctele de sprijin ce trebuiau mai târziu să ajute la realizarea a ceea ce ei nu puteau să aibă în vedere. Natural, **rupând cu Evul Mediu, epocă a spiritului colectiv, a religiei și a autorității, în Renașterea italiană mai întâi (sec. al XIV-lea), apoi europeană (sec. al XV-lea și mai ales, al XVI-lea), se câștigase conștiința individualismului și a libertății; restaurând uitata influență antică, ea deschisese spiritului uman domeniul dublu al lumii și al omului, în detrimentul religiei.** (8)

Fără tatonările marilor scolastici din veacul al XIII-lea, opera umaniștilor ar fi putut fi împiedicată ori deviată profund. În evoluția gândirii, totul e înlănțuit. Nu-i vorba de un determinism de neclintit, ci de o urmare logică, de un proces evolutiv. Tocmai în gândirea iscoditoare a scolasticilor trebuie, înainte de toate, să căutăm izvorul ideilor pe care umaniștii le-au dezvoltat cu atâta succes.

1) Evul Mediu

De-a lungul întregului Ev Mediu, noțiunea de libertate își aflase plenituduinea în existența supranaturală a unei forțe transcedentale, în care și prin care fiecare individ era considerat a se fi împlinit și desăvârșit. Individul era liber prin însuși faptul de **a crede** și de a se supune organizării terestre a acestei forțe transcedentale: Biserica.

Autoritatea religioasă constituia o puternică infrastructură, în angrenajul căreia individul se plasa, în mod natural, cu drepturile și datoriile sale - mai de grabă datorii decât drepturi - , fără să resimtă nevoia de a se detașa

de ele. Până la finele sec. al XI-lea, dreptul canonic regla, fără rival, întreaga viață a individului, impunându-i norme de conduită și garantându-i **libertatea.**

O dată cu descoperirea operelor lui Aristotel și cu reînnoirea dreptului civil roman, lumea occidentală vede apărând noțiuni asupra originei libertății și a raporturilor existente între individ și colectivitate, precum și între colectivitate și Biserică. La început, bineînțeles, entuziasmul descoperirii lăsa în umbră tot ceea ce ea poseda drept insolit, în raport cu tradiția creștină, aceste concepte păgâne, în care **"natura"**, luată într-o accepție largă, și **"bunul simț"** civic contraziceau transcendența și tradiția formală. Căutarea unei concilieri de tendințe, de origine atât de diferită, apărea, în ochii doctorilor Bisericii cei mai avertizați, drept o datorie ce nu putea decât să consolideze bazele religiei lui Hristos. Toată lupta marilor filosofi catolici, de la **Sf. Anselm** (1033-1109) și până la **Sf. Toma d'Aquino** (1225-1270) n-a avut alt scop suprem decât această reconciliere a rațiunii filosofiei păgâne cu credința religiei tradiționale. Nici **Albert cel Mare** (1193-1280), nici **Toma d'Aquino**, n-au sesizat niciodată marele pericol ce pândea Biserica prin acceptarea acestor câteva noțiuni noi de origine antică. Totuși, **tentativa de a rostui credința prin rațiune recunoștea implicit autoritatea rațiuni; admitera, prin Duns Scot și alții a acestui fapt, anume că credința ar putea da ascultare rațiunii, zdruncină scolastica și slăbi într-atâta credința, încât în sec. al XIV-lea revolta izbucni pe toată linia** (9). Satisfacția descoperirii și conștiința puterii ei erau prea mari pentru ca Biserica să perceapă pericolul.

În chip tradițional, foarte puternică și foarte sigură de ea însăși, Biserica se pregătea, într-adevăr, în acea epocă, să-și întindă dominația imperiului ei spiritual pe tărâmul secular.

Teocrația papală (**Inocent** III (1198-1216) - **Bonifaciu** VIII (1294-1303)) nu putea să prevadă terenul ce i se deschidea gândirii umane prin apariția acestor curente filosofice, nici extensiunea luată, drept urmare, de problema libertății individuale. Întreaga știință, întreaga cultură medievală se afla în mâinile oamenilor Bisericii. Înseși Universitățile nu erau decât instrumente de pregătire pentru o viață pioasă.

În scrierile lui Aristotel, se observa o asemănare cu concepția creștină. Exista chiar efortul de a explica **unitatea universală** prin scopul suprem de a realiza armonia. Cosmosul aristotelician, mai curând civil decât religios, le apărea la fel de **"creștin"** ca și cosmosul catolic. Mânate de setea de cunoaștere, spiritele strălucite ale Evului Mediu timpuriu eliminau fără discuție faptul că **la Aristotel, societatea apărea ca un lucru firesc, independent de orice concepție teologică sau supranaturală** (10), ceea ce introduce, în concepția medievală, un naturalism pernicios și în contradicție cu concepția pontificală și teocratică. Elementul **natură** se strecoară în gândirea teologilor și le procură o nouă hrană inepuizabilă pentru subtila lor dialectică scolastică. **Dunc Scot** (1274-1308) ajunge până acolo, încât conferă un rol primordial voinței, socotită de el drept mai importantă decât inteligența și cunoașterea. Acest volutarism medieval deschisese noi perspective gândirii umaniștilor din sec. XIV-XV; pentru că acel care crede în voință, ca sursă a cunoașterii, nu-i departe de a crede în superioritatea drepturilor sale asupra oricărui alt lucru.

În pofida atașamentului lor viu și indiscutabil față de tradiție, individul și societatea civilă încep a reflecta și la alte aspecte decât la acelea cu care erau până atunci obișnuite.

O dată cu descoperirea lui Aristotel și a naturalismului, cu bază rațională, care situează pe individ și societatea în afara transcendenței creștine, în sec. al XIII-lea se produce un alt eveniment cultural, care vine în sprijinul naturalismului

aristotelician și bulversează concepțiile recunoscute. E vorba de o reluare a studiuului **dreptului roman** și, consecutiv, de un avânt al studiilor juridice. Cu formule ca aceasta: **Hominum causa omne jus constitutum esse** (11), dreptul roman a introdus în circuitul medieval o noțiune care, favorizând misiunea justițiară a Bisericii, îi minează autoritatea multiseculară. Căci, nu mai erau puterea spirituală, principiul teologic, acelea care asigurau protecția oamenilor, ci o putere de ordin civil, deci schimbătoare și susceptibilă de a fi susținută de forțele ce vizează țeluri originale.

Urmările fură remarcabile și decisive, în momentul în care e anunțat începutul decăderii papale. Incidentul survenit între **Nogaret**, ambasadorul lui Filip IV cel Frumos (1264-1314), și papa **Bonifaciu VIII**, în 1303, nu reprezintă decât primul episod al unei lupte îndelungate ce afectează puterea pontificală și monarhiile aflate în plin proces de dezrobire de sub tutela teocratică.

Dreptul roman, aplicabil indivizilor ca și societăților, era doctrina unei realități văzute prin spiritul practic al anticilor. Bunul simț roman nu putea să lege noțiunea de individ sau de societate decât de lucruri reale. Și lucrul cel mai real era natura însăși, în mijlocul căreia luase naștere, și în care se integra orice lucru omenesc. Dreptul natural, fiind o expresie vizibilă a naturii, constituia fundamentul drepturilor.

Or, această rezonabilă natură a individului, parcelată de o natură macrocosmică creatoare de drepturi, punea pe individ în situația de a putea să raționeze și să acționeze, în conformitate cu înclinațiile și cu raționamentele personale. Marii scolastici n-au ținut cont de posibilitatea ce i se deschidea individului, prin acceptarea dreptului natural ca o concepție compatibilă cu regulile de drept canonic. În dorința lor de a întări Biserica cu sprijinul vechilor statute,

ei au realizat în mod dialectic fuziunea celor două concepte. În judecata lor, nu exista dubiu: natura era însuși Dumnezeu, care, atotputernic, se afla în permanență la baza dreptului, a societății, a individului, a omenirii. Partea civilă, laică a problemei, nu putea să fie luată în seramă, din moment ce transcendentul o ia înaintea imanentului. Acest subterfugiu dialectic și-a arătat pe dos roadele. În loc să izoleze pe individ între limitele înguste ale tradiției teologice, el l-a determinat să iasă dintre acestea, deschizându-i-se perspectivele unei vieți noi. Neliniștea lui metafizică, care, în filosofia scolastică, nu întâlnea decât pe Creator și Neantul, vede izvorând o posibilitate nebănuită: a răspunde prin propria rațiune. Raționalismul și naturalismul grecesc, combinate cu naturalismul juridic roman, îi oferă individului arma ce-i lipsea pentru a se regăsi și a se defini. Or, a putea să te definești - în afara cunoscutelor precepte - însemna să rupi cu tradiția acaparatoare și să-ți pregătești drumul spre libertate. Individualismul, mai târziu definit drept concept poitico-filosofic, își află, în această mutație medievală, îndepărtatele lui rădăcini.

Și oamenii Bisericii fură aceia care, primii, au trecut peste capul care separa concepția teologică de noua lume în formare.

Nu trebuie să uităm niciodată că Evul Mediu a fost o epocă profund autoritară, în care individul trebuia să se supună autorității religioase sau politice a monarhului, sub amenințarea de a se vedea fie exclus din comunitatea catolică, fie în situația de a fi strivit de puterea principilor. Or, **măsurile exagerate, în mod inconsiderabil, exclusiv hipertrofiate, în grija protecției și conservării colectivităților de indivizi, riscă să împiedice și să suprime, mai exact, dezvoltarea individului, baza naturală a acestor colectivități...** (12). E cazul tipic, altminterea, al vieții politice și sociale de

la sfârșitul Evului Mediu. Individul trăia în umbra Bisericii sau a nobilimii, într-o situație de inferioritate manifestă, sforțându-se să le aducă servicii care să-i garanteze un fel de libertate condiționată de o precaritate mișcătoare. Nenumărate sunt mărturiile în acest sens. Iată una dintr-o mie, care demonstrează, totodată, disprețul în care era ținut simplul muritor: **”Pentru ca să ajungi la un al treilea membru, care devine regatul întreg (poporul), înseamnă să pui în acțiune orașele, pe cei aflați în deplasare, oamenii cu munci grele, cărora nu le convine o atât de lungă expunere precum altora (nobilimea, clerul), din cauză că ei nu sunt deloc capabili de atribuții înalte, întrucât se află la nivel de servili”.** (13)

Libertatea, așa cum o avem astăzi în vedere, ca o consecință a unui proces de eliberare, nu-și are obârșia decât în sec. al XVIII-lea. În epoca medievală, libertatea individuală nu se punea; ea nu era nici întrevăzută.

Libertatea în Evul Mediu era mult mai aproape de libertatea greacă, de această formă de libertate ce caută să se degajeze de contingent și să se proiecteze deasupra acestuia, în transcendent. Individul, prin forța lucrurilor, își afla libertatea în adâncurile sufletului său, în credința lui religioasă, în patriotismul său, ori în loialitatea lui față de prinț. Era o formă de libertate, neîndoios, din moment ce ea aducea o satisfacție interioară și împiedica revolta... O mie de ani de autoritate religioasă vigilentă sau de mână-forte princiară modelase în profunzime spiritul uman, inculcându-i un punct de vedere particular, excentric naturii lui și esențialului vieții sale.

Când **Sf. Toma d’Aquino** recunoaște sclavia ca pe o instituție lăudabilă și demnă de respect, el n-avea deloc în vedere o tiranie acoperită de Biserică. Aceasta era de fapt amprenta epocii, mentalitatea curentă, la care toată lumea

se supunea cu mai multă ori mai puțină tragere de inimă, dar împotriva căreia nimeni nu se gândea să se ridice. Printr-o metafizică ciudată și complexă, autoritatea ajunsese să garanteze libertatea. Autoritatea religioasă era într-atât de puternică, încât nici regii nu îndrăzneau să acționeze ca indivizi liberi. Prin mijlocirea unei tradiții multiseculare, autoritarismul medieval apăra individul în convingerea că libertatea lui se găsea salvagardată prin simplul fapt al existenței unei autorități superioare capabile de a-i dirija soarta.

Un asemenea gen de libertate **"condiționată"** putea satisface, putea să fie suficient spiritelor foarte credincioase și, în mare parte, poporului de jos. Dar pe măsură ce puternica armătură a teocrației lui Inocent III se macină din pricina abuzurilor din chiar sânul Bisericii și a întăririi puterii politice a monarhilor, un alt spirit începe să-și facă drum și să mineze temeiurile medievale. O gamă întreagă de sentimente noi se nasc și se dezvoltă în mijlocul societății puțin pietrificate a Evului Mediu timpuriu occidental, bulversând obiceiurile și determinând ridicarea pe scena politică a persoanei așa cum este ea.

Câtă vreme teocrația lui Inocent III domnise în regiunile Europei apusene, orice veleitate individuală se află în imposibilitate de a se manifesta. Însă, după domnia lui Filip cel Frumos, autoritatea papală nu mai avea aceeași priză ca înainte. Or, lupta pentru supremație, dintre Sfântul Scaun, monarhi și împărat, nu putea decât să slăbească pe unii și pe alții, și să deschidă individului ochii asupra drepturilor și posibilităților lui.

Punând în discuție autoritatea papală, monarhii au deschis calea propriei lor contestări de către spiritele strălucite ale epocii. Două veacuri după Filip cel Frumos, **epoca monarhomacilor...** Cerându-și completa lor libertate în raport cu Biserica, monarhii incită spiritele independente,

pe baronii încă legați prin obligații de feudalitate, să aibă în vizor o libertate la fel de completă ca și aceea a suveranilor lor. Prin repercursiune, individul se vedea angrenat într-o mișcare în care n-avea decât de câștigat. Totuși, umaniștii primitivi tratează problemele cu stângăcie, fiind ei înșiși prea îmbâcsiți cu ideile de respect față de cei mari, cu idei tradiționale.

* * *

Evul Mediu este impregnat până la saturație de idei religioase și de spirit cavaleresc. Cele două forțe ce domină această epocă lungă și ciudată - clerul și nobilimea - urmăresc scopuri divergente, însă cu o perseverență egală și un egal dispreț pentru popor. Dacă există **"idei"** sociale transmise de către Părinții Bisericii ori atribuite concepției de viață a cavalerismului, în realitate e vorba de simple concepții morale, deloc conduse printr-un dinamism politic.

Pentru cler, aceasta reprezintă o atitudine de caritate față de cei nenorociți, dezmoșteniți, față de poporul de jos, de țărani; în timp ce, pentru cavalerime, e, mai degrabă, o chestiune de retorică și de orgoliu, pronunțată ca o prescripție a Decalogului, pe care nu este nimeni obligat să-l urmeze: apărarea poporului.

Or, ideile politice care ascut pe acești cavaleri, sunt departe de a viza emanciparea burgheziei și a poporului de rând. Problema claselor și a castelor înflorește grozav. Nu aflăm un membru al nobilimii care să nu gândească precum **Chastellain** (1404-1475) că **Dumnezeu a făcut poporul, pentru ca el să muncească, să robotească pământul, să procure prin comerț plăcerile necesare vieții; el a creat clerul, pentru opera credinței; nobilimea, pentru ca ea să cultive virtutea și să mențină dreptatea, ca să fie, prin faptele și moravurile sale, tuturor un model.** (14)

Virtuțile cele mai mari sunt atribuite nobilimii, care se

gargarisește cu ele și-și închipuie că îndeplinește o misiune. În realitate, toate virtuțile acestea, "adevăr, bravură, moralitate și liberalitate" nu există decât în vederile unei concepții idealizante, ce nu mai corespunde vieții reale din Evul Mediu decadent. În afara unei anumite bravuri ostentative și pline de mândrie, nobilimea se găsește exact la extrema opusă: imoralitatea, minciuna și cupiditatea îi marchează actele și misiunea ei față de viață. Ea n-are un veritabil concept politic privind datoriile față de celelalte clase ale societății, capabil a-i furniza un tablou permanent și fidel al relațiilor ei cu aceste clase și pentru a-și îndrepta atenția asupra aspirațiilor lor. Aceasta e eterna slăbiciune a oricărei clase privilegiate, ajunse la zenitul evoluției sale: **să nu vadă decât drepturile ei; să ignore datoriile sale.**

Astfel, în sec. al XIV-lea și al XV-lea, epocă în care înfloresc spiritele umaniste ce-au deschis calea ideii de libertate, ne lovim de o contradicție frapantă între idealul cavaleresc și modul de folosire pe care îl practică nobilimea. Libertatea e încă un privilegiu: **drept natural** pentru membrii nobilimii; **năzuință** pentru ceilalți. Dar, chiar printre acei care aspiră la libertatea aceasta, ea era privită ca un privilegiu de atins, de câștigat. Nu se punea în discuție ideea de libertate, ci maniera de a se profita de ea. De aceea, umaniștii, care au contribuit atâta la dezvoltarea ideii de libertate, nu pot fi socotiți conștienți de semnificația politică și socială a ceea ce ei predicau. Ei n-o aveau în vedere în sensul către care s-a îndreptat aceasta. Pentru dânșii, era mai mult o reacție împotriva unei stări de lucruri ce împiedicau dezvoltarea individuală în calitate de intelectuali. Era o concepție intelectualistă asupra libertății, și nu o concepție pur politică sau deschis socială.

Forțele politice ale epocii n-aveau nimic de-a face cu mersul reacționar al umaniștilor. Tendințele lor se îndreptau îndeosebi către o înțelegere strânsă a monarhilor, în scopul

de consolidare a privilegiilor lor, și spre o politică internațională care să vizeze libertatea regatelor amenințate de invazia turcă sau islamică, și nu libertatea individului. Individul n-avea înțeles în concepția lor politică.

De altfel, trebuie să recunoaștem, individul însuși nu-și înțelegea poziția în ansamblul forțelor de față și, fie angrenate de perceptele religioase, fie supuse regulilor tradiționale feudale, el își ducea viața fără preocupări grave de ordin politic sau metafizic. Individul în sine, noțiune independentă, n-avea înțeles decât ca element de speculație filosofică. Știința politică era de resortul claselor privilegiate și al monarhilor; chestiunile ce se puneau nu depășeau interesele privilegiaților, casele princiare sau Biserica luată în rolul ei de entitate unică și supra-națională. Știința aceasta nu catadicsea niciodată să se coboare până la problemele sociale, aceste probleme care, în următoarele secole, aveau să bulverseze întreaga omenire. Individul era totdeauna un om rău, elementul pasiv ce trebuia să suporte, fără a protesta, capriciile și absurditățile celor puternici.

Pentru clasele privilegiate, erau considerați drept cantități neglijabile, drept bădărani, toți aceia care nu aveau titlul necesar de noblețe. Așadar, interesele, năzuințele acestora nu puteau fi luate în considerare și, dacă împrejurările puneau pe cei privilegiați într-o postură proastă, concesiile erau făcute cu o parcimonie semnificativă. Nu se vroia modificarea statutului social și politic. Inerția caracteristică tuturor privilegiaților e manifestă, căci: **în imaginea magnifică pe care și-o făcea asupra statului și a societății, o funcțiune fusese fixată fiecăreia din ordine, nu potrivit utilității ei dovedite, ci conform srălucirii și gradului ei de sfințenie. Era de plâns, așadar, degenerarea clerului, decadența virtuților cavalerești, fără să se renunțe, în nici un fel, la imaginea ideală: păcatele oamenilor pot împiedica**

realizarea idealului, dar aceasta rămâne fundamentul și directiva gândirii sociale. Imaginea pe care Evul Mediu și-o face asupra societății este statică, nu dinamică. (15)

Mulțimea suporta, cu o docilitate resemnată , starea de lucruri ce se perpetua de secole. Lipsa de cultură contribuia masiv la această indiferență colectivă relativ la prerogativa cea mai importantă a existenței, fizică și spirituală, a ființei umane.

Umanismul n-a schimbat emblema acestei situații precare; însă, efortul lui cultural, pentru suprimarea statutului rigid al scolasticei, în vederea dezvoltării personalității gânditorilor și a artiștilor, a contribuit din plin la încoronarea unei mentalități noi. Natural, mentalitatea aceasta s-a manifestat, la început, în cercuri totalmente restrânse și specializate.

Revoltații, reacționarii umaniști, nu posedau o viziune universalistă. Tendința lor de eliberare nu se referea la întreaga națiune și nu i se adresa acesteia. Umanismul viza indivizii, dar nu pe toți indivizii. Se făcea apel la libertatea de gândire, de acțiune, de exprimare, a tuturor indivizilor capabili de aceasta, însă lupta nu era dusă pentru **libertarea** indivizilor. Umanismul deschidea ochii acelora cărora le era confuză necesitatea de a nu se mai supune tradiției anchilozante; dar nu făcea din acest gest o regulă generală de comportament. Mulțimea nu-l interesa. Era ignorată. Aproape detestată. Ceea ce o interesa, erau elitele capabile să împlinească o sarcină superioară, în domeniul literaturii, al istoriei sau al artelor.

În lumina perspectivelor noastre istorice, lucrul acesta nu trebuie să ne surprindă. Ideile nu se ivesc deodată în circuitul politic. Ele i se infiltrează cu încetul, marcând momentele de stopare, de recul ori de înaintare penibilă, pentru ca să se afirme și să se impună apoi. Uneori, ele acced

gloriei și nemuririi, printr-o latură ce părea, la început, nesemnificativă.

Astfel, în epoca umanistă, atitudinea libertară și libertină a artiștilor și a gânditorilor, individualismul sălbatic pe care ei îl forjau și problema elitelor ridicată de dânșii, aveau o importanță secundară. Toate aceste elemente, esențiale azi în știința politică, se găseau depășite în spiritul umaniștilor, datorită acestui diletantism clasic, care-i determina să prefere operele grecești sau latine, arabe ori ebraice. Libertatea lor era o libertate de **"a ști"**, o libertate de a putea să îmbrățișeze cunoștințele popoarelor antichității, era exclusiv o libertate intelectuală. Acest lucru se vede foarte bine prin faptul că majoritatea zdrobitoare a umaniștilor nu s-a distanțat de religie. Deși umaniști, deci eliberați, ei se supuneau cu rigurozitate preceptelor religioase. Erau, printre ei, oameni ai Bisericii și viitori papi. De aceea, Roma nu s-a opus decât în mod vag și sporadic libertăților de acțiune și de interpretare ale acestor scormonitori ai trecutului, ce îmbogățesc, grație cunoștințelor și scrierilor lor, numărul de lacune din cultura umană.

* * *

2) Umaniștii primitivi

Epoca umanistă este o epocă de **individualizare**, de întâlnire a omului cu el însuși, de descoperire a potențialităților lui, puse în serviciul nu al unei autorități **exta-individuale**, al unei comunități politice sau morale, ci în slujba propriei dezvoltări. Omul prinde a pricepe că el trebuie să se elibereze de anumite legături care, deși îi asigură o stabilitate socială, nu-i garantează independența personală, dreptul acesta de a lua toate hotărârile importante ale vieții sale prin el însuși.

Omul epocii umaniste e o ființă care cunoaște o dublă transformare: în sufletul său și în jurul lui. În sufletul său, pentru că **Omul nou, care va veni, afirmă valoarea propriei sale persoane. A studia și a învăța echivalează cu cultivarea spiritului. În acest sens, stilul devine un fel de imperativ moral, aș spune aproape un soi de ascetism. A studia înseamnă a te elibera de obligațiile vieții practice; mai puțin contează acumularea de știință, cât capacitatea de a discerne și de a defini...** (16) E vorba de o transformare aproape de neînțeles, dar imperioasă, la care individul nu poate să se opună. El aderă la aceasta cu un fel de frenezie, întrucât n-o poate defini. Sufletul lui, până atunci supus și fidel unei ordini stabilite, primește un nou impuls, simte puteri necunoscute și rebele. O metamorfoză de dimensiuni cosmice pustiește imensitățile pietrificate ale străfundurilor spiritului. Omul se simte în mișcare.

În jurul său, de asemenea, se află o lume ce se surpă și se transformă structural. Disputa seculară între Cruce și spadă pare a se decide în favoarea spadei. Forțele dominatoare tradiționale tind să se disloce.

Acest suflu nou, care atinge spiritul individului din al XIV-lea veac, și mai ales din cel de-al XV-lea, constituie primul eșalon al marii revoluții spirituale ce va duce la secolul luminilor și la liberalismul modern. Firește, lupta dintre cele două tendințe fu acerbă, dură mai multe veacuri și provocă numeroase suferințe, înainte ca să se ajungă la ceea ce numim astăzi libertate. Astfel, putem considera Inchiziția spaniolă, cu **Torquemada** (1420-1498) și **Ximenez** (1436-1517), drept o bruscă tresărire extremă a autorității religioase, pentru a împiedica orice deviere în direcție nouă, adică în sensul unei rapide generalizări a spiritului de libertate și de independență individuală, al unei despărțiri a omului de această putere religioasă care îl ținea cu capul plecat și cu inima strânsă.

În aceeași arie spirituală a Bisericii vom întâlni tendința opusă, care se manifestă contrastant în vremea Inchiziției. Tendința de independență a protestantismului, care deși plecând dintr-un unghi de vedere special, nu este mai puțin o breșă teribilă deschisă în corpul autorității centralizate a Bisericii occidentale. Ca atare, se poate stabili totdeauna o paralelă între cele două mișcări; dacă nu în fundamentele lor spirituale, barem din punctul de vedere al acțiunii. Astfel, **Crane Brinton** merge până acolo încât atribuie umanismului o tendință inițială, pe care niciodată n-a avut-o, susținând că **în același sens cu Protestantismul, e mișcarea complexă numită umanism ce denumește o rebeliune foarte conștientă, rebeliunea împotriva unui mod de viață socotit corupt, prea complicat, perimat, respingător și fals.** (17) Or, umanismul, la origine, este o **simplă tendință** intelectuală, spre folosința unui restrâns număr de erudiți. Abia mai târziu primește o nuanță politică și socială, drept urmare a unei evoluții ireversibile. Paralela nu-i totuși lipsită de sens, pentru că forțele opuse, în ambele cazuri, erau aceleași. Spiritul deformator al umanismului - într-un fel revoluționar - se dezvoltă în timp de peste un veac, sub formă mai mult ori mai puțin explozivă, înainte de a se întruchipa în curente de opinie și de a câștiga pături din ce în ce mai largi.

Lupta surdă și fără răgaz dintre feudali și monarhi se desfășoară în plin, tocmai în epoca umanistă. Acesta, altminteri, nu era un joc al hazardului. Decadența Bisericii consolida pe monarhii care puteau astfel să folosească cel mai bine timpul în combaterea vasalilor lor și să-i supună autorității lor. În acest caz, unde am vedea noi spiritul de libertate?

Ceea ce ne interesează în acest eseu, este libertatea individului. Lupta dintre Biserică, monarhii și baronii feudali, e mai cu seamă o luptă între cei mari, în vederea salvgardării

unei puteri dominatoare asupra individului. Emanciparea individului nu interesează pe nici una dintre aceste entități politice. Mai degrabă el îi e miza. Dar neînțelegerile și certurile lor au ajutat mult la redeșteptarea omului. Dezvoltarea conștiinței individului - manifestată mai întâi în scrierile câtorva gânditori și poeți independenți și curajoși - poate n-ar fi putut avea loc în acea epocă, fără această opoziție sălbatică între cei mari și a lor slăbire succesivă sau chiar simultană. Cu multă întârziere și multe reticențe, individul s-a putut degaja, încetul cu încetul, de piedicile spirituale și tradiționale.

* * *

Coincidențele istorice pot fi salutare ori fatale. Acelea din epoca umanistă se înscriu în prima grupă. Ele sunt salutare, pentru problema reieșită ca fiind cea mai importantă a istoriei moderne: libertatea. De altfel, ceea ce au creat umaniștii primitivi sunt condițiile propice înfloririi unei atmosfere de libertate. În aceasta constă eroismul și meritul lor. Grație entuziasmului și tenacității lor, ei au zguduit temeliile societății. Mai mult, ei au fost singuri, fără sprijinul nici unei autorități puternice. Ei și-au creat direct mijloacele de acțiune, propagarea ideilor neputându-se face decât de la om la om.

Pentru umaniștii primelor timpuri, libertatea este, foarte simplu, o libertate de expresie, dreptul de a spune în felul lor ceea ce gândesc. Acest lucru poate părea nesemnificativ; însă, în acest sfârșit de secol al XIV-lea - în care dominația scolastică și religioasă dictează nu numai regulile de viață, ci și pe acelea de cugetare - a te voi ieșit de pe drumul tradițional, însemna a te pune în afara legii, în afara obiceiului pământului.

Perioadă de tranziție, epoca umanistă uluiește și decepționează în același timp. Ea uimește, datorită acestei

independențe, în raport cu formulele rigide ale Evului Mediu, datorită implantării rațiunii și negării autorității credinței, datorită muncii îndârjite pentru un ideal și datorită sensibilității artistice ce s-a dezvoltat de-aici. Totodată, ea decepționează, prin lipsa de interes față de problemele omenești, sociale și politice, ca și prin caracterul unilateral al entuziasmului estetic și moral. Umaniștii nu au o nouă viziune metafizică asupra lumii; ei încearcă doar o adaptare a vechilor idei unei metode noi de interpretare.

Ghiftuiți cu studii clasice, umaniștii primitivi se vedeau în imposibilitatea de a le și realiza, căci: **studiul filosofiei și al istoriei, al civilizațiilor diferite de civilizația creștină a Evului Mediu, impunea spiritelor o atitudine critică ce se substituia respectului orb care se profesase până atunci pentru toate opiniile autorizate. Dar eliberarea aceasta a rațiunii nu era completă; în toiul entuziasmului descoperirilor lor umaniștii acceptau fără discernământ tot ceea ce provenea din antichitate: autoritatea celor vechi se substituia mai ales aceleia a teologiei, fără ca independența spiritului să sporească prin aceasta.** (18) Totuși, nimic mai frumos, mai important, decât această epocă de tranziție, epocă instabilă, tatonantă, dar măreață, în care sunt schițate, sub forme abia sesizabile, ideile, sentimentele, regulile ce vor face măreția epocii ulterioare... Renașterea nu e decât înflorirea magnifică a acestui prim umanism, obscur și erudit, căruia mulți dintre contemporanii noștri îi reneagă respectul datorat.

* * *

Mentalitatea unei epoci se schimbă grație contactului de idei și libertatea spirituală nu e decât rezultatul acestei modificări. Veacul al XIV-lea fu o continuă rebeliune împotriva spiritului individual și livresc. **Petrarca,**

Boccaccio și **Colucio Salutati** nu sunt decât spiritele încarnate ale vechii culturi romane, în care ei află motive de fericire spirituală și intelectuală. Se poate deci susține cu **Crane Brinton** că .... **primii oameni reîntorși către Roma și Grecia găseau, înainte de toate, în civilizațiile vechi, libertatea pentru individ de a fi el însuși, de a-și urmări propria mișcare, chiar dacă această miăcare trebuia să fie o suită de contorsiuni.** (19)

În zorii veacului al XV-lea, generația lui **Leonardo Bruni, Nicolo Niccoli, Roberto Rossi, Poggio Bracciolini, Agapito Cenci, Aeneas Sylvius Piccolomini** și ceilalți, va vedea, în contactul acesta cu antichitatea, altceva decât o problemă estetică și intelectuală. E vorba, pentru ei, de o cotitură a culturii. De altminteri, gustul pentru cultura clasică se generalizase în așa fel încât Biserica se văzuse obligată să declare război valului acesta **nou**, care lăuda, într-o modalitate excesivă după părerea ei, virtuțile celor vechi, și neglija prea tare liniile trasate de către ea. Disputa făcu ravagii vreme de câteva decade și fu zadarnică. Educația noilor generații se făcea în spirit **umanist** într-așa măsură, încât ecleziaștii ei înșiși au fost recrutați în rândurile acestei pleiade de inovatori.

Infiltrarea **noului** spirit în sfere din ce în ce mai largi constituia o evoluție logică. **Umanismul**, ca manieră de viață și de gândire, aducea ceva esențial în epocă, pentru că, **în timp ce Umanismul câștiga puțin câte puțin toate sferele cultivate, chiar societatea cea mai străină de umanism se șlefuia, se afina, încerca să-i intre în grații, să-i surâdă, întru mai multă bunăstare în viața cotidiană...** (20) Ceea ce înflăcăra majoritatea oamenilor, era, probabil, **noutatea**; aceasta nu împiedica defel ca rezultatul asupra ansamblului să dea roade.

E o fatalitate. Scolastica rigidă, aproape împietrită în regulile și dogmele sale, era incapabilă de a rezista asalturilor

acestui potop de literatură latină care înfierbânta spiritele, ambițiile și speranțele. Conflictul etern dintre tineri și bătrâni nu putea să se limiteze la o simplă dialectică scolastică. Suibtilitățile și detaliile treceau pe un al doilea plan.

Sosirea, în primul sfert al veacului al XV-lea, a unei cantități imense de manuscrise grecești în Italia, pune la îndemâna erudiților, acești eroici umaniști primitivi., întreaga înțelepciune și cultură elenă, toată concepția de viață și politică a vechii Elade. **Demostene, Xenofon, Strabon, Tucidide, Platon, îndeosebi,** devin alături de **Cicero, Seneca, Pliniu, Properțiu, Tit-Liviu**, izvoarele educației umane. Astfel, concepția comunitară a Evului Mediu își începe declinul. Individualismul se face resimțit din ce în ce mai mult, sub cele mai diverse forme, căci entuziasmul pentru această mișcare reformatoare atinge toate clasele atunci susceptibile de a se interesă de tematica spiritului. Burghezi și aristocrați se grăbesc în aventura umanistă. Fenomen pur italian și mai ales florentin, umanismul devine, în sec. al XV-lea, un curent decisiv de reînnoire intelectuală pentru întreaga Europă occidentală. Scrierile vechi deschideau **noi** perspective, puneau probleme nu doar de nuanță, ci și privind liniile de conduită, premise ale unei interpretări noi a vieții, a cunoașterii, a comportamentului.

* * *

Influența antică fu așa de mare și dorința de reformă atât de accentuată încât, către mijlocul sec. al XV-lea, apăru un curent intelectual net păgân, care nu visa la altceva decât la o reîntoarcere la civilizația antică, atât din punct de vedere civil, cât și religios. **Pomponius Letus** fu un adept înverșunat al acestei idei de **”libertate”**, ceea ce îl pune pe el și pe condiscipolii săi, într-o proastă postură în fața papalității.

După Conciliul de la Florența (1438), ideile umaniste se împânzesc de-a lungul întregii Italii, formând alte valuri de literați și de apărători ai **noilor** idei. **Beccadelli** și **Pontanus** la Neapole, Cardinalul **Pietro Bembo** la Veneția, **Filelf** la Milano, **Pomponius Letus, Poggio, Laurent Valla** la Roma, și în special **Vittorio Rambaldoni** la Mantua, sunt reprezentanții iluștri ai acestui al XV-lea veac, care asistă la impunerea umanismului. Discipolii lor formează pleiada superbă a umanismului victorios, al aceluia în mijlocul căruia a făcut să înflorească Renașterea.

Totuși, pentru acești primi umaniști eroici, libertatea nu avea un înțeles social sau pur politic. Ei o aveau în vizor ca pe o necesitate intelectuală indispensabilă cercetărilor, elitei de literați care se dedicaseră studiilor clasice. Vulgul nu-i interesa decât accidental; fiindcă ideile sociale ale Evului Mediu (rang, vasalitate, clase etc.) apăsau încă greu asupra concepției lor de viață. Această eliberare, ei o vedeau dintr-un punct de vedere deopotrivă științific și particular. Era, se poate zice, o nouă clasă în formare, care-și cerea dreptul de viață. Cu toate acestea, fermentul noilor idei bulversase întreaga societate. Libertatea spiritului pe care ei o cereau, pentru a realiza, prin studiile lor erudite, o sinteză culturală unică, nu putea să aibă repercursiuni asupra tuturor oamenilor și în toate domeniile.

La Florența și în întreaga Italie, gândirea umanistă s-a răspândit cu o viteză fulgerătoare; ceea ce arată nu numai justețea acesteia, dar îndeosebi necesitatea ei. Lumea de atunci era sătulă de rigoarea moravurilor sociale și politice. Ideile despre libertatea spiritului deveneau, pentru burghezia în curs de îmbogățire și de rivalizare cu nobilimea însăși, un ideal de viață; pus evident, în slujba clasei lor care se năștea.

Dar, precum în cazul ideilor care zdruncină la un anumit moment gândirea umană, interpretarea dată, de

către acești neofiți impetuoși, ideilor umaniste fu exagerată. Libertatea luă o nuanță net **libertară**, împinsă până la anarhie. Nu era nimic de mirare în atitudinea aceasta. Înainte ca să ajungă la un echilibru, orice mișcare, revoluționară, se apleacă în mod periculos către o extremă. De aceea, **ca rebeli, umaniștii au acționat puternic pentru a discredita o autoritate veche și au recurs la un limbaj libertar, îndeosebi; cel puțin când ei cereau libertate pentru noul sistem de învățământ, eliberarea de regulile Scolasticii, libertatea pentru individ de a-și urma propriile lui înclinații și de a nu mai repeta în gol pe Aristotel.** (21)

Mândria, care-i apucase pe eruditii florentini după primele descoperiri greco-romane, exaltase păturile periferice ale intelectualității epocii. Dragostea față de literatură și de subtilitățile clasice devine un obiectiv comun al elitei cugetătoare și al societății în genere. Totuși, tendințele acestei literaturi moderne se află radical deviate în raport cu trecutul și chiar cu trecutul recent: **Societatea din sec. al XIV-lea și al XV-lea a produs o literatură foarte diferită de aceea a precedentelor veacuri. Timpul cavalerismului trecuse și, odată cu el, vârsta poeziei epice și a lirismului curtenitor. Rolul activ în societate aparținea burgheziei și claselor populare, care aduceau în viață preocupări noi, voința de luptă pentru existență, pentru cucerirea puterii politice.** (22) Să nu uităm totuși că ceea ce se poate numi **"clase populare"**, în epoca umanistă, nu corespunde cu nimic claselor noastre populare de azi. Nu existau, în al XIV-lea sau al XV-lea secol, aceste mase impozante de proletari, care formează angoasa guvernelor noastre. Păturile revoluționare de-atunci aveau o cu totul altă structură și, natural, alte revendicări. Era vorba, mai degrabă, de o presiune a elitelor, decât de un pericol al maselor.

Și dacă, uneori, existau reticențe și obstacole de învins, aceasta se datora inerției sau indiferenței acelora care ar fi putut să faciliteze lucrurile. Un prinț înțelegător - chiar dintr-un principat minuscul - aducea mai multe servicii cauzei umaniste, decât un altul dintr-o familie înaltă, dar obtuz. Umanismul primitiv este o adevărată revoluție a spiritului și, prin aceasta, el păstrează toate caracteristicile unei mișcări subversive. El minează vechea mentalitate medievală, nu de jos, ci de sus. Ea începe cu inteligențele, cu spiritele mari. Și, ceea ce el flatează nu sunt instinctele josnice de răzbunare, ci instinctele nobile de bun gust și de **elevație.** Se poate deci afirma că, la origine și în linii esențiale, primul umanism este o pură mișcare de renaștere spirituală, un complement elevat al culturii scolastice. Critica scolasticii o putem considera acuma drept legitimă; și dacă un întreg concurs de împrejurări s-ar fi dezvoltat în epocă, curentul umanist n-ar mai fi jucat în istorie rolul unui modernism oarecare în raport cu scolastica.

Umanismul primitiv nu e nici filosofie a vieții, nici chiar filosofie și nimic în plus. El este un comportament și o modalitate de interpretare a operelor antice.

În programul lui, neexprimat, dar real, umanismul **afirma mai întâi importanța facultăților raționale ale omului, și exalta rolul unei aristocrații intelectuale. El punea accent mai ales pe natură decât pe grație, pe etică mai degrabă decât pe teologie și pe acțiune mai mult ca pe contemplație.** (23) Ceea ce-l diferențiază, cu dreptate, de programul rigid al scolasticii.

La început, el și-a făcut o metodă de lucru. Filosofia, ca problemă în sine, nu atrage pe umaniști. Pentru ei, aceasta nu-i decât o chestiune printre altele, ce trebuie studiată, pentru că a fost dezvoltată de către cei vechi. Asfel, neoplatonismul ce se dezvolta spre finele sec. al XV-lea, nu e o

filosofie a umanismului. Singurul umanist ce încerase să creeze o filosofie pe baza vechilor învățături platoniciene, este **Marcile Ficin** (1433-1499); însă el nu face parte dintre umaniștii primitivi.

El își dezvoltă **Academia** sa în a doua jumătate a veacului al XV-lea, în momentul în care umanismul nu mai este o mișcare eroică, ci deja un frumos debut al Renașterii. Cele două scrieri ale lui, **Theologia platonica** (1472) și **De christiana religione** (1474), constituie singurele opere ale acestei mișcări neo-platonice ce se străduie să acomodeze preceptle lui Platon regulilor creștinismului. Ficin ajunge să confunde religia cu filosofia, convins fiind că toți marii filosofi și marii profeți ai vechilor timpuri nu sunt decât precursori ai creștinismului. Principala lui intenție era să convingă pe sceptici și pe necredincioși de adevărul legii lui Hristos, dacă nu prin argumente teologice, cel puțin prin argumente filosofice. El nu ținea cont că prin atari argumente urgenta intelectualizarea religiei și distrugerea dogmei revelației.

Era un idealism puternic în efortul întreprins în vederea apropierii naturismului platonician de creștinism; ceea ce a contribuit din plin la salvgardarea valorilor supreme. Or, din punctul nostru de vedere, egalitatea aceasta de valoare, atribuită concepțiilor păgâne, nu putea decât să altereze, să zdruncine bazele mentalitații curente.

* * *

Marea victorie a umaniștilor primitivi în ceea ce privește libertatea, constă în transformarea spirituală profundă pe care ei au înplinit-o, câteodată fără să vrea, cel mai adesea conștienți de faptul că se află la o turnantă hotărâtoare a condiției umane. Nu-i asta un lucru minim - în acel Ev Mediu de declin dar încă extrem de puternic,

datorită teocrației și autorității sale spirituale - să sublinieezi importanța ființei umane și să faci uz de acest fapt pentru înflorirea unei civilizații noi. Acolo unde totul se învârtea în jurul noțiunii de Biserică atotoputernică și de prinț la fel de tare, acolo unde individul n-avea minima posibilitate de a se vedea respectat, conștientizarea asupra unui destin individual tot atât de însemnat - dacă nu mai mult - ca și destinul națiunii, al prințului, al statului sau al puternicilor zilei, constituia un pas decisiv.

Libertatea se află în însăși natura individului. Cum spunea **Origen** (185-254), în epoca unei alte mari turnuri a istoriei europene: **libertatea este condiția însăși a actului uman, ceea ce-l face demn de merit sau de greșeală ori de scăderea reputației; ea e legată chiar de demnitatea ființei spirituale.** (24) Așadar, prin calitatea sa de a fi gânditor, omul posedă libertatea. El o simte instinctiv în adâncurile spiritului său și chiar dacă-l atrage siguranța vieții, uneori înspre acceptarea oarecarei opresiuni sau impietarea independenței lui, nu are o altă aspirație mai tenace decât libertatea din spiritul său.

De altfel, libertatea, înainte de a fi reală, e reflctată. Ea cuvine-se a fi resimțită ca o necesitate primară, bine ancorată în suflet, puternică și de neînvins, capabilă să constituie, la un moment dat, atitudinea esențială, exclusivă a gândirii. Natura umană e o dovadă de libertate; însă ea nu garantează manifestarea acesteia și nu asigură victoria ei. Omul, înainte de a fi liber din unghi social sau politic, trebuie să fie capabil de libertate interioară. Adică, în stare, sub raport spiritual, să-și măsoare și să-și manifeste libertatea ori aspirația la libertate. Ceea ce rămâne să spunem: **ce importă este, așadar, atitudinea interioară a omului. Prin ea, el poate să-și apere libertatea lui de decizie, chiar dacă nu poate să schimbe nimic din cursul extern al evenimentelor.** (25)

În acest Ev Mediu decadent, omul luă cunoștință de puterile lui, de potențialitățile sale. În sânul unei societăți strict ierarhizate, în care el n-avea decât rolul de pion, individul vedea ivindu-se aurora unei noi organizări sociale, în care el era chemat să joace, într-o zi, un rol de prim plan. După veacuri de indolentă atitudine socială, el întrevedea posibilitatea unei manifestări diferite, mai conforme năzuințelor sale și stadiului lui de evoluție. Omul sec. al XV-lea întrevedea, în sfârșit, libertatea. Cu o hotărâre aprigă, el i se dedică, convins fiind de cauza și de victoria sa.

Ceea ce a contribuit mult la această conștientizare a fost contactul tot mai frecvent cu comorile înțelepciunii antice, în care noțiunile despre libertate și despre individ se împleteau într-o sinteză care răsturna concepția creată în Occident prin atâtea veacuri de creștinism. El găsea în aceste scrieri o anumită nuanță de independență, în raport cu statul și cu lucrurile sfinte, ce punea în dilemă pe individul din sec. al XIV-lea.

În epoca aceasta începe marea experiență a libertății politice care, până atunci, se concentrase în idealismul concepțiilor morale. Libertatea se degajă, în parte, din structura sa spiritualistă, pentru a se integra vieții sociale. Nu-i vorba numai de o libertate **spirituală**, ci și de un comportament social și de stabilirea de raporturi între indivizi, precum și între individ și autoritate. Nuanța pur filosofică tinde să se subțieze, deschizând larg porțile exigențelor de ordin politic și social. Umanismul n-are ce face cu noțiunea de liber arbitru ”tradițional”, care, dându-i **posibilitatea** de alegere, îl izolează între zidurile rigide ale teologiei. Îi este agreabilă salvarea într-o altă lume; însă o viață fără constrângeri pe pământ îi este și mai mult. De aceea, noțiunea de libertate ia în spiritul lui, îmbâcsit de clasicism, un cu totul alt contur.

Libertatea interoiară și promisiunile ei viitoare nu-l

satisfac. El simte nevoia de ceva mai concret, de un lucru care să se acomodeze cu personalitatea lui, ea însăși aflată în plină transformare. El voiește aplicarea terestră și imediată a acestei facultăți; ea îi grăbește o cotitură a destinului său. De există un determinism, acesta, desigur, nu e acela al cunoașterii, ci acela al lucrurilor materiale. Se poate vorbi chiar de o evoluție ale cărei consecințe sunt o urmare fatală a fenomenelor **precedente**. Astfel, schimbarea aceasta mentală din epoca umanistă, în urma căreia noțiunea de libertate ia un înțeles laic și devine o forță socială, se datorează unor cauze care stagnau de secole în însăși existența creștinismului. Rezultatul nu putea fi altul. Grăuntele indeterminismului - baza filosofică a libertății - se găsea chiar în noțiunea de mântuire. Prin **faptul** de a putea - grație acțiunilor sale - să se răscumpere, individul era liber, din punct de vedere spiritual. Determinismul orb nu-l atingea.

Astfel, individul își găsea integritatea spirituală și posibilitatea de **a se determina** pe el însuși în libertatea interioară ce-i garanta libertatea de alegere. Pentru că **a fi liber înseamnă a fi capabil de alegere. Eu pot, la nivelul meu, să acționez ori să nu acționez, să fac aceasta ori să fac aceea, să optez pentru un partid ori pentru altul. Aceasta este prima dimensiune - psihologică - a libertății. (26)** Fără îndoială, sub influența scolastică, el putea voi și face, dar într-un cadru specific, strict determinat de Biserică. Așa că de această libertate nu-i depindea decât indirect comportamentul politic și social. Scopul libertății recunoscute de Biserică era supra-politic și supra-terestru. Și, atâta vreme cât instrucția lui n-a depășit rudimentele culturii, individul i s-a conformat întocmai.

Însă lucrurile nu puteau merge așa la infinit. Evul Mediu timpuriu a fost o epocă de mare cultură, atât în profunzime științifică, cât și în întindere geografică. Eruduția

scolasticilor fu mult mai considerabilă, de cum se recunoaște obișnuit; și cultura pe care ei au răspândit-o a fost veriga indispensabilă apariției epocii umaniste.

Indeterminismul lui Aristotel nu putea constitui decât un ajutor oportun pentru scolastici. Liberul arbitru aristotelian consolida concepția creștină. **Sf. Toma d'Aquino** le-a apropiat până la punctul de a le confunda și de a trage de aici linia filosofiei scolastice. Apropierea era dealtminteri ușoară, căci, în afara chestiunii alegerii și a deliberării - fără de care nu există liberul arbitru - în concepția lui Stagirist se afla această detașare de lucruri materiale, esențială în creștinism. Astfel, după Aristotel, **pentru a fi liber, alegerea trebuie să aibă drept obiect nu ceea ce este deja, ci ceea ce nu e încă, ceea ce este posibil - contingentul.** (27)

Noi vedem, deci, că întreaga problemă a libertății se învârte în jurul chestiunii foarte vechi a **determinismului** și a **indeterminismului**, unul fiind interpretat drept o suită de cauze și de efecte ce se determină într-un lanț fără sfârșit, și în care **omul nu e decât un termen tranzitoriu al unei serii infinite de evenimente necesare care coboară în trecut și se întind spre viitor fără sfârșit, în felul în care nimic altceva nu-i poate atribui o independență sau o inițiativă oarecare.** (28); celălalt, punând individul în poziția, într-un fel privilegiată, de a putea juca un rol demn în determinarea destinului său.

După **Parmenide** și **Socrate**, trecând prin **Platon, Aristotel, Stoici, Epicurieni, Părinții Bisericii** și ajungând la marii scolastici cu **Sf. Anselm** (1033-1109), **Albert cel Mare** (1193-1280), **Sf. Toma d'Aquino** (1225-1274) și **Dunc Scot** (1274-1308), problema individului și a prerogativelor sale fusese de mii de ori discutată.

Din punctul de vedere al libertății, se poate spune că

individul se găsește, fără întrerupere, în inima problemei. Natural, ceea ce se punea în discuție era mai ales partea filosofică - în special problema cunoașterii - , dar aceasta se adresa, și urma să se aplice sistemelor, totdeauna individului. Și, totul se învârtea în jurul chestiunii de a se ști dacă în ontologie, în calitate de știință a ființei, individul constituia o entitate distinctă a celorlalte lucruri, al căror liber arbitru putea să schimbe soarta.

Căci, o dată declarat simplu **fenomen**, în mijlocul unei mulțimi de alte fenomene, se putea cu ușurință să se atașeze unui principiu unic, spre care - după deterministii intelectualiști - își are obârșia orice lucru, prin tălmăcirea efectelor și cauzelor. Din punct de vedere filosofic, efortul determinist putea să aibă virtutea unei idei unificatoare. Pe urma lui **Parmenide, Socrate, Platon și Stoici** s-au lansat în goana după acest monism, fiecare aducându-și propriile sale idei; însă toți păstrând, ca trăsătură comună, acest intelectualism și acest determinism al lucrurilor, în care ei înglobau cunoaștere, idee, gândire și individ.

Legată de natură, făptura sensibilă nu-i deloc liberă în acțiunile sale; nici, în paralel, în gândurile sale. Țelurile fixate se încadrează, în chip logic, în ansamblul lucrurilor, și în țelul urmărit de natură. Trebuie să le urmărești și să suporți consecințele, fiindcă nici o altă voință omenească nu poate schimba cursul lucrurilor. Neprevăzutul, accidentalul nu există. Tot ceea ce există sau poate fi cugetat, se înșiruie spre a se înălța către UNUL.

Acest monism de concepție este axiomă pentru concepțiile deterministe. Platonicienii, Stoicii, și chiar neo-platonicienii ca **Plotin** (205-270), s-au străduit să impună legea unicității, pentru că, după ei, nimic nu se produce fără cauză. Astfel, potrivit lor, **nu există nimic contingent în lume, de pură posibilitate, totul e, dimpotrivă, riguros necesar.** (29) Or, dacă totul este necesar, nu-i loc

pentru liberul arbitru, nici pentru întâmplare. Ființa umană își ia locul printre lucruri. Fatalismul devine regele lumii.

Atunci, față de această radicală concepție, ce se întâmplă cu libertatea? Poate să mai aibă ea vreun rol?

Nimic din tot ce considerăm noi astăzi ca noțiune de libertate. Pentru ei, libertatea omului nu există decât atunci când acesta își armonizează voința de alegere cu **”necesitatea”** lucrurilor, antrenate la nesfârșit, prin jocul cauzelor și al efectelor. E vorba, deci, de o adaptare forțată și de o definitivă dependență a unei stări de lucruri dintotdeauna determinată. Deterministii antici n-ajung să conceapă că un individ poate dori, voi, ceva **non-necesar.** Actualmente se știe că orice tendință deterministă îndepărtează individul de noțiunea de libertate, și că empirismul, în materie de liber arbitru, e o veritabilă aberație. De aceea s-a precizat că, **înțeleasă în accepția ei cea mai amplă și mai corectă, libertatea nu e numai evitarea unui determinism exterior, dar ea este, de asemenea, și, mai ales, o autodeterminare a personalității după legea etică, care e o lege de aceeași natură ca și individul.** (30)

Or, Aristotel concepe just o atare posibilitate individuală de a voi ceva ne-necesar. El pleacă de la premisa că individul este liber, că el posedă un liber arbitru ce-i permite să aleagă între două contrarii, după o deliberare pur personală. Astfel, individul își întoarce spatele determinismului, devine el însuși o **entitate indeterminată**, introduce în circuitul cunoașterii și al comportării noțiunea de **”contingent”**, (adică non-necesar). Această noțiune de entitate nedeterminată constituie, în mod precis, caracteristica libetății individului; căci nedeterminat înseamnă imperfect, pură individualitate umană, materială, ce-l împiedică să facă, dintr-o dată și fără ezitare, alegerea asupra universului, asupra perfectului, asupra lui UNU.

Pentru **Aristotel**, spre deosebire de maestrul său **Platon** și de alți predecesori, **determinatul** nu este regulă rigidă și ineluctabilă a vieții și a morții. Există, de asemenea, o bună doză de incertitudine și de neprevăzut, aici; la care individul răspunde, nu printr-un gest sau o acțiune fatală, prescrise în cauzalitatea universală, ci prin ceva personal, ce poartă marca rațiunii. Aristotel e categoric în această privință: **actele viitoare ale oamenilor nu trebuie să se întâmple cu necesitatea unui silogism categoric.** (31)

E vorba, bineînțeles de o **necesitate spirituală**, care nu are nimic comun cu aceea din epoca umanistă și, îndeosebi, cu aceea de astăzi. Însă ea a fost una din cauzele succesului ideilor liberatoare din sec. al XV-lea.

Descoperirea scrierilor lui **Aristotel** a fost un adevărat noroc pentru solasticii ce puteau, în fine, să-și sprijine concepția asupra răscumpărării păcatului, nu doar pe argumente teologice, ci și filosofice. Teoria liberului arbitru a lui Stagirit făcea de înțeles intervenția rațiunii și a voinței umane în înfăptuirea binelui și a răului. Din moment ce nu există un determinism fatal, în care omul să nu se poată resemna, pentru că **necesarul** cere o acțiune anumită și nu alta, individul obține o libetate spirituală de care natura e rațională: **”totius libertatis radix est in ratione constituta”** (32), precizase **Sf. Toma d'Aquino**, într-una din scrierile sale, confirmând și continuând convingerea lui **Aristotel.**

De altfel, scolasticii adoptaseră **”in integrum”** concepția aristoteliciană a liberului arbitru, deducând libertatea umană **din natura generală a omului, definită ca fiind înzestrată, cu rațiunea capabilă de deliberare.** (33). Nu-ncape îndoială, s-a dezvoltat o veritabilă dialectică scolastică asupra liberului arbitru, împingând pe apărătorii ei la subtilități uneori specioase sau contradictorii. Toate

aceste chestiuni de ordin universal și particular, de rațiune intrinsecă și extrinsecă, de universal **in re** și universal **in mente** etc. - probleme de ordin strict filosofic - nu interesează studiul nostru.

Ceea ce conferă direcție problemei libertății și genezei sale, în epoca umanistă, e confruntarea, în cadrul unei dezbateri aproape universale, a mai multor concepții, pe marginea aceluiași subiect, și venind din partea unor civilizații diferite. Alături de concepția creștină a libertății interioare a omului, sunt atrase în dezbatere concepțiile deterministe și intelectualiste ale lui **Parmenide, Socrate, Platon, ale Stoicilor,** concepțiile indeterministe ale lui **Aristotel și Epicur**; fără să mai țină cont de toate concepțiile juridice și politice din vechea Grecie și Roma, care întâlneau într-o societate etajată întreaga îngustime a concepției feudalității.

În această confruntare colosală se află conștiința umaniștilor și germenele noii concepții asupra libertății umane, care trece de la o simplă problemă spirituală, intimă, la o problemă rațională cu o viziune totală și largă a libertății. Problema alunecă din terenul pur filosofic și teologic, spre acela al comportării sociale. Interpretarea intră în domeniul popular; și, fără a abandona sectorul spiritual, îmbrățișează, din ce în ce mai mult viața. Omul își dă seama că, în afară de mântuirea lui, are un rol de îndeplinit în viață și pe pământ. El simte că libertatea interioară nu este decât un aspect al destinului său pe pământ; că, pe de altă parte, există libertatea lui efectivă în ordine politică și socială.

Știința și teoriile vechilor înțelepți și filosofi constituiau hrană bulversantă pentru umaniștii avizi de cunoaștere. Grație lor, ei vedeau izvorând, în mijlocul stratificării rigide a scolasticii, concepții de viață îndrăznețe, apte să dea satisfacție aspirațiilor refulate. De ele era nevoie, pentru că

luminau acest curent; exista și un **accedent** incontestabil sau un sprijin ideologic al unui maestru greu de combătut sau de negat.

Monumentele literare, filosofice și politice, puse pe ordinea zilei în această perioadă, copleșeau din belșug cele două posibilități. Și, în ciuda erudiției generalizate, aproape nimic nu mai aparținea adevărului, când era vorba să se susțină o cauză de o așa mare importanță ca libertatea. Astfel, în idealismul ce se ivea, pasionat, umaniștii vorbeau cu entuziasm despre LIBERTATE, păstrând un anumit abstracționism conceptual, și foarte puțin despre LIBERTĂȚI în sensul modern.

Pentru acești umaniști primitivi, mai degrabă era vorba de un fel de cucerire specifică spiritului vremii, în favoarea unei elite; elita acelora care se consacră cu pasiune cercetării și înțelegerii culturii antice. Această trăsătură, într-un anumit fel exclusivistă, va rămâne până la sfârșit una din caracteristicile mișcării. Să remarcăm, totuși, că urmările dezbaterilor lor, realizate la nivel din ce în ce mai larg, au contribuit fundamental la transformarea mentalității curente și la cristalizarea unei idei de libertate individuală cu aplicație terestră.

Datorită acestei munci pregătitoare a umaniștilor primitivi, a avut loc dezlănțuirea artistică, literară, religioasă și socială din sec. al XV-lea și al XVI-lea. Savanții epocii iau cunoștință cu valorile superioare moștenite de la cei vechi; în numele acestor valori, ei cereau o libertate a spiritului și a alegerii, care fusese de mult timp refuzată; totodată, burghezia și aceia care, fără să fie umaniști propriu-zis, se adăpau de la aceleași izvoare clasice, într-un mod direct sau prin mijlocirea umaniștilor, constituiau o masă crescândă de nemulțumiți și de sceptici.

Drept repercursiune, cultura umanistă aducea acestor mase, în plin proces de transformare, argumente și mijloace

irefutabile pentru combaterea inerției stăpânirii puterilor tradiționale. Omul se deștepta sub o nouă perspectivă de judecată și fiecare manifesta această luare de contact printr-o activitate pletorică. Atmosfera libertății rezultate punea în mișcare resorturile ascunse ale personalității și talentul fiecăruia, și ne arunca în plină răsturnare de valori cunoscute și acceptate.

Fenomenul era, până atunci, de o surprinzătoare importanță. Intensitatea, profunzimea și generalitatea constituiau trăsăturile lui fundamentale. Însăși Biserica devenea neputincioasă în fața acestei renașteri care, din multe puncte de vedere, contrazicea preceptele ei. Era mai puțin un efort de cucerire a libertății decât o revoltă sălbatică împotriva privilegiilor pe care le fixaseră, de secole, barierele de netrecut dintre anumite pături ale societății.

Baza juridică a societătii, de asemenea, se modifică. Influența Bisericii diminuează în favoarea puterii civile; în vreme ce nobilimea de sânge se trezește evaluată cu burghezia îmbogățită în comerț, care, prin forța lucrurilor, încearcă să-și formeze o castă privilegiată. Valorile mobiliare de comerț și industrie încep să primeze asupra valorilor funciare. Inima societății se deplasează de pe câmpul aristocratic și tradiționalist spre cetatea burgheză și progresistă. Valorile sociale se modifică, întrucât trebuie să se țină cont de noua mentalitate, ce face apel mai curând la știință, la voința de acțiune și la rațiune, decât la religie și la contemplație. Noi coordonate ale vieții se stabilesc, puse la îndoială de suveranii lui **"jus divinum"** ai Bisericii, asupra treburilor publice, cu avântul unei economii bazate pe inițiativa individuală. Raporturile individului cu colectivitatea nu mai sunt acelea de supunere, çi de concurență sau de cooperare.

* * *

Adeseori s-a considerat că aportul umaniștilor în problema libertății și a gândirii libere a fost minim, dacă nu nul. Și aceasta, pentru că ei nu au negat religia și nemurirea, pe Hristos și providența. Fără îndoială, **omul Evului Mediu și umanistul respectau cu fermitate și unul și celălalt, tradiția credinței, potrivit căreia voința lui Dumnezeu era atât de evidentă ca nu importă care alt lucru.** (34). Era adevărat, în mare parte. Dar astfel se neglija un alt aspect tot atât de important al mișcării lor, ce arăta o independență și o detașare semnificativă pentru epocă, în ceea ce privește Biserica și credința. Acesta este **interpretarea seculară a istoriei, caracteristică umanismului.** (35). Prin această secularizare, umanismul marchează libertatea de a gândi și de a acționa. El demonstrează că nu-i orbește dependent de credință: **prin neîncrederea în scolastică și în orice sistem medieval, umanismul se opune creștinismului apusean pe care i l-a transmis tradiția istorică.** (36). Astfel dovedește independență, și, cum el este o **tendință universalistă... umanismul ia puțin câte puțin, pe planul ideilor, locul creștinătății în declin.** (37). În epoca respectivă, tendința aceasta poate e mai puțin vizibilă; ea este cu atât mai mult sfâșietoare, căci atitudinea umaniștilor primitivi poartă marca eroică a pionierismului.

Din contră, se face apologia averroiștilor din Padua, a căror filosofie atee s-a dezvoltat paralel cu mișcarea umanistă, grație eforturilor făcute de aceștia în vederea descoperirii vechilor texte.

Ceea ce este semnificativ e tendința metafizică a celor două curente: tendința neo-platoniciană a umanismului, tendința neo-aristotelică a averroismului. Curentul umanist din Florența face eforturi să încadreze platonismul în religia creștină, ca sprijin filosofic al credinței. Idealismul platonician se pretează admirabil acestui scop. Totuși, o atare

argumentare e exagerată; ea aruncă îndoiala în spirite, în problema revelației, și pregătește punerea în discuție a sufletului, a intelectului, a frumuseții divine și umane. E căutarea absolutului de către o metafizică naturistă, păgână, dar, totodată, este - s-ar zice - un omagiu adus spiritualității.

Curentul averroist merge mult mai departe și pune sub semnul îndoielii înseși esențele. Natural, e vorba de speculații filosofice; însă aceste speculații deschid drumuri noi rațiunii, provoacă neînțelegeri relative la religie. Averroiștii se sprijină pe concepția lui Averroes, care, interpretându-l pe Aristotel, ajunsese la concluzia că există un intelect comun tuturor indivizilor, nemuritor prin definiție; dar că nu există intelect particular, care să nu fie muritor. Ceea ce-i făcea să afirme că nemurirea sufletului nu există. Mai mult, printr-o interpretare greșită a **gândirii aristoteliciene, averroiștii** ajunseseră să stabilească bazele **determinismului**; și, prin aceasta, desigur, să nege libertatea.

Ceea ce era nou în concepția averroistă viza noțiunea unei **morale laice**, extrasă nu din ideea de pedeapsă și de recompensă, ci din puterea deductivă a rațiunii umane. Astfel, se precizau două noi noțiuni, care vor umple veacurile următoare: separarea credinței și a rațiunii; confirmarea unui raționalism filosofic.

Teoretic, s-ar putea zice că **averroiștii, care, prin sceptismul și ateismul lor, au fixat jaloanele liberului arbitru,** din pricina determinismului lor înverșunat, în ordine filosofică, se situează împotriva curentului propice libertății.

Astfel, ar fi exagerat să atribuim doar Școlii de la Padova meritele unei gândiri libere și ale unui aport efectiv la dezrobirea omului. Averroiștii au accentuat mai ales partea libertină a marii lupte pentru libertatea umană. În realitate, cele două curente au urmat căi paralele, dar într-o aceeași atmosferă, și sprijinindu-se pe aceleași surse.

Varietatea activităților intelectuale a fost atât de confuză, încât e anevoios să le distingi în detaliul aporturilor fiecărei forme de gândire. Există un profund amestec de idei și de modalități de interpretare, o extraordinară transformare în spiritul uman, o generalizare a studiului și o dorință de a rupe cu scolastica, o uniformitate de mentalitate reformatoare, dacă se vrea să se aprecieze mai bine epoca, în ansamblul realizărilor ei, decât în detaliile sale contradictorii.

Așadar, neo-platonicienii sau neo-aristotelicienii (averroiști) urmăresc - în maniera lor - înfăptuirea unui același ideal. Ceea ce ne interesează, în acest studiu, e că unii și alții au făcut posibilă crearea atmosferei acesteia de libertate propice înfloririi spiritului și a inteligenței.

* * *

Problema păcatului și a infernului, una din bazele creștinătății, și asupra căreia zăbovește autoritatea Bisericii, prinde a fi pusă la îndoială începând cu Evul Mediu timpuriu. Prin forța lucrurilor, un strat de scepticism începe a se forma, care, nu face decât să se îngroașe o dată cu apariția ideilor umaniste. Scepticismul este o formă de libertate, prin care individul manifestă, uneori în mod pueril, alteori în chip grosolan, dorința și voința lui de independență, revolta sa împotriva unei stări de fapt pe care el o consideră injustă.

Or, asemenea chestiuni fiind puse într-o epocă în care Biserica constituia cea mai înaltă autoritate morală din lume, proba unui spirit, în curs de evoluare către un raționalism neobișnuit, era gata făcută. Indiscutabil, Evul Mediu era, în ansamblul său, o epocă **"îmbătată de Dumnezeu"**, o epocă covârșită de această credință pură și naivă ce dădea putere credincioșilor. Dar, această credință

se vedea atacată deja de către spirite inteligente, care, din pricina cunoașterii faptului că Biserica le permise obținerea acesteia, nu mai descopereau libertatea lor în prescripțiile rigide ale religiei. Când credința devine știință și adevărurile dogmatice sunt înlocuite de către știință, adevărul uman nu mai este transcendent, el devine rațiune. Individul prinde a se încrede în puterile sale mai mult decât în tradiție, și se acomodează greu cu orice impunere venită din afară. Scepticii Evului Mediu sunt predecesorii umaniștilor primitivi, ai acelor umaniști care, alături de averroiști, au făcut caz de o libertate individuală, debarasată de sub tutelă religioasă.

Gândirea umană, care până atunci se formase sub inspirația directă a teologiei, începe să realizeze posibilitatea unei activități independente. Toată această angoasă a păcatului, ce torturase viața și sufletul numeroaselor generații, începe să-și piardă din teribila ei influență și să se dea deoparte din fața unei concepții mai reconfortante. Omul realizează posibilitatea unui progres împlinit, nu ca o recompensă acordată de către divinitate, ci ca rezultat al propriului său efort, al capacităților sale, al voinței lui. Pe nesimțite, omul se impregnă cu această idee, ceea ce - de-a lungul vremii - îl smulge din atmosfera medievală și îl proiectează în vârtejul propriei lui dezrobiri.

Societatea în formare nu era chiar suspectată de către artizanii umaniști ai veacului al XIV-lea. Prăbușirea zidăriei medievale se producea, însă lent. Și acei care au contribuit la aceasta s-au comportat, cel mai adesea, ca buni scolastici. Ei admirau, de altfel, masiva construcție scolastică din sec. al XIII-lea, în care se observa o culme a culturii omenești. Față de care ei erau nedrepți. Revolta lor se adresa în sens unic scolasticii decadente și absurde din al XIV-lea veac, și acestor instituții civile (cavalerismul și aristocrația) care nu-și păstrau vechea lor strălucire, decât în chip ostentativ și spectacular.

În plus, transformarea economică răscolea neîntrerupt clasele sociale, ridicând din ce în ce mai mulți comercianți, bancheri, industriași, pe scara socială. În pofida depresiunii economice ce-a bântuit, în sec. al XIV-lea și al XV-lea, în toată Europa occidentală și, mai ales, Italia, chinuită de încurcătura neverosimilă a războaielor interne, aceste secole **au văzut creându-se noi afaceri comerciale și dezvoltându-se ori transformându-se pe cele vechi.** (38). În Nord e "Hansa germană"; în Mediterana, se văd porțile "cetăților state" (Veneția, Florența, Genova, Prato, Pisa), aruncându-se în cucerirea Africei de Nord, a Spaniei, a Insulelor orientale. Natural, se produce o puternică schimbare în structura comerțului tradițional. Dar această schimbare are loc **în ciuda factorilor demografici defavorabili, a războaielor și a tulburărilor politice de toate felurile... grație progresului tehnicii comerciale.** (39). Au fost astfel de schimbări în comerțul internațional al epocii, încât chiar structura socială a fost afectată de acest proces. Bogățiile care circulă modifică realitatea forțelor politice de față.

Așa se face că, alături de **nobilimea de sânge**, își face apariția **nobilimea de bogăție** (avere) și, odată cu înmulțirea universităților și a studiilor, **nobilimea spiritului**. Epoca umanistă nu putea decât să întărească prestigiul acestei **"nobilimi"**. Fiecare garanta o anume libertate acelora ce făceau parte din ea; și, ca atare, orice individ capabil se sforța să pătrundă într-o asemenea pătură.

Pe de altă parte, din pricina nenumăratelor războaie care au făcut ravagii în Europa, s-a ajuns până acolo încât chiar meseria armelor aducea libertate, căci ea înnobila pe soldat. Iată-ne, deci, și în fața unei **nobilimi a spadei**, diferită cavalerismului clasic. Aceștia sunt oameni de rând ambițioși, care, obținând oarecare cultură, înțeleg să aplice

ideea de libertate și de egalitate în propriul lor profit. Războaiele sunt numeroase, pentru a nu spune continue, și importanța soldatului devine așa de mare, încât ajunge să se creadă că ele au un rol proeminent în viață. Nimic mai normal decât precizarea acestei atitudini de independență orgolioasă: **În sânul acestor companii merg împreună nobili și ne-nobili și, paralel ideii că meseria armelor e apanajul nobilimii, apare o alta, de sens invers: practica armelor înnobilează pe acei care i se consacră, indiferent de originea lor.** (40).

Mărturiile oamenilor epocii în acest sens nu lipsesc. Astfel, sunt vorbele lui Jean Juvenal des Ursins, în **Cronica** lui adresată camarazilor săi de arme: **Ce-i care nu sunt nobili de neam sunt prin exercitarea meseriei armelor ce le urmează, care-i nobilă prin ea însăși. Și vă spun că hamul înseamnă noblețe, așa cum, de când un om de arme are lighenașul pe cap, el e nobil, și îi e destul pentru ca să combată un rege. Armele înnobilează pe om, indiferent cine o fi el...** (41).

În istorie au existat totdeauna oameni din popor înnobilați, dar prin efectul voinței regale, princiare, drept răsplată a serviciilor aduse de acești loiali slujbași. De astă dată, avem de-a face cu o răsturnare de obiceiuri. Titlul, și prerogativele toate ce decurg din acesta, nu mai sunt primite, ci câștigate, printr-un fel de drept ce nu mai ține seama de originea individului. Ceea ce face posibilă această libertate de ”a combate pe rege” nu mai este descendența, ci funcția.

O asemenea transformare în mentalitate ar fi fost imposibilă fără aportul umanist, referitor la calitatea individului și la vocația lui spirituală. Juvenal des Ursis își scria **Cronica** la debutul sec. al XV-lea, adică într-o epocă în care umanismul depășise deja frontierele italiene, și în care oamenii de toate categoriile începeau să se convingă de ideile sale non-conformiste.

* * *

Epoca umanistă duce la o înflorire a puterilor ascunse ale omului; mult timp ținute în frâu, aceste forțe reușeau astfel să prindă elan și, în sfârșit, să se smulgă din starea vegetativă. Literatura, știința, politica, filosofia, artele etc., toate formele de exprimare înmugureau. Fiecare din aceste forțe apărea drept independentă și ieșită din neant. Unele chiar au, cronologic, un avans față de altele.

Astfel, ce legătură se poate face între realismul din ce în ce mai apăsat al artiștilor, precum **Angelico, Donatello** sau **Masolino** și realismul raționalist al averroiștilor? Sau, între pasiunea pentru frumos a umaniștilor și expresia artistică a unui **Giotto** (1266-1336), ce nu era un umanist ci "un simplu artizan al materiei brute..." Cultura lui era departe de a fi emanat din cultura clasică. Abia către sfârșitul veacului al XV-lea, umanismul devine un element preponderent în gândirea tuturora. Cu **Botticelli** (1444-1510), vedem o influență naturistă și clasică în expresia frumosului religios creștin. Însă aceste manifestări sunt deja opere ale Renașterii.

Existau, fără îndoială, curente paralele, manifestate în toate domeniile vieții sociale, politice și artistice. Independența lor pare categorică. Și, totuși, o puternică **interdependență** le unea; căci aveau o denominațiune comună; sau, cel puțin, cauze ce ajutau puterile umane să se dezvolte în același timp.

Aceste cauze au fost, desigur, multiple, însă pot fi reduse la trei sau patru; altele decurg din ele în mod normal. În formarea spiritului de libertate, în epoca umanistă, au fost convergente mai multe curente:

A fost mai întâi o **adâncă transformare economică**, cu inventarea băncii, intensificarea comerțului și prosperarea industriei. Numărul oamenilor îmbogățiți în această epocă - în pofida crizelor și revoltelor agrare, în ciuda războaielor și revoluțiilor - a fost prodigios. Toți acești noi oameni bogați resimțeau nevoia afirmării într-o altă manieră: prin

lux, prin cultură, de unde recrudescența mecenatului, în profitul artiștilor, al instituțiilor de cultură, al mânăstirilor.

S-a manifestat, de asemenea, **decadența Bisericii**, cu corolarul său: slăbirea autorității ei asupra spiritelor. Sec. al XIV-lea și al XV-lea reprezintă slăbirea definitivă a creștinătății în toate domeniile. Crize religioase extrem de grave apărură cam peste tot: Wycliffe, Hus, papii de la Avignon.

A existat, apoi, **disputa dintre cele două săbii.** Din punct de vedere politic, asistăm, în epoca aceasta de umanism primitiv, la transformări profunde în statutul statelor. Mai înainte de toate, o îmbucătire a principatelor, cu afirmarea unui fel de independență față de rege sau de împărat. Deci, o oarecare slăbire a vechilor legături de vasalitate. Totodată, o consolidare a puterii regale în țările vechi monarhice, în raport cu papalitatea; în fine, măcinarea supremației imperiale; deșteptarea conștiinței naționale; reacții puternice ale parlamentelor împotriva absolutismului în creștere.

S-a produs, mai ales, **revoluția intelectuală**, efectuată sub influența contactului cu antichitatea. Revoluția aceasta în spirit, în renovarea artelor, în maniera de a gândi, de a acționa, de a gusta viața, de a aprecia frumosul și adevărul etc., creatoare de aptitudini noi, de noi aspirații.

Or, toate aceste cauze, în ciuda finalităților lor aparent disparate, vizau libertatea, întrucât **umanul veritabil nu poate să înflorească decât în libertate** (42).

Doar în perspectiva timpului se poate aprecia grandoarea acestei schimbări, transformarea în adâncime a societății de-atunci.

Toate aceste personalități progresiste, toate aceste individualități ce se manifestau în contra-timp, în contradicție cu ceea ce ar putea să se numească direcția tradițională, constituiau un ferment implacabil în vederea formării noii

societăți. Artiști, bancheri, comercianți, artizani, scriitori, savanți, țărani liberi sau burghezi, orice individ ce căuta să se dezrobească, constituiau elementele unei societăți noi, capabile să se apere într-un viitor, mai mult ori mai puțin apropiat, în libertate, un statut nou și o nouă civilizație.

Natural, în această lume în plină răsturnare, existau și reticențe, dezacorduri, tăgăduiri. Astfel **...structura guvernului în Europa secolului al XV-lea prezenta, în genere, o contradicție. Pe de o parte, erau puterile bine definite ale Coroanei, ce-i permiteau să îndeplinească funcțiile guvernului; pe de altă parte, existau privilegiile supușilor, a căror garantare era socotită ca una din rațiunile de a fi ale guvernului monarhic.** (43).

În realitate, nici un guvern nu respecta litera acestor obligații, regula fiind, din contră, de a diminua drepturile supușilor prin toate mijloacele legale sau de alt fel. Ceea ce pune în conflict permanent guvernele și forțele burgheziei ce se năștea. Altminterea, succesul acestui conflict latent și permanent n-a fost niciodată de partea oficială. Individul din epoca aceasta era un luptător intreprid și, îndeosebi, fără scrupule. Faptul de a fi ținut piept puterii Bisericii, și de a o fi zguduit-o, arată valoarea supusului. Exista o bună doză de caracter răzvrătitor, mai ales la cei care se dedicaseră comerțului, industriei, băncii; ceea ce atestă și consolidează procesul de substituire a elitelor: **Let us say simply that the bourgeois was the man who made the busy towns and cities of Europe what they were. Most typically he was a man on the move and on the make, building or expanding a business, acting as agent for a noble or a king, serving as notary or legal agent, teaching privately or publicly. All these activities were potentially subversive of the esteblished order, an order which still thought in terms of feudal**

obligationsm traditional rights, and custom. (44) Era vorba de individul din veacul al XV-lea, în plină expansiune, vizând cucerirea libertății lui, în raport cu **"ordinea stabilită"**.

Și această metamorfoză era, într-un anumit fel, explozivă, încât juriștii epocii imediate - în plină Renaștere - fură obligați să-și definească noțiunea de libertate politică; recunoscând prin aceasta importanța achiziționată de individul izolat. Astfel, **Guiciardini** (1482-1540) emite una din definițiile cele mai exacte ale libertății politice, precizând că aceasta **consistă în prevalența legilor și a instituțiilor asupra apetiturilor persoanelor particulare** (45). Asta demonstrează că timpurile se schimbaseră și că o nouă ordine politică și socială își forjase un loc în schelăria compactă a Evului Mediu. În totala absență a spiritului critic și a sensului istoric, în respectul maladiv al principiului de autoritate, umaniștii - sau mai bine zis, epoca umanistă - se opuneau ca o sfidare istorică principiul lor de libertate față de Biserică, de stat și de principe. De aceea putem spune că Renașterea este victoria individului asupra colectivității.

* * *

În epoca umanistă, ideile, concepțiile, chiar și interesele, se individualizează. Atitudinea comunitară, specifică mentalității medievale, pierde rapid din importanță, în profitul individului posesor de bogăție și, ca repercursiune, în profitul individului și nimic mai mult. Lupta acerbă, derulată de mai multe secole, între puterea centralizată și spirituală a Bisericii, de o parte, și de forța politică a monarhilor, de alta, n-a avut în vedere numai libertatea și eliberarea individului. Dimpotrivă, libertatea era miza acestei lupte, fiecare dintre entități considerând-o **proprietatea ei.** Libertatea înțeleasă așa cum o înțelegem noi astăzi nu se născuse încă.

În cartea lui asupra domniei Mariei Tudor, **Prescott** ne arată, într-un mod plastic, viața poporului, de-a lungul secolelor dinainte de reforma protestantă: **Between long hours of labor, and night spent on staw with a good round log for a piloow; under the shadow of death and, worse still, of sickness unrelieved by anything but the crudest medical science; in great discomfort and many fears; in the midst of beauty untouched by any ugliness save that of dirt, disease or death, the common people passed their lives.** (45) Individul zăcea, totdeauna, într-o stare **infra-umană**, noțiunea de libertate nu-l interesa, neaplicându-se decât celor mari sau bogați. Măsura libertății era bogăția și originea.

Civilizația medievală, stratificată și foarte etanșă, ignora noțiunea de libertate individuală. Existau **"libertăți"**, acordate și respectate de categorii de indivizi, dar nicidecum **"libertatea"** acordată și respectată de individ.

Umanismul, din acest unghi de vedere, reprezintă o radicală schimbare de mentalitate, chiar dacă cei **mari** nu-l înțeleg în acest fel. Disputele nenumărate ce jalonează Evul Mediu decadent, declinul Bisericii, apelul constant al monarhilor la **"drepturile"** popoarelor, apariția curentului umanist, cu grăuntele lui de libertinaj și de anarhie, contribuie, într-o manieră neîntreruptă și hotărâtoare, la transformarea spiritului uman. Individul începe să întrevadă alte perspective pentru viitorul său. Neîndoios, e vorba aici de o viziune embrionară, de o stare amorfă, dar, în mod indiscutabil, reală.

Aidoma tuturor modificărilor ce afectează doctrinele sociale, noțiunea de libertate n-a apărut în chip spontan, în spiritul tuturor indivizilor. O perioadă lungă de tranziție s-a manifestat, în timpul căreia doar câteva inteligențe superioare au fost capabile să-și exprime sentimentele și convingerile. Îndeosebi, acești indivizi superiori, activi, întreprinzători, curajoși, deși ieșiți din rândul **"sub-indivizilor"**, s-au detașat, s-au impus.

Dar, afirmându-și libertatea de acțiune și, deci, libertatea pur și simplu, ei s-au organizat în noi entități privilegiate, uitându-și originea și scopul ce-i animaseră. Nu se poate să-i învinium prea tare. Mentalitatea epocii îi împingea spre atare atitudine. Nu exista un curent spre libertate, ci acela de simpli indivizi detașați de masă. **Jacque Coeur, Fugger, Medicis**, au luptat pentru libertate, adică pentru aceea a familiilor lor și, o dată această libertate cucerită, ei au devenit cu toții dușmanii libertății.

Această societate nouă, ieșită din necesități economice manifestate la sfârșitul Evului Mediu, nu putea să aibă în vizor libertatea fiecărui individ. Mai întâi, spiritul de clan domina, îndemnând pe fiecare personalitate curajoasă ce se detașa de vechea ei condiție să aibă în vedere viitorul familiei sale înaintea altui sentiment umanitar. Problema avea mai curând un aspect politic și individual decât social. Apoi, egoismul natural vedea în fiecare creatură o concurență posibilă. Era prea mult să i se ceară o atitudine de anvergură filosofică. Totuși, lupta lor în vederea spargerii cadrului tradițional, a cercului privilegiaților, a contribuit puternic la crearea liberalismului și a ideilor de dezrobire.

Adevărații artizani ai ideii de libertate, înțeleasă ca o filosofie socială, ca o noțiune de atitudine politică, au fost umaniștii, dar numai cei mai îndârjiți dintre ei, cei care pot fi calificați drept **"anarhiști"**. Desigur, ei nu vedeau libertatea ca o tendință generală, aplicabilă tuturor indivizilor. "Libertatea" lor trebuia să aibă o influență specifică: asupra intelectualilor. Era o libertate pentru **elitele pendinte**, asupra cărora apăsa, la fel de greoi ca și asupra poporului de jos, morga privilegiaților și pretențiile nobilimii.

Dar ceea ce îi diferenția de ceilalți umaniști, îi denumim **"timorați"**, era îndrăzneala cu care ridicau problema viitorului omului, în raport cu indiferent ce alt gen de autoritate. Acești **umaniști exuberanți, ..., resping,**

de fapt, orice autoritate, și nu doar pe aceea a bisericii medievale; ei erau umaniști, în sensul că socoteau pe om ca măsură a oricărui lucru, și pe fiecare individ, drept propria lui măsură..., oamenii noștri erau mari individualiști, în comparație cu conformiștii timizi ai Evului Mediu monahal; îndrăzneau să fie ei înșiși, fiindcă se încredeau în propriile lor puteri naturale, în ceva din interiorul lor. (47). Așa că erau afectate atât puterea religioasă, cât și cea civilă; și ideea de libertate câștiga în suprafață, trecând din domeniul strict intelectual în vasta problemă politică a libertății omului.

* * *

La început, umanismul a fost o **concepție aristocratică** asupra vieții și a comportării. Se observă explicit acest lucru în "Cortegiano" de **Baldassare Castiglione**, ca și în atitudinea umaniștilor notorii, primitivi sau din epoca de aur. Astfel, ceea ce Castiglione vrea să realizeze e veritabilul om de curte, un **"gentilom perfect"**, ce poate reuni o droaie de calități, pe care omul de rând n-are nici gust, nici oportunitate de a le pune în practică.

Totuși, e indubitabil că, puțin câte puțin, umanismul, ca o concepție de viață, se infiltrează în păturile inferioare ale societății și provoacă o schimbare generală în mentalitatea poporului luat în totalitatea lui. Toate clasele sociale sunt impregnate de acest suflu nou care tinde spre libertatea spiritului și a manifestărilor politice și sociale. Există o permanentă osmoză între o clasă și alta, între un domeniu și celălalt. De aceea, chiar curentele total independente, sau anterior inițiate, se încadrează perfect în atmosfera umanistă și contribuie efectiv la înflorirea UMANISMULUI și a noțiunilor esențiale de libertate.

Astfel, dacă libertatea, din punct de vedere juridic vorbind, se configurează după Renaștere, pe plan istoric, ea-și are geneza în acest curent umanist primitiv și în curentele paralele, care, declarându-se împotriva manierei scolastice de a gândi și de a acționa, au creat sâmburele coagulant în jurul căruia se va dezvolta ideea de libertate.

Ca orice mișcare revoluționară, mișcarea umanistă a împins manifestările și revendicările sale până la extrema limită posibilă. Individualismul său atinge, prin anumite laturi, anarhia. Personalitatea individului trebuia să se manifeste după placul său, fără de care el n-ar fi ajuns la libertate. Așadar, libertatea umanistă era un ideal, un punct de onoare de atins și, în condițiile acestea, nu putea să se adreseze mulțimii. Chiar și pentru spiritul deschis și larg al umaniștilor, libertatea era o recompensă, și nu un drept firesc al omului. Ghiftuiți de cultură clasică, adorând antichitatea, și, în mod special, concepțiile platoniciene, umaniștii se dezinteresau complet de vulg. Concepția claselor etanșe a Evului Mediu era încă prea puternică, pentru ca masele populare să le apară sub un alt aspect decât acela al condiției lor tradiționale. Detașarea individului spre libertate devenea convingătoare, dar numai cu titlu personal. În mijlocul atâtor privilegii, umaniștii căutau să creeze propriile lor privilegii. Calea era subtilă, căci ei jonglau cu ideile, cu spiritul, cu talentul.

Prin urmare, alături de noua societate economică, ia naștere o altă societate, mai puțin puternică prin bogăție, dar infinit mai tare prin spiritul și prin creația ei. Ea nu încearcă să impună libertatea pur și simplu, ci însemnatul privilegiu de a face să profite de o libertate din ce în ce mai mare, un număr tot mai important de intelectuali și de artiști.

Totuși, aceste două clase, diametral opuse - negustorii și intelectualii - urmăreau un scop comun, și, pe termen

lung, formau o clasă intermediară nouă, deschisă tuturor acelora care se arătau capabili să intre în ea prin propriile lor forțe. Tradiția vaselor etanșe se vedea nimicită, ori cel puțin cu reputația știrbită. Libertatea lua un alt înțeles pentru masele ținute până atunci în ignoranță și în afara circuitului politic. Societatea se modifica în profunzimile ei. Omul apărea drept o entitate esențială; talentele lui, capacitatea sa, putându-i deschide ochii asupra unei lumi necunoscute și inaccesibile până atunci. Inițiativa individuală și posibilitatea de a acționa constituiau pași importanți în viața socială și în viitorul politic al omului, încă plin de neguri și de prestigiu din Evul Mediu. Teama tradițională de puterile centrale, de prestigiul monarhului, al prințului sau al Bisericii, nu putea dispare de pe o zi pe alta. Spiritul națiunilor păstrează mult timp ca pe o rană, ceea ce poartă pecetea tradiției, fie ea bună ori rea. Abia în timp, el se debarasează de aceasta și acceptă ideile noi.

* * *

Ceea ce e decisiv în epoca umanistă, din punctul de vedere al libertății, e **atitudinea spirituală** de care trebuie legată apariția curentului ce va crește până va deveni, în sec. al XVII-lea, o veritabilă filosofie a libertății.

Lucru curios: ideea de libertate individuală s-a dezvoltat paralel curentului ce trebuia să impună absolutismul regal. Anumite izvoare sunt aceleași pentru ambele tendințe. În fond, absolutismul a ieșit din efortul de independență, deci de libertate de acțiune, depus de prinți pentru a se sustrage autorităților imperiale, de o parte, papale, de alta. Individul făcea același lucru, dar față de toată lumea, inclusiv față de prințul direct.

Dacă absolutismul a devenit, foarte curând, o forță decisivă, în timp ce liberalismul a avut nevoie de mai multe secole înainte de a se afirma, aceasta se datorează mijloacelor

materiale de care dispunea fiecare. Prinții dispuneau de o întreagă organizație statală, care le asigura dominația. În vreme ce indivizii, lipsiți ori cvasi-lipsiți de organizare (să nu uităm corporațiile), neobișnuiți cu un statut de libertate civică, politică și socială, stagnau între idealismul unei noțiuni revelate, superbe în sine, promițătoare, legitime, și neputința notorie de a se sustrage ori de a face față puterilor tradiționale ale vieții politice.

Influența acestor forțe era mai mult materială. Ea era înainte de toate **mentală**. Trebuia să țină cont de respectul datorat puterilor spirituale ce dominau de veacuri întreaga viață. Exista, pe urmă, mulțimea de raporturi de vasalitate, bine susținute de către regulile cavalerismului pe a cărui onoare se cimentuia. Or, onoarea aceasta n-avea nici o relație cu libertatea. Pentru adevăratul cavaler, nu era vorba de a fi liber în înțelesul modern, ci de a fi loial față de suveranul lui. El a sprijinit mai degrabă scopurile hegemonice ale prinților.

Or, libertatea individului contrazicea interesele celor mari. Noi știm că **în sec. al XII-lea, Jean de Salisbury, rezumase în patru puncte principale datoriile cavalerului: apărarea Bisericii, lupta împotriva minciunii, protecția celor săraci, menținerea păcii.** (48). Este o autentică declarație de credință, mai degrabă o dorință, căci se simte neadevărul dintre precepte și realitate. Iată de ce, în cartea citată, s-a precizat că **nu în altruismul unei asemenea misiuni rezidă fundamentul idealului cavleresc, așa cum îl concep acei care-l profesează. Temelia lui esențială formează onoarea, concepută ca o exaltare a valorii personale în ochii lumii. Rațiunea, precum și interesul material trebuie să cedeze în fața exigențelor onoarei ce implică esențialmente bravură și generozitate.** (49) Or, ceea ce deschidea ochii indivizilor asupra drepturilor lor

și, îndeosebi, asupra dreptului la libertate, era această rațiune, această luare de conștiință asupra unei stări noi, acest interes personal ce cerea să fii liber pentru a putea să înflorești. Cavalerismul nu era un bun exemplu pentru spiritele care tindeau către o schimbare a statutului lor.

Oamenii bisericii, acei care, apreciind decadența creștinismului occidental, luau atitudini extreme și denunțau răul ce anima papalitatea, constituiau exemplele cele mai palpabile, mai semnificative, mai încurajatoare. Un **John Wyleffe** (sfârșitul sec. al XIV-lea) sau un **Jan Hus** (începutul veacului al XV-lea), fără să fie umaniști,au făcut enorm pentru ideea de libertate; căci atitudinile lor ferme împotriva uneia dintre puterile tradiționale, zguduiau această inhibiție mentală, această teamă de cel tare, care hipnotiza pe individ și îi lua curajul opiniilor sale.

Același lucru s-a petrecut ln Italia cu nenumăratele congregații franciścane ce s-au declarat împotriva abuzurilor și abaterilor Bisericii catolice. Datorită acțiunii tenace a acestor oameni ai bisericii, hegemonia pontificală pierdu din strălucirea ei. Dar, ceea ce s-a observat ulterior, e că ea, pierzând din strălucirea temporală, câștigă în strălucirea spirituală; ceea ce era de o valoare inestimabilă pentru viitorul creștinismului.

Firește, cei care au câștigat cel mai mult, și imediat, n-au fost indivizii, ci prinții. Era mult mai ușor pentru ei să sesizeze momentele prielnice și să le folosească în profitul lor.

Cu toate acestea, lecția vieții nu era radical pierdută pentru om. Totdeauna, la școala celor mari, susceptibilă de a asimila și a valorifica ideile și bune și rele, omul și-a șlefuit mentalitatea nouă, și-a forjat un nou ideal asemănător aceluia al prinților, în raport cu împăratul sau cu Biserica, dar prin forța lucrurilor, antinomic relațiilor deja existente între el și **”marele său”**.

Metamorfoza a fost de lungă durată și penibilă, aducând,

în realizarea ei, toate stigmatele unei lupte acerbe și nemiloase. Meritul acestor umaniști primitivi este cu atât mai mare cu cât lor le lipsesc perspectivele necesare pentru a putea spune, ca noi, cei de astăzi: **libertatea nu este din ordinul lui a avea, ci de a fi. Vedem aici o orientare a sufletului, o exprimare a voinței, un stil de viață. A fi liber, de atunci, nu va însemna "să fi ajuns la libertate". Aceasta va presupune să tinzi spre libertate, să mergi pe calea libertății, să trăiești sub semnul libertății.** (50)

Umaniștii au realizat totuși acest tur de forță, îmbrățișând libertatea în dimensiunea ei dinamică, aceea care e de ordinul lui **a fi**, aceea care deschide perspectivele libertății.

Perioada umanistă, categoric, sub acest aspect, nu-i o perioadă de eliberare totală, de atingere a libertății, ci de pregătire a spiritelor în vederea dreptului la libertate. Este o frământare de idei și de acțiuni ce duc la această concepție filosofică; dar fără să aibă o priză puternică asupra maselor. Pasive, aceste mase nu reacționează încă în mod deschis. Ele primesc afluxul neîntrerupt al reflecțiilor asupra acestui subiect, le înregistrează și-și continuă măruntul lor mod de trai, supunându-se, ca și în trecut, acelorași puternici, acelorași mari.

Transformarea nu va avea loc decât cu un secol mai târziu, după Reformă, când conceptul de libertate a individului își va face drum în spiritul maselor.

Atunci se va putea aprecia valoarea istorică și socială a umaniștilor primitivi, prin intermediul cărora ideea de libertate va surmonta această inhibiție ce o ține în afara circuitului psihologic al indivizilor.

NOTE:

1. Didier de Roussillon: Introduction a la politique, Portes de France, 1946, p.180.
2. Salvador de Madariaga: De l'angoisse a la liberte, Paris, Calman-Levy, 1954, p.53.
3. M. Pohlenz: La liberte grecque, Paris, Payos, p.83.
4. Didier de Roussillon: op. cit., p.184.
5. M. Pohlenz: op. cit., p.179.
6. Epictet: Manuel de..., punctul 16, Trad. de Guillaume de Vair, Paris, Plon, 1954, p.23.
7. G. Prezzolini: Le legs de l'Italie, Paris, Payot, 1949, p.8.4.
8. W.K. Ferguson: La Renaissance dans la pensee historique, Paris, Payot, 1950, p.V.
9. Will Durant: Histoire de la civilisation - L'age de la foi, vol.3, Paris, Payot, 1953, p.522.
10. Th. Ruyssen: Les sources doctrinales de l'internationalisme, vol.I, Paris, PUF, 1954, p.125.
11. protecția omului este unica misiune a dreptului
12. Ernest Huant: L'anti-masse, Desclee, 1956, p.16.
13. Chastellain Georges: Grande Chronique - citat de J. Huizinga: Le declin du Moyen Age, Club du meilleur livre, XIV,p.5.
14. voir: J. Huizinga - Le declin du Moyen Age, p.50.
15. J. Huizinga: op. cit., p.49-50.
16. G. Prezzolini: Le legs de l'Italie, Paris, Payot, 1949, p.80.
17. Crane Brinton: La formation de l'esprit moderne, Paris, La Colombe, 1958, p.34.
18. Charles Bemont și Roger Daucet: Histoire e l'Europe au Moyen Age, vol.II, Paris, Felix Alcan, 1931, p.403.
19. Crane Brinton: op. cit., p.61.
20. Morcay Raoul: La Renaissance, vol.I, Paris, Gigord, 1933, p.69.
21. Crane Brinton: op. cit., p.35.
22. Charles Bemont și Roger Doucet: op. cit., vol.II, p.411.
23. Myron P. Gilmore: Le monde de l'humanisme, Paris, Payot, 1955, p.255.
24. citat de Jean Barthelemy: Structure et dimensions de la liberte, Paris, Ed. de l'Ecole, 1956, p.206.

Cartea de față adună sub titlul STUDII LEGIONARE POSTBELICE două lucrări scrise după războiul mondial de Di. doctor **Faust BRĂDESCU** - figură de primă importanță a Mișcării Legionare, deosebit de activ publicistic și doctrinar în ultimele decenii, actualmente aflat în exil la Paris.

Prima lucrare, NEUTRALITATE ȘI SUPRAVIEȚUIRE, afirmă atitudinea legionară față de fenomenul nealinierii, manifestat preponderent în lumea a III-a, în timpul războiului rece - subtilă diversiune sovietică pe care Occidentul a primit-o cu seninătate.

A doua lucrare, IDEEA DE LIBERTATE ÎN EPOCA UMANISTĂ, ne conduce - tot de pe pozițiile doctrinar-ideologice ale Legiunii Arhanghelul Mihail - în epoca renascentistă, acolo unde autorul ne dezvăluie mecanismele intime care au inițiat procesul secularizării societății umane, a desprinderii omului și a statului de Biserica Mântuitorului, a aruncării civilizației în aventura distrugătoare ce se desfășoară astăzi sub ochii noștri și pe spatele generațiilor tinere.

Editorul

ISBN 973-95818-6-2

Preț: 950 lei.

din universul gândirii legionare